

Brüssel, 16. september 2019
(OR. en)

12189/19

COARM 153
CFSP/PESC 683

MENETLUSE TULEMUS

Saatja:	Nõukogu peasekretariaat
Saaja:	Delegatsioonid
Eelmise dok nr:	11719/19
Teema:	Nõukogu ühise seisukoha 2008/944/ÜVJP (millega määratletakse sõjatehnoloogia ja -varustuse ekspordi kontrolli reguleerivad ühiseeskirjad) kasutusjuhend

Delegatsioonidele edastatakse nõukogu ühise seisukoha 2008/944/ÜVJP (millega määratletakse sõjatehnoloogia ja -varustuse ekspordi kontrolli reguleerivad ühiseeskirjad) ajakohastatud kasutusjuhend, mille nõukogu (üldasjad) kinnitas 16. septembril 2019.

**NÕUKOGU ÜHISE SEISUKOHA 2008/944/ÜVJP (MILLEGA MÄÄRATLETAKSE
SÕJATEHNOLOOGIA JA -VARUSTUSE EKSPORDI KONTROLLI REGULEERIVAD
ÜHISEESKIRJAD (MUUDETUD NÕUKOGU OTSUSEGA (ÜVJP) 2019/1560)
KASUTUSJUHEND**

Sissejuhatav märkus

Kõik liikmesriigid on leppinud kokku, et sõjaliste kaupade ühises ELi nimekirjas loetletud toodete eksportimiseks esitatud taotluste hindamisel järgitakse nõukogu ühist seisukohta 2008/944/ÜVJP, millega määratletakse sõjatehnoloogia ja -varustuse ekspordi kontrolli reguleerivad ühiseeskirjad. Ühise seisukoha eesmärk on ka tõhustada teabe vahetamist liikmesriikide vahel ja parandada vastastikust arusaamist teiste liikmesriikide ekspordikontrolli poliitikast.

Kasutusjuhendi eesmärk on aidata liikmesriikidel ühist seisukohta kohaldada. Kasutusjuhend ei asenda ühist seisukohta mingil moel, vaid selles esitatakse kokkuvõtlikult kokkulepitud juhised ühise seisukoha kriteeriumide tõlgendamiseks ja selle artikkelite rakendamiseks. Kasutusjuhend on eelkõige mõeldud kasutamiseks ekspordilitsentse väljastavatele ametnikele.

Kasutusjuhendit ajakohastatakse korrapäraselt. Viimane versioon on kättesaadav Euroopa välisteenistuse veebisaidil.

1. peatükk – Litsentseerimise tavad

1. jagu. Parimad tavad lõppkasutaja sertifikaatide valdkonnas	5
2. jagu. Inkorporeerimise ja reekspordi taotluste hindamine	8
3. jagu. Saatmisjärgne kontrollimine	9
4. jagu. Kontrolliga hõlmatud varustuse eksport humanitaareesmärgil.....	10
5. jagu. Mõisted.....	11

2. peatükk – Kriteeriumide kohaldamise juhised

Kõiki kriteeriume puudutavate parimate tavade sissejuhatus	13
1. jagu. Esimese kriteeriumi („Rahvusvahelised kohustused“) tõlgendamise parimad tavad.....	14
2. jagu. Teise kriteeriumi („Inimõigused“) tõlgendamise parimad tavad	40
3. jagu. Kolmanda kriteeriumi („Siseolukord“) tõlgendamise parimad tavad	73
4. jagu. Neljanda kriteeriumi („Piirkonna stabiilsus“) tõlgendamise parimad tavad.....	80
5. jagu. Viienda kriteeriumi („Sõprade ja liitlaste julgeolek“) tõlgendamise parimad tavad.....	90
6. jagu. Kuuenda kriteeriumi („Suhtumine terrorismi“) tõlgendamise parimad tavad	103
7. jagu. Seitsmenda kriteeriumi („Kõrvalesuunamise oht“) tõlgendamise parimad tavad....	121
8. jagu. Kaheksanda kriteeriumi („Jätkusuutlik areng“) tõlgendamise parimad tavad	140

3. peatükk – Läbipaistvus

ELi aastaaruande jaoks teabe esitamise nõuded	152
---	-----

4. peatükk – Sõjaliste kaupade ühine ELi nimekiri

Sõjaliste kaupade ühine ELi nimekiri – link elektroonilisele versioonile	154
--	-----

5. peatükk – Keeldumisest teatamine ja konsultatsioonid

Juhised keeldumisest teatamise ja konsultatsioonide kohta – ajakohastatud seoses internetipõhise süsteemiga	155
---	-----

1. PEATÜKK – LITSENTSEERIMISE TAVAD

1. jagu. Parimad tavad lõppkasutust/lõppkasutajat käsitlevate dokumentide valdkonnas

- 1.1. Kui liikmesriik nõuab seoses sõjaliste kaupade ühisesse ELi nimekirja kantud toodete ekspordiga lõppkasutust/lõppkasutajat käsitlevaid dokumente, peavad need sisaldama teatavaid ühiseid põhielemente. Liikmesriik võib oma äranägemisel nõuda ka teatavaid muid elemente.
- 1.2. Lõppkasutust/lõppkasutajat käsitlevad dokumendid peaksid sisaldama vähemalt järgmisi andmeid:
- eksportija andmed (vähemalt nimi, aadress ja ärinimi);
 - lõppkasutaja andmed (vähemalt nimi, aadress ja ärinimi). Kui eksporditakse äriühingule, kes müüb kohalikul turul kaupu edasi, loetakse äriühingut lõppkasutajaks;
 - lõplik sihtriik;
 - eksporditavate kaupade kirjeldus (liik, omadused) või viide lõpliku sihtriigi asutustega sõlmitud lepingu numbrile või lepingus viidatud tellimuse numbrile;
 - eksporditavate kaupade kogus ja/või väärtus;
 - lõppkasutaja ning asjakohasel juhul sertifikaadi väljastanud ametiisiku allkiri, nimi ja ametikoht;

- lõppkasutaja sertifikaadi kuupäev;
- klausel lõppkasutuse ja/või reeksporti keelamise kohta, kui see on asjakohane;
- märke kaupade lõppkasutuse kohta;
- kui see on asjakohane, siis kinnitus, et eksporditavaid kaupu ei kasutata muul kui deklareeritud otstarbel;
- kui see on asjakohane, siis kinnitus, et kaupu ei kasutata keemia-, bioloogiliste või tuumarelvade arendamiseks, tootmiseks ega kasutamiseks või selliste relvade kanderakettides.

1.3. Elemendid, mida liikmesriik *võib* oma äranägemisel nõuda, hõlmavad muu hulgas järgmist:

- kinnitus, et:
 - kaupade lõppkasutus on tsiviilotstarbeline;
 - kaubad inkorporeeritakse teistesse toodetesse;
 - kaubad reeksportitakse konkreetsesse riiki;
- klausel, mis keelab lõppkasutaja sertifikaadiga hõlmatud kaupade reeksporti.
Nimetatud klausel võib muu hulgas:
 - sisaldada ühest reeksporti keeldu;
 - sätestada, et reeksporti puhul on nõutav esialgse eksportiva riigi ametiasutuse kirjalik nõusolek;
 - lubada reeksporti teatavatesse lõppkasutaja sertifikaadis nimetatud riikidesse ilma eksportiva riigi ametiasutuse eelneva nõusolekuta;
 - lõpliku kaubasaaja / lõppkasutaja kinnitus, et eksporditavaid kaupu ei anta omakorda edasi riigisisesele volitamata lõppkasutajale;
- asjakohasel juhul vahendaja täielikud andmed;

- kui lõppkasutaja sertifikaadi annab välja kaupade sihtriigi valitsus, tõestavad eksportiva riigi asutused nimetatud sertifikaadi, et kontrollida allkirja ehtsust ja allakirjutaja pädevust võtta kohustusi oma riigi valitsuse nimel;
- lõpliku kaubasaaja võetud kohustus anda eksportivale riigile taotluse korral kauba kättesaamise tõend;
- lõpliku kaubasaaja / lõppkasutaja nõusolek võimaldada kohapealset kontrolli;
- kui väljaandja on valitsusasutus, sertifikaadi/tõendi kordumatu identifitseerimisnumber.

Sõjaliste kaupade ühisesse ELi nimekirja kantud kaupade ekspordi hindamiseks ja jälgimiseks on väga oluline lõppkasutuse ja lõppkasutajate kontrollimine, sealhulgas lõppkasutaja sertifikaadi nõue. Sellega seoses peaksid liikmesriigid selliste kontrollide tegemisel võtma arvesse lõppkasutuse ja lõppkasutajate kontrolli ning lõppkasutajaid käsitlevate dokumentide puhul kehtivat head tava, eelkõige järgmisi dokumente:

- Wassenaari kokkulepe:Tavapärased lõppkasutaja kinnitused – soovituslik koondloend (kokku lepitud 1999. aasta täiskogu istungil; muudetud 2005. aasta täiskogu istungil);
- Wassenaari kokkulepe:Lõppkasutaja/lõppkasutuse kontroll sõjaliste kaupade nimekirja kantud varustuse ekspordi puhul – sissejuhatus (kokku lepitud 3. juuli 2014. aasta täiskogu istungil);
- OSCE: Väike- ja kergrelvi käsitlevate parimate tavade käsiraamat,
- OSCE:Lõppkasutaja sertifikaatide standardelemendid ning väike- ja kergrelvade ekspordi kontrollimise menetlus
- OSCE:Lõppkasutaja sertifikaadi mall väike- ja kergrelvade ekspordi jaoks;
- Relvakaubandusleping:Võimalikud meetmed relvade kõrvalesuunamise ennetamiseks ja käsitlemiseks (lepingu tõhusa rakendamise töörühm, esimehe aruande kavand, mis esitatakse osalisriikide 4. konverentsile, D lisa, osalisriikide poolt heaks kiidetud);
- Relvakaubandusleping:Loetelu võimalikest dokumentidest, millele osalisriigid võivad tugineda relvade kõrvalesuunamise ennetamiseks ja käsitlemiseks (lepingu tõhusa rakendamise töörühm, esimehe aruande kavand, mis esitatakse osalisriikide 4. konverentsile, C lisa, osalisriikide poolt heaks kiidetud);

2. jagu. Inkorporeerimise ja reekspordi taotluste hindamine

2.1. Nii nagu kõikide litsentsitaotluste puhul, kohaldavad liikmesriigid ühist seisukohta täies ulatuses selliste litsentsitaotluste suhtes, millega hõlmatud kaubad inkorporeeritakse reekspordiks mõeldud toodetesse. Selliste taotluste hindamisel võtavad liikmesriigid muu hulgas siiski arvesse ka järgmist:

- i) inkorporeeriva riigi ekspordikontrolli poliitikat ja ekspordikontrolli süsteemi tõhusust;
- ii) oma kaitse- ja julgeolekualaste suhete tähtsust selle riigiga;
- iii) kaupade tähtsust ja tähendust võrreldes kaupadega, millesse need inkorporeeritakse, ning võrreldes valmistoodete mis tahes lõppkasutusega, mis võib probleemseks osutuda;
- iv) seda, kui lihtne on kaupu või nende olulisi osi eraldada kaupadest, millesse need inkorporeeritakse;
- v) alalist üksust, kellele kaubad eksporditakse.

3. jagu. Saatmisjärgne kontrollimine

- 3.1. Kuigi ekspordikontroll toimub peamiselt litsentsi menetlemisele eelnevas etapis, võib saatmisjärgne kontrollimine olla oluliseks täiendavaks siseriikliku relvaekspordikontrolli tõhususe suurendamise vahendiks.

Saatmisjärgsed meetmed, näiteks kohapealsed kontrollid või kauba kättesaamise tõendid on eriti kasulikud vahendid, mis aitavad hoida ära kõrvalesuunamist ostjariigis või reeksporti ebasoovitavatel tingimustel.

Olemasoleva teabe jagamiseks vabatahtlikkuse alusel palutakse saatmisjärgset kontrollimist tegevatel liikmesriikidel jagada partneritega selles valdkonnas saadud kogemusi ja saatmisjärgsete meetmete rakendamise käigus omandatud üldist huvi pakkuvaid teadmisi.

4. jagu. Kontrolliga hõlmatud varustuse eksport humanitaareesmärgil

- 4.1. On olukordi, mil liikmesriigid võivad kaaluda sõjaliste kaupade ühisesse ELi nimekirja kuuluvate toodete ekspordi lubamist humanitaareesmärgil, ehkki eksisteerivad asjaolud, mille korral keeldutaks tavaliselt ekspordilitsentsi andmisest ühise seisukoha artiklis 2 sätestatud kriteeriumide alusel. Konfliktijärgsetes piirkondades võivad teatavad tooted anda olulise panuse tsiviilelanikkonna julgeolekusse ja majanduslikku ülesehitustöösse. Selline eksport ei ole kriteeriumidega tingimata vastuolus. Sellist ekspordi, nagu ka igasugust muud ekspordi, kaalutakse igal üksikjuhul eraldi. Liikmesriigid nõuavad piisavaid tagatisi sellise ekspordi kuritarvitamise vastu ja vajaduse korral näevad ette varustuse tagasisaatmise.

5. jagu. Mõisted

5.1. Ühises seisukohas kasutatakse järgmisi mõisteid:

- 5.2. – „transiit“ – liikumine, mille käigus kaubad (sõjaline varustus) ainult läbivad liikmesriigi territooriumit;
- „ümberlaadimine“ – transiit, mis hõlmab kaupade füüsilist mahalaadimist nende sisseveol kasutatud transpordivahendilt ja millele järgneb pealelaadimine (tavaliselt) teisele ekspordil kasutatavale transpordivahendile.

5.3. Nõukogu ühise seisukoha 2003/468/ÜVJP artiklis 2 määratletu kohaselt on

- „vahendustegevus“ – nende isikute ja üksuste tegevus, kes:
- peavad läbirääkimisi selliste tehingute üle või korraldavad tehinguid, mis võivad hõlmata sõjaliste kaupade ühisesse ELi nimekirja kantud toodete viimist ühest kolmandast riigist teise kolmandasse riiki; või
 - ostavad või müüvad selliseid tooteid või korraldavad nende omandis olevate selliste toodete viimist ühest kolmandast riigist teise kolmandasse riiki.

- 5.4. – „ekspordilitsents“ – litsentse väljastava siseriikliku asutuse väljastatud ametlik luba sõjalist varustust ajutiselt või tähtajatult ekspordida või edasi toimetada
- Ekspordilitsentsid on:

- füüsilise ekspordi litsentsid, sealhulgas ka juhul, kui eesmärk on sõjavarustuse litsentseeritud tootmine;
- vahendustegevuse litsentsid;
- transiidi- või ümberlaadimislitsentsid;
- litsentsid tarkvara või tehnoloogia immateriaalseks edastamiseks elektrooniliste vahendite abil või faksi või telefoni teel.

Kuna liikmesriikide litsentse väljastavad riiklikud asutused kasutavad taotluste läbivaatamiseks väga erinevaid menetlusi, tuleks teabevahetuskohustused (nt keeldumisest teatamine) täita asjakohasel juhul litsentseerimisele eelnevas etapis, näiteks ajutiste litsentside ja turustustegevuseks või lepingu üle läbirääkimiste pidamiseks antavate litsentside korral. Liikmesriikide õigusaktides sätestatakse, millistel juhtudel on ekspordilitsentsi vaja.

2. PEATÜKK – KRITEERIUMIDE KOHALDAMISE JUHISED

Kõiki kriteeriume puudutavate parimate tavade sissejuhatus

Nimetatud parimate tavade eesmärk on saavutada liikmesriikide vahel suurem ühtsus nõukogu ühise seisukoha 2008/944/ÜVJP artiklis 2 sätestatud kriteeriumide kohaldamisel, määraes kindlaks ekspordilitsentside taotluste hindamisel arvesse võetavad tegurid. Need on mõeldud pigem kriteeriumide tõlgendamist puudutavate parimate tavade jagamiseks, mitte juhtnõõride andmiseks; üksikjuhtumipõhine otsustamine on endiselt menetluse oluline osa ja liikmesriikidel on täielik õigus kohaldada nende enda tõlgendusi. Parimad tavad on mõeldud kasutamiseks ekspordilitsentse väljastavatele ametnikele ning teistele valitsusüksuste ja -asutuste ametnikele, kelle eksperditeadmisi muu hulgas piirkondlikes, juriidilistes (nt inimõigustealane õigus, rahvusvaheline avalik õigus), tehnilistes, arengu- ning ka julgeoleku- ja sõjalistes küsimustes tuleks otsustusprotsessis arvesse võtta.

Nimetatud parimad tavad vaadatakse läbi korrapäraselt või ühe või mitme liikmesriigi taotlusel või nõukogu ühise seisukoha 2008/944/ÜVJP artiklis 2 esitatud kriteeriumide sõnastuse võimaliku edaspidise muutmise korral.

1. jagu. Esimese kriteeriumi tõlgendamise parimad tavad

Esimese kriteeriumi kohaldamine

- 1.1. Nõukogu ühist seisukohta 2008/944/ÜVJP kohaldatakse kogu liikmesriikide ekspordi suhtes, mis puudutab sõjatehnoloogiat või -varustust, ning kahesuguse kasutusega kaupade suhtes, nagu on sätestatud ühise seisukoha artiklis 6. Seega kohaldatakse esimest kriteeriumi põhimõtteliselt eranditult kõikidesse vastuvõtjariikidesse suunduva ekspordi suhtes. Parimate tavade puhul järgitakse siiski põhimõtet, et kui on olemas oht, et rikutakse liikmesriikide või ELi kui terviku rahvusvahelisi kohustusi, tuleks esimest kriteeriumi hoolikalt analüüsida.

Esimese kriteeriumi eesmärk on eelkõige tagada, et täidetakse ÜRO, OSCE või ELi kehtestatud sanktsioone, massihävitussrelvade leviku tõkestamise lepinguid ja muid desarmeerimise lepinguid ning teisi rahvusvahelisi kohustusi. Kõiki ekspordilitsentse tuleks hinnata igal üksikjuhul eraldi ning kui on kahtlusi, et esineb vastuolusid rahvusvaheliste kohustustega, tuleks arvesse võtta esimest kriteeriumi.

- 1.2. ***Teabeallikad.*** Teavet rahvusvaheliste kohustuste rikkumise ohu kohta tuleb esmalt paluda välisasjadega tegelevatelt ametnikelt, kes tegelevad asjaomase riigiga ja vastavate massihävitussrelvi, desarmeerimist või ekspordikontrolli käsitlevate lepingutega. Samuti on soovitatav kasutada liikmesriikide diplomaatiliste esinduste ja muude valitsusasutuste, sealhulgas luureallikate arvamusi.

ELi ühine teabebaas sisaldab ELi missioonide juhtide aruandeid riikide kohta, ELi keeldumiste andmebaasi ja ELi nõukogu järeldusi/avaldusi vastavate riikide või julgeolekuga seotud küsimuste kohta. Euroopa välisteenistus ajakohastab korrapäraselt piiravate meetmete, sealhulgas relvaembargode loetelusid ning nendega saab tutvuda tavapäraste teabesüsteemide kaudu. ELi massihävitusrelvade leviku tõkestamise poliitika üldised suunised on esitatud massihävitusrelvade leviku tõkestamise ELi strateegias ning kahepoolsetesse lepingutesse lisatud massihävitusrelvade leviku tõkestamist käsitlevates klauslites.

ÜRO ja teiste asjaomaste organisatsioonide, nagu Rahvusvahelise Aatomienergiaagentuuri (IAEA) ja Keemiarelvade Keelustamise Organisatsiooni (OPCW) dokumendid võivad olla abiks, et määratleda teatavate rahvusvaheliste režiimide või lepingute nõuded ning teha kindlaks, milline on vastuvõtjariigi poliitika kõnealuses valdkonnas.

Asjakohaste veebisaitide nimekiri on esitatud käesoleva jao 1. lisas.

Otsuse tegemisel arvesse võetavad elemendid

1.3. Esimese kriteeriumiga nähakse ette, et ekspordilitsentsi väljaandmisest tuleb keelduda, kui selle andmine oleks muu hulgas vastuolus järgmisega:

- a) liikmesriikide rahvusvahelised kohustused ja nende võetud kohustused täita Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni, Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni ja Euroopa Liidu kehtestatud relvaembargosid.

Liikmesriigid peaksid kontrollima ekspordi väidetavat või tõenäolist sihtkohta ja lõppkasutaja asukohta, võttes arvesse ÜRO, OSCE ja ELi kehtestatud embargosid. Kuna nende riikide, mitteriiklike üksuste ja üksikisikute (nagu terroristlikud rühmitused ja üksikud terroristid) loetelu, kelle suhtes on kehtestatud embargo, muudetakse regulaarselt, tuleb äärmiselt hoolikalt võtta arvesse viimaseid arenguid.

Riigid, mitteriiklikud üksused ja üksikisikud, kelle suhtes ÜRO, OSCE ja EL on kehtestanud sanktsioonid, on suures osas samad. Sama lõppkasutaja suhtes kehtestatud mitme embargo alla kuuluvate (nii sõjalise kui ka kaheksuse kasutusega) kaupade loetelud võivad olla aga erinevad ja kehtestatud piirangud võivad olla kohustuslikud või mittekohustuslikud.

Õiguslikult siduvate ÜRO sanktsioonide kohaldamisala ühtse tõlgendamise tagamiseks ELis on asjaomased julgeolekunõukogu resolutsioonid inkorporeeritud ELi õigusesse nõukogu otsustena ja vajaduse korral nõukogu määrustena. Seega tuleks kohustuslike ÜRO sanktsioonide tõlgendamisel esineva kahtluse korral vaadata ELi sanktsioonide loetelusid. Õiguslikult mittesiduvate ÜRO ja OSCE sanktsioonide puhul on liikmesriikidel tõlgendamise õigus.

Litsentsi andmise kohta otsuse tegemisel peaksid liikmesriigid järgima kõige rangemaid siduvaid või nende suhtes kohaldatavaid piiranguid, et vältida konflikti oma rahvusvaheliste kohustustega;

- b) liikmesriikide rahvusvahelised kohustused, mis tulenevad tuumarelvade leviku tõkestamise lepingust, bioloogiliste ja toksinrelvade konventsioonist ning keemiarelvade keelustamise konventsioonist.

TUUMARELVADE LEVIKU TÕKESTAMISE LEPING

Tuumarelvade leviku tõkestamise leping on õiguslikult siduv leping. Selles tunnistatakse, et osalisriikidel on õigus osaleda võimalikult täieulatuslikult seadmete, materjalide ja nendega seotud teabe vahetamisel tuumaenergia rahuotstarbeliseks kasutamiseks. Tuumarelvade leviku tõkestamise lepingu I artikliga kehtestatakse tuumarelvade omavatele riikidele siiski kohustus mitte anda edasi mis tahes vastuvõtvale üksusele tuumarelvade või muid tuumaseadmeid. Tuumarelvade leviku tõkestamise lepingu III artikli lõike 2 kohaselt kohustuvad tuumarelvade omavad riigid ja tuumarelvavabad riigid mitte andma edasi lähtematerjale või lõhustuvat erimaterjali või seadmeid või materjali, mis on spetsiaalselt ette nähtud või valmistatud lõhustuva erimaterjali töötlemiseks, kasutamiseks või tootmiseks, mis tahes tuumarelvavabale riigile rahumeelsetel eesmärkidel, välja arvatud juhul, kui nende kaupade suhtes kohaldatakse sobivaid (IAEA) kaitsemeetmeid.

Tooted, materjalid ja seadmed, mis kuuluvad lepingu kohaldamisalasse (I ja III artikkel):

- tuumarelvad ja muud tuumalõhkeseadmed;
- lähtematerjal või lõhustuv erimaterjal;
- seadmed või materjal, mis on spetsiaalselt ette nähtud või valmistatud lõhustuva erimaterjali töötlemiseks, kasutamiseks või tootmiseks.

Tuumarelvade leviku tõkestamise leping ei sisalda eespool nimetatud seadmete või kaupade määratlust ega nende üksikasjalikke loetelusid. Tuumarelvad või muud tuumalõhkeseadmed on UNIDIRi väljaandes¹ määratletud järgmiselt: „Tuumarelv on relv, mis koosneb tuumalõhkeseadmest ja kandesüsteemist; tuumalõhkeseade on seade, mis vabastab energiat tuuma lõhustumise või tuuma lõhustumise ja tuumasünteesi tulemusena (tuumalõhkeseadme kandesüsteemiks võivad olla lennukipommid, ballistilised ja tiibraketid, suurtükimürsud, meremiinid ja torpeedod ning maamiinid)“. Lähtematerjali või lõhustuva erimaterjali määratluse kohta vt IAEA põhikirja (XX artikkel). Tuumaseadmete ning kahesuguse kasutusega tuumaseadmete ja tehnoloogiate kohta võib asjakohast teavet leida tuumatarneriikide grupi ja Zanggeri komitee kontrollnimekirjadest ning samuti sõjaliste kaupade ühisest ELi nimekirjast (kategooria ML 7a) ja nõukogu määruse (EÜ) nr 428/2009 (millega kehtestatakse ELi kord kahesuguse kasutusega kaupade ekspordi, edasitoimetamise, vahendamise ja transiidi kontrollimiseks) I lisast ja samuti asjaomastest nõukogu määrustest, millega kehtestatakse sanktsioonid teatavate riikide suhtes.

Tuumarelvade leviku tõkestamise lepingu kohaldamisalasse kuuluvate kaupade ja tehnoloogiatega seoses litsentsi andmise kohta otsuse tegemisel peaksid liikmesriigid arvestama seda, kas sihtriik on tuumarelvade leviku tõkestamise lepingu osalisriik ja kas kehtivad vajalikud IAEA kaitsemeetmed.

¹ *Coming to Terms with Security: A Lexicon for Arms Control, Disarmament and Confidence-Building* (2004), UNIDIRi väljaanne.

BIOLOOGILISTE JA TOKSIINRELVADE KONVENTSIOON

Bioloogiliste ja toksiinrelvade konventsioon on õiguslikult siduv leping, millega keelatakse bioloogiliste ja toksiinrelvade ning nende kandevahendite arendamine, tootmine, varumine, omandamine ja säilitamine. Siiski tuleb märkida, et konventsiooni artikli X kohaselt on osalisriikidel õigus osaleda võimalikult täieulatuslikult seadmete, materjalide ja nendega seotud teabe vahetamisel, kui see toimub rahumeelsetel eesmärkidel.

Bioloogiliste ja toksiinrelvade konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvad (artikkel I):

- sellised mikroobsed või muud bioloogilised mõjurid või toksiinid, olenemata nende päritolust või tootmisviisist, mille tüüp ja kogused ei ole põhjendatavad profülaktiliste, kaitse- või muude rahumeelsete eesmärkidega;
- relvad, seadmed või kandevahendid, mis on mõeldud selliste mõjurite või toksiinide kasutamiseks vaenulikul eesmärgil või relvastatud konfliktis.

Bioloogiliste ja toksiinrelvade konventsioon ei sisalda eespool nimetatud kaupade üksikasjalikku loetelu. Asjaomast teavet võib leida sõjaliste kaupade ühisest ELi nimekirjast (ML 7), Austraalia grupi kontrollnimekirjast ja nõukogu määruse (EÜ) nr 428/2009 (millega kehtestatakse ELi kord kahesuguse kasutusega kaupade ekspordi, edasitoimetamise, vahendamise ja transiidi kontrollimiseks) I lisast.

Bioloogiliste ja toksiinrelvade konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate kaupade ja tehnoloogiatega seoses litsentsi andmise kohta otsuse tegemisel tuleks bioloogiliste ja toksiinrelvade konventsioonist lähtudes arvestada järgmist.

- Tagasi tuleb lükata litsentsitaotlused selliste bioloogiliste mõjurite eksportimiseks, mille tüüp ja kogused ei ole põhjendatavad profülaktiliste, kaitse- või muude rahumeelsete eesmärkidega. (Võimalikud rahumeelsed eesmärgid võivad olla haiguste tõrje ja rahvatervise kaitse alased meetmed.)
- Keelatud on edasi toimetada mis tahes tüüpi tavarelv, sõjalist varustust või kandevahendeid, mis on mõeldud selliste mõjurite kasutamiseks vaenulikul eesmärgil või relvakonfliktis.

KEEMIARELVADE KEELUSTAMISE KONVENTSIOON

Keemiarelvade keelustamise konventsioon on õiguslikult siduv leping, millega keelatakse keemiarelvade väljatöötamine, tootmine, varumine, edasitoimetamine ja kasutamine ning milles on samuti sätestatud keemiarelvade õigeaegne hävitamine. Samal ajal rõhutatakse selles, et osalisriikidel on õigus osaleda teaduslike andmete, kemikaalide ja seadmete rahvusvahelises vahetamises, kui see toimub eesmärgil, mis ei ole konventsiooniga keelatud.

Konventsiooni artiklis II on mõiste „keemiarelvad“ (nii koos kui ka eraldi) määratletud järgmiselt:

- mürkkemikaalid (kemikaalid, mis võivad põhjustada surma, ajutist teovõimetust) ja nende lähteained, v.a juhul, kui neid kasutatakse käesoleva konventsiooniga keelustamata eesmärkidel;
- laskemoon ja seadeldised, mis on spetsiaalselt ette nähtud tapmiseks või vigastamiseks eespool nimetatud mürkkemikaalide mürgiste omaduste tõttu, mis eralduvad sellise laskemoona ja seadeldise kasutamisel;
- igasugused seadmed, mis on spetsiaalselt ette nähtud otseseks kasutamiseks koos eespool nimetatud laskemoona ja seadeldistega.

Keemiarelvade keelustamise konventsiooni juurde kuulub põhjalik lisa kemikaalide kohta. Lisa on selle konventsiooni lahutamatu osa. Asjaomast teavet võib leida ka sõjaliste kaupade ühisest ELi nimekirjast (ML 7), Austraalia grupi kontrollnimekirjast ja nõukogu määruse (EÜ) nr 428/2009 (millega kehtestatakse ELi kord kahesuguse kasutusega kaupade ekspordi, edasitoimetamise, vahendamise ja transiidi kontrollimiseks) I lisast.

Keemiarelvade keelustamise konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate kaupadega seoses litsentsi andmise kohta otsuse tegemisel peaksid liikmesriigid arvestama järgmisi aspekte (loetelu on mittetäielik).

- Osalisriikidel on üldine kohustus mitte lubada edasi toimetada keemiarelvade konventsiooni artiklis II nimetatud keemiarelvi.
- Keemiarelvade keelustamise konventsiooni lisa kemikaalide kohta sisaldab kolme nn loendit (kemikaalide loetelud). Loendiga 1, loendiga 2 ja loendiga 3 seotud edasitoimetamise korda on üksikasjalikult kirjeldatud vastavalt keemiarelvade konventsiooni kontroll-lisa VI, VII ja VIII osas. Võttes arvesse asjaolu, et sõjaliste kaupade ühise ELi nimekirja kategooria ML 7 loetelu ja keemiarelvade keelustamise konventsiooni loendid osaliselt kattuvad, tuleks esmajärjekorras teha kindlaks, kas kõnealune kategooriasse ML 7 kuuluv keemiline mõjur või lähteaine on keemiarelvade keelustamise konventsiooni loendites loetletud või mitte. Sellest tulenevalt, kui ekspordilitsentsi taotlus on tehtud keemiarelvade keelustamise konventsiooni loendisse kuuluva kemikaali kohta, tuleks järgida edasitoimetamise eeskirju, mis on toodud keemiarelvade keelustamise konventsiooni kontroll-lisa vastavas osas.
- Keemiarelvade keelustamise konventsioonis ei keelustata teadusuuringute, meditsiinilisel, farmatseutilisel või kaitsealasel eesmärgil toimuvat tegevust;

c) kobarlahingumooni konventsiooni ratifitseerinud liikmesriikide rahvusvahelised kohustused;

d) ülemääraseid kahjustusi tekitavate või valimatu toimega tavarelvade kasutamise keelustamist ja piiramist käsitleva konventsiooni ja selle asjakohased protokollid ratifitseerinud liikmesriikide rahvusvahelised kohustused.

Teatavate tavarelvade konventsiooniga keelustatakse teatavate tavarelvade kasutamine või piiratakse seda. Konventsioonile on lisatud viis protokoll:

- I, II ja III protokoll (I protokoll avastamatute kildude kohta, muudetud II protokoll miinide, püünismiinide ja teiste seadeldiste kasutamise keelustamise ja piiramise kohta ning III protokoll süüterelvade kasutamise keelustamise ja piiramise kohta);
- IV protokoll pimestavate laserrelvade kohta;
- V protokoll plahvatusohtlike sõjajäänuste kohta;

- e) liikmesriikide rahvusvaheliste kohustused, mis tulenevad relvakaubanduslepingust.

Artikkel 1. Mõte ja eesmärk

Käesoleva lepingu mõte on: – kehtestada kõrgeimad võimalikud ühised rahvusvahelised standardid rahvusvahelise tavarelvakaubanduse reguleerimiseks või reguleerituse parandamiseks; – ennetada ebaseaduslikku tavarelvakaubandust ja see välja juurida ning ennetada relvade kõrvaesuunamist eesmärgiga: – soodustada rahvusvahelist ja piirkondlikku rahu, julgeolekut ja stabiilsust; – vähendada inimkannatusi; – edendada osalisriikide koostööd, läbipaistvust ja vastutustundlikke samme rahvusvahelises tavarelvakaubanduses, suurendades seeläbi usaldust osalisriikide seas.

- f) liikmesriikide rahvusvahelised kohustused, mis tulenevad jalaväemiinide kasutamise, ladustamise, tootmise ja üleandmise keelustamise ning nende hävitamise konventsioonist.

Kõige ulatuslikum rahvusvaheline instrument, mis käsitleb jalaväevastaseid miine, on jalaväemiinide kasutamise, ladustamise, tootmise ja üleandmise keelustamise ning nende hävitamise 1997. aasta konventsioon (tuntud ka kui Ottawa konventsioon). Konventsiooni osalisriigid võtsid muu hulgas kohustuse mitte kasutada, arendada, muul viisil omandada, varuda, hoida või edasi anda jalaväevastaseid miine, välja arvatud nende hävitamise eesmärgil. Lisaks sellele leppisid nad kokku, et mitte mingil moel ei tohi kedagi abistada, julgustada või mõjutada läbi viima tegevust, mis on osalisriigi jaoks keelatud.

Mõned riigid, kes vaatamata sellele, et nad ei ole Ottawa konventsiooni osalisriigid, on kehtestanud moratooriumi jalaväevastaste miinide ekspordi suhtes.

Kui liikmesriigid, kes on Ottawa konventsiooni osalisriigid, teevad otsuse ekspordilitsentsi andmise kohta kooskõlas oma rahvusvaheliste kohustustega, keelavad nad sellise ekspordi, välja arvatud juhul, kui see toimub jalaväevastaste miinide hävitamise eesmärgil;

- g) väike- ja kergrelvade ebaseadusliku kaubanduse kõigi aspektide ennetamist, tõkestamist ja likvideerimist käsitleva ÜRO tegevuskava raames liikmesriikide poolt võetud kohustused.

Tegevuskava üks eesmärk on ennetada ja tõkestada väike- ja kergrelvade salakaubandust selle kõigis aspektides ning see likvideerida. Lepiti kokku, et osaliselt saavutatakse see riiklikul, piirkondlikul ja ülemaailmsel tasandil tehtava koostöö kaudu. Liikmesriigid leppisid kokku, et tõhustatakse riiklikke väikerelvade alaseid õigusakte, impordi- ja ekspordikontrolli ning relvavarude haldamist ning tehakse koostööd ja antakse abi. Tegevuskava raames toimunud kohtumiste tulemusena on koostatud muu hulgas tuvastamist ja päritolu kindlakstegemist võimaldav rahvusvaheline vahend, vahendustegevuse kontrolli käsitleva valitsustevahelise eksperdikomisjoni soovitusel ning ÜRO tegevuskava rakendamise toetamise süsteem (PoA-ISS);

- h) Austraalia grupi, raketitehnoloogia kontrollirežiimi, Zanggeri komitee, tuumatarneriikide grupi, Wassenaari kokkuleppe ja ballistiliste rakettide leviku tõkestamist käsitleva Haagi tegevusjuhendi raames liikmesriikide võetud kohustused.

Nõukogu 5. mai 2009. aasta määrusega (EÜ) nr 428/2009 kehtestatakse ELi kord kahesuguse kasutusega kaupade ekspordi, edasitoimetamise, vahendamise ja transiidi kontrollimiseks. Selle määruse lisas on toodud täielik loetelu kõigist kaupadest, mille suhtes on kehtestatud ekspordikontroll, ja loetelu kõige olulisematest kahesuguse kasutusega kaupadest, mille suhtes kohaldatakse veelgi rangemaid eeskirju. Neid loetelusid võib kasutada võrdlusmaterjalina enamike Austraalia grupi, raketitehnoloogia kontrollirežiimi, Zanggeri komitee, tuumatarneriikide grupi, Wassenaari kokkuleppe ja ballistiliste rakettide leviku tõkestamist käsitleva Haagi tegevusjuhendiga hõlmatud kaupade puhul.

AUSTRALIA GRUPP

Austraalia grupp rajaneb mitteametlikul kokkuleppel. Selle osalised ei võta õiguslikult siduvaid kohustusi: osalejate vahelise koostöö tulemuslikkus sõltub üksnes nende võetud kohustusest täita keemia- ja bioloogiliste relvade leviku tõkestamise eesmärgi ja riiklikest meetmetest, mille eesmärk on tõkestada keemia- ja bioloogiliste relvade levikut.

Austraalia grupi liikmete võetud kohustuse aluseks on selle grupi mõõndusi mittelubav tegevuspoliitika, mille eesmärk on tagada ühine lähenemisviis keemia- ja bioloogiliste relvadega seotud ekspordi kontrolli suhtes. Kui üks liige ei anna luba Austraalia grupi loetus toodud kauba eksportimiseks keemia- ja bioloogiliste relvade leviku tõkestamise põhjustel, nõustuvad kõik teised liikmed mitte kiitma heaks olemuselt identseid ekspordilitsentsitaotlusi ilma algselt loa andmisest keeldunud liikmega eelnevalt konsulteerimata.

Austraalia grupi poolt kontrolliga hõlmatud kemikaalide ja bioloogiliste mõjurite edasitoimetamiseks tuleks luba anda üksnes siis, kui eksportiv liikmesriik on veendunud, et lõppkasutus ei ole seotud keemia- ja bioloogiliste relvadega.

Edasitoimetamise litsentsi andmise kohta otsuse tegemisel peaksid liikmesriigid arvestama järgmisi aspekte (loetelu on mittetäielik):

- edasitoimetamise tähtsus seoses keemia- või bioloogiliste relvade võimaliku arendamise, tootmise või varumisega;
- kas edasitoimetatav seade, materjal või sellega seotud tehnoloogia sobib väidetavaks lõppkasutuseks;

- kas on olemas märkimisväärne oht, et need kaubad suunatakse kõrvale keemia- või bioloogiliste relvade programmides kasutamiseks;
- kas edasitoimetamisest asjaomasele lõppkasutajale on varem keeldutud või kas asjaomane lõppkasutaja on varem litsentsi alusel toimunud edasitoimetamise korral suunanud kauba kõrvale eesmärkidel, mis on vastuolus massihävitusrelvade leviku tõkestamise eesmärkidega;
- kas on põhjendatud alust kahtlustada, et vastuvõtjad on olnud seotud salajase või ebaseadusliku hanketegevusega;
- kas on põhjendatud alust kahtlustada või kas on teada, et vastuvõtjariik on viinud või viib ellu keemilise või bioloogilise sõja programme;
- kas lõppkasutaja on suuteline edasitoimetatavaid kaupu turvaliselt käitlema ja säilitama;
- kas eksporditud kaubad on mõeldud reekspordiks. Kui kaubad reeksporditakse, lasub vastuvõtjariigi valitsusel kohustus kaupu nõuetekohaselt kontrollida ja tuleks saada rahuldav kinnitus, et enne kolmandasse riiki edasitoimetamist on tagatud selle nõusolek;
- kas vastuvõtjariigil või mis tahes vaheriigil on tõhusad ekspordikontrolli süsteemid;
- kas vastuvõtjariik on keemiarelvade keelustamise konventsiooni või bioloogiliste ja toksinrelvade konventsiooni osaline ja täidab nendest tulenevaid kohustusi;
- kas vastuvõtjariigi valitsuse meetmed, avaldused ja poliitika toetavad keemia- ja bioloogiliste relvade leviku tõkestamist ja kas vastuvõtjariik täidab oma rahvusvahelisi kohustusi massihävitusrelvade leviku tõkestamise valdkonnas.

RAKETITEHNOLOOGIA KONTROLLIREŽIIM (MTCR)

Raketitehnoloogia kontrollirežiim on mitteametlik kokkulepe riikide vahel, kellel on ühine eesmärk tõkestada massihävitusrelvi kanda suutvate mehitamata kandesüsteemide levikut ja kes püüavad kooskõlastada riikide ekspordilitsentside andmist, et vältida selliste süsteemide levikut. Raketitehnoloogia kontrollirežiim tugineb sellele, et järgitakse ühise ekspordipoliitika suuniseid (raketitehnoloogia kontrollirežiimi suunised), mida kohaldatakse suuniste juurde kuuluva ühise loetelu suhtes, kus on esitatud kontrollitavad kaubad (raketitehnoloogia kontrollirežiimi seadmete, tarkvara ja tehnoloogia lisa). Režiimi iga liikmesriik rakendab suuniseid vastavalt oma siseriiklikule õigusele ja otsused edasitoimetamise taotluste kohta tehakse riiklikul tasandil.

Lisas loetletud kaupade edasitoimetamise taotluste hindamisel võtavad liikmesriigid arvesse järgmist:

- mure massihävitusrelvade leviku pärast;
- vastuvõtjariigi raketi- ja kosmoseprogrammide arengutase ja eesmärgid;
- edasitoimetamise tähendus massihävitusrelvade kandesüsteemide (muu kui mehitatud õhusõiduk) arendamise võimaluse seisukohast;
- hinnang edasitoimetatavate kaupade lõppkasutuse kohta. Kui edasitoimetamine võib aidata kaasa massihävitusrelvade kandesüsteemi loomisele, tuleks seda lubada üksnes tingimusel, et vastuvõtjariigi valitsus kinnitab nõuetekohaselt, et:

- kaupu kasutatakse üksnes väidetaval eesmärgil ja ilma litsentsi andnud valitsuse eelneva nõusolekuta seda kasutamise korda ei muudeta ning edasitoimetatavaid kaupu ei muudeta ega kopeerita;
- ilma litsentsi andnud valitsuse nõusolekuta ei toimetata edasi kaupu ega nende koopiaid ega neist saadut;
- asjaomaste mitmepoolsete lepingute kohaldatavus;
- oht, et kontrollitavad kaubad satuvad terroristlike rühmituste ja üksikute terroristide kätte.

Kui olemuselt identse edasitoimetamise on teine liikmesriik keelanud, nõustuvad kõik teised liikmed mitte heaks kiitma olemuselt identseid ekspordilitsentsi taotlusi ilma eelnevalt selle liikmega konsulteerimata, kes esimesena litsentsi andmisest keeldus.

TUUMATARNERIIKIDE GRUPP

Tuumatarneriikide grupp rajaneb mitteametlikul kokkuleppel ja selle liikmed püüavad aidata kaasa tuumarelvade leviku tõkestamisele tuumamaterjali ekspordi ja tuumamaterjalidega seotud ekspordi suhtes kehtestatud suuniste rakendamisega. Tuumatarneriikide grupi suuniseid rakendab iga osalev valitsus vastavalt oma siseriiklikule õigusele ja siseriiklikele tavadele. Otsused ekspordilitsentsi taotluste kohta tehakse riiklikul tasandil vastavalt ekspordilitsentside andmise suhtes kehtestatud nõuetele.

Peamine põhimõte on, et tarnijatele ei anta lisas määratletud seadmete, materjalide, tarkvara või sellega seotud tehnoloogia edasitoimetamiseks luba:

- nende kasutamiseks tuumarelvavabas riigis tuumaplahvatuse või tuumkütusetsükli alases tegevuses, kus puuduvad kaitsemeetmed, või
- üldjuhul siis, kui esineb liiga suur oht, et need suunatakse kõrvale sellises tegevuses kasutamiseks, või kui edasitoimetamine on vastuolus tuumarelvade leviku tõkestamise eesmärgiga, või
- kui esineb liiga suur oht, et need suunatakse kõrvale tuumaterroriaktides kasutamiseks.

Kaaludes, kas anda luba tuumamaterjali või sellega seotud kaupade edasitoimetamiseks tuumatarneriikide grupi eeskirjade kohaselt, peaks liikmesriik toimima kaalutletult, et järgida peamist põhimõtet, ja ta peaks võtma arvesse asjakohaseid tegureid, sealhulgas:

- kas vastuvõtjariik on tuumatarneriikide grupi või Ladina-Ameerikas tuumarelva keelamise lepingu või sarnase rahvusvahelise õiguslikult siduva tuumarelva leviku tõkestamise alase lepingu osalisriik ning kas tal on kehtiv IAEA kaitsemeetmete leping, mida kohaldatakse tema igasuguse rahumeelse tuumaalase tegevuse suhtes;
- kas mis tahes vastuvõtjariik, kes ei ole tuumatarneriikide grupi või Ladina-Ameerikas tuumarelva keelamise lepingu või sarnase rahvusvahelise õiguslikult siduva tuumarelva leviku tõkestamise alase lepingu osalisriik, viib läbi tuumkütusetsükli alast tegevust, kus puuduvad kaitsemeetmed ja mille suhtes ei kohaldata IAEA kaitsemeetmeid;
- kas edasitoimetatav tuumavaldkonnaga seotud tehnoloogia on väidetava lõppkasutuse jaoks sobiv ja kas see väidetav lõppkasutus on lõppkasutaja jaoks sobiv;
- kas edasitoimetatavat tuumavaldkonnaga seotud tehnoloogiat kasutatakse mis tahes rikastamis- või ümbertöötlemisrajatist käsitlevas teadusuuringus või sellise rajatise arendamisel, projekteerimisel, rajamisel, käitamisel või hooldamisel;
- kas vastuvõtjariigi valitsuse meetmed, avaldused ja poliitika toetavad tuumarelvade leviku tõkestamist ja kas vastuvõtjariik täidab oma rahvusvahelisi kohustusi massihävitusrelvade leviku tõkestamise valdkonnas;
- kas vastuvõtjad on olnud seotud salajase või ebaseadusliku tegevusega; ning
- kas lõppkasutajale on varem keeldutud andmast edasitoimetamise luba või kas lõppkasutaja on varem antud loa alusel edasi toimetatud kaupa suunistega vastuolus olevatel eesmärkidel kõrvale suunanud;

- kas on põhjust uskuda, et esineb oht, et need suunatakse kõrvale tuumaterroriaktides kasutamiseks;
- kas esineb oht, et vastuolus peamise põhimõttega leiab aset lisas määratletud seadmete, materjali, tarkvara või sellega seotud tehnoloogia edasisuunamine või nende kaupade koopiate edasitoimetamine, mis tuleneb vastuvõtjariigi suutmatusest töötada välja nõuetekohased ja tõhusad riiklikud ekspordi- ja ümberlaadimiskontrollid ja neid teostada, nagu on määratletud ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioonis 1540.

WASSENAARI KOKKULEPE

Wassenaari kokkulepe tavarelvade ning kahesuguse kasutusega kaupade ja tehnoloogiate ekspordi kontrolli kohta on mitteametlik ekspordikontrolli režiim. Wassenaari kokkuleppes osalemine ei too osalisriikidele kaasa õiguslikke kohustusi. Iga osalisriik vastutab üksinda otsuse eest lubada mis tahes kaupu edasi toimetada või nende edasitoimetamine keelata. Kõik meetmed seoses kokkuleppega võetakse kooskõlas siseriikliku õiguse ja poliitikaga ning neid rakendatakse riigi kaalutlusõiguse alusel.

Riiklikes poliitikates, sealhulgas otsuste tegemisel litsentsi andmise või selle andmisest keeldumise kohta, järgitakse kokkuleppe raames heaks kiidetud parimat tava, suuniseid või põhimõtteid. Nimetatud dokumentide terviktekstid on kättesaadavad Wassenaari kokkuleppe veebisaidil <http://www.wassenaar.org>.

Selle kaalumisel, kas anda luba Wassenaari kokkuleppega kehtestatud loetellu kuuluvate kaupade edasitoimetamiseks, peaksid liikmesriigid arvestama, et Wassenaari kokkuleppe kohaste põhimõteteliste kohustuste hulka kuulub:

- riiklike ekspordikontrollide teostamine kontrollnimekirjadesse kuuluvate kaupade üle;
- relvade edasitoimetamise ning samuti tundlike kahesuguse kasutusega kaupade ja tehnoloogiate kohta sellise teabe vahetamine vabatahtlikkuse alusel, mis suurendab läbipaistvust;
- lahingumoonas nimekirja kuuluvate kaupade osas iga kuue kuu järel teabe vahetamine tavarelvade tarnimise kohta mitteosalisriikidesse;
- kahesuguse kasutusega kaupade nimekirjas loetletud kaupade osas kõigist mitteosalisriikidele litsentside andmisest keeldumistest kaks korda aastas kokkuvõtlikult teatamine;

- tundlike kaupade ja väga tundlike kaupade loetellu kuuluvate kaupade osas kõigist mitteosalisriikidele litsentside andmisest keeldumistest teatamine igal üksikjuhul eraldi ja kõigist mitteosalisriikidele litsentside andmisest kaks korda aastas kokkuvõtlikult teatamine;
- osalisriikide teavitamine sellise litsentsi andmisest, mille andmisest teine osalisriik on viimase kolme aasta jooksul keeldunud seoses olemuselt identse tehinguga (möönduse tegemisest teatamine). Iga osalisriik vastutab üksinda otsuse eest lubada mis tahes kaupu edasi toimetada või nende edasitoimetamine keelata.

ZANGGERI KOMITEE

Zanggeri komitee on mitteametlik kord, mis annab olulise panuse tuumarelvade leviku tõkestamise lepingu artikli III lõike 2 tõlgendamisse ja annab niimoodi suuniseid kõigile lepinguosalistele.

Zanggeri komitee poolt hõlmatud kaupade edasitoimetamise taotluste hindamisel võtavad liikmesriigid arvesse järgmist:

- tuumarelvavabade riikide lähtematerjalide või lõhustuva erimaterjaliga varustamine rahumeelsetel eesmärkidel ei ole lubatud, välja arvatud juhul, kui lähtematerjalide või lõhustuva erimaterjali suhtes kohaldatakse Rahvusvahelise Aatomienergiaagentuuriga (IAEA) sõlmitud lepingu alusel kaitsemeetmeid;
- kui valitsus soovib rahumeelsetel eesmärkidel tarnida sellisele riigile lähtematerjali või lõhustuvat erimaterjali, siis ta:
 - teatab vastuvõtjariigile tarnetingimused, et lähtematerjali või lõhustuva erimaterjali või selle kasutamise käigus või tulemusel toodetud lõhustuvat erimaterjali ei tohi kõrvale suunata tuumarelvades või muudes tuumalõhkeseadmetes kasutamiseks; ning
 - veendub, et kõnealuse lähtematerjali või lõhustuva erimaterjali suhtes kohaldatakse selliseid kaitsemeetmeid IAEAg sõlmitud lepingu alusel ja kooskõlas selle kaitsemeetmete süsteemiga;

- kui lähtematerjali või lõhustuvat erimaterjali eksporditakse vahetult tuumarelvavabasse riiki, kes ei ole tuumarelvade leviku tõkestamise lepingu osalisriik, veendub valitsus enne kõnealuse materjali ekspordiks loa andmist, et selle materjali suhtes kohaldatakse IAEAga sõlmitud kaitsemeetmete lepingut kohe, kui vastutus materjali eest läheb üle vastuvõtjariigile, kuid mitte hiljem kui materjal jõuab oma sihtkohta;
- lähtematerjali või lõhustuva erimaterjali eksportimisel tuumarelvade omavasse riiki, kes ei ole tuumarelvade leviku tõkestamise lepingu osalisriik, nõuab valitsus rahuldavaid tagatisi, et materjali ei reekspordita tuumarelvavabasse riiki, kes ei ole tuumarelvade leviku tõkestamise lepingu osalisriik, välja arvatud juhul, kui sellist reeksporti vastu võtvas riigis kehtib kord, mille kohaselt järgitakse IAEA kaitsemeetmeid;
- igal aastal tuleb esitada deklaratsioon lähtematerjali ja lõhustuva erimaterjali ekspordi kohta tuumarelvavabadesse riikidesse, kes ei ole tuumarelvade leviku tõkestamise lepingu osalisriigid.

BALLISTILISTE RAKETTIDE LEVIKU TÕKESTAMIST KÄSITLEV HAAGI TEGEVUSJUHEND

Haagi tegevusjuhend on poliitiliselt siduv massihävitusrelvade leviku tõkestamise vahend, milles käsitletakse massihävitusrelvade kandmiseks kasutatavate ballistiliste rakettide probleemi. Tegevusjuhendi keskne eesmärk on suurendada läbipaistvust ja usaldust tegevusjuhendile alla kirjutanud riikide vahel, rakendades konkreetseid usaldust suurendavaid meetmeid, milleks on ballistilise raketi ja kanderaketi väljalaskmisest eelnevalt teatamine ning iga-aastaste deklaratsioonide esitamine ballistiliste rakettide ja kanderakettide poliitikate kohta.

Loa andmise kohta otsuse tegemisel peaks liikmesriik arvestama seda, kas riik on ballistiliste rakettide leviku tõkestamist käsitlevale Haagi tegevusjuhendile alla kirjutanud ja järgib selle põhimõtteid:

- kiires korras tuleb tõkestada ja vähendada massihävitusrelvade kandmiseks kasutatavate ballistiliste rakettide levikut;
- on tähtis tugevdada mitmepoolseid desarmeerimise ja tuumarelvade leviku tõkestamise vahendeid;
- tunnistatakse, et riike ei tohiks takistada kasutamast kosmost rahumeelsetel eesmärkidel, kuid seda tehes peavad nad aitama kaasa massihävitusrelvade kandmiseks kasutatavate ballistiliste rakettide leviku tõkestamisele;
- on vaja asjakohaseid meetmeid ballistiliste rakettide ja kanderakettide programmide läbipaistvuse suurendamiseks.

1.4. ***Otsuse tegemine***. Liikmesriigid teevad eespool kirjeldatud hindamise põhjal otsuse, kas eksport kujutaks endast liikmesriigi või ELi rahvusvaheliste kohustuste rikkumist ja kas selle lubamisest tuleks keelduda.

1. LISA (2. peatüki 1. jao juurde)

ASJAKOHASTE TEABEALLIKATE VEEBISAITIDE MITTETÄIELIK NIMEKIRI

ELi sanktsioonide loetelu (Euroopa välisteenistus):

<https://www.sanctionsmap.eu/#/main>

Kehtivate embargode loetelu (SIPRI):

<http://www.sipri.org/databases/embargoes>

Rahvusvaheline Aatomienergiaagentuur (tuumarelvade leviku tõkestamise leping):

www.iaea.org

ÜRO büroo Genfis (desarmeerimine, bioloogiliste ja toksinrelvade konventsioon):

www.unog.ch

Keemiarelvade Keelustamise Organisatsioon (keemiarelvade keelustamise konventsioon):

www.opcw.org

Jalaväevastaste miinide keelustamise konventsioon

<https://www.apminebanconvention.org/>

[https://www.unog.ch/80256EE600585943/\(httpPages\)/CA826818C8330D2BC1257180004B1B2E?
OpenDocument](https://www.unog.ch/80256EE600585943/(httpPages)/CA826818C8330D2BC1257180004B1B2E?OpenDocument)

Kobarlahingumooni konventsioon

<http://www.clusterconvention.org/>

[https://www.unog.ch/80256EE600585943/\(httpPages\)/F27A2B84309E0C5AC12574F70036F176?
OpenDocument](https://www.unog.ch/80256EE600585943/(httpPages)/F27A2B84309E0C5AC12574F70036F176?OpenDocument)

Teatavate tavarelvade konventsioon

[https://www.unog.ch/80256EE600585943/\(httpPages\)/4F0DEF093B4860B4C1257180004B1B30?
OpenDocument](https://www.unog.ch/80256EE600585943/(httpPages)/4F0DEF093B4860B4C1257180004B1B30?OpenDocument)

Rahvusvaheline maamiinide keelustamise kampaania:

www.icbl.org

Rahvusvaheline Humanitaardemineerimise Keskus:

www.gichd.ch

Austraalia grupp:

www.australiagroup.net

Raketitehnoloogia kontrollirežiim (MTCR):

www.mtcr.info

Zanggeri komitee:

www.zanggercommittee.org

Tuumatarneriikide grupp:

www.nuclearsuppliersgroup.org

Wassenaari kokkulepe:

www.wassenaar.org

Ballistiliste rakettide leviku tõkestamist käsitlev Haagi tegevusjuhend:

www.hcoc.at

2. jagu. Teise kriteeriumi tõlgendamise parimad tavad

Teise kriteeriumi kohaldamine

- 2.1. Ühist seisukohta 2008/944/ÜVJP kohaldatakse kogu liikmesriikide ekspordi suhtes, mis puudutab sõjatehnoloogiat või -varustust, ning kahesuguse kasutusega kaupade suhtes, nagu on sätestatud ühise seisukoha artiklis 6. Seega kohaldatakse teist kriteeriumi põhimõtteliselt eranditult kõikidesse vastuvõtjariikidesse suunduva ekspordi suhtes. Kuna teise kriteeriumi kohaselt seostatakse loa andmine inimõiguste austamisega ning rahvusvahelise humanitaarõiguse järgimisega lõplikus sihtriigis, tuleks siiski pöörata erilist tähelepanu sõjatehnoloogia või -varustuse ekspordile riikidesse, kus on märke inimõiguste või rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumisest.
- 2.2. **Teabeallikad.** Kõikidele liikmesriikidele kättesaadav ELi ühine teabeallikate andmebaas sisaldab ELi missioonide juhtide aruandeid, inimõigustealaseid ELi riigipõhiseid strateegiaid ja teatud juhtudel ELi nõukogu avaldusi/järeldusi asjaomaste vastuvõtjariikide kohta. Nimetatud dokumentides on tavaliselt juba arvesse võetud teistest rahvusvahelistest organitest ja teabeallikatest kättesaadavat teavet. Kuna iga litsentsitaotlust tuleb analüüsida igal üksikjuhul eraldi ja iga litsentsitaotlus kujutab endast erijuhtumit, võib siiski vajaduse korral saada täiendavat teavet järgmistest allikatest:

- liikmesriikide diplomaatilised esindused ja teised valitsusasutused;
- ÜRO, Rahvusvahelise Punase Risti Komitee (ICRC) ning teiste rahvusvaheliste ja piirkondlike organite dokumendid;
- rahvusvaheliste valitsusväliste organisatsioonide aruanded;
- inimõigustega tegelevate kohalike valitsusväliste organisatsioonide ja teiste usaldusväärsete kohalike allikate aruanded;
- kodanikuühiskonnalt saadav teave.

Lisaks on EL koostanud ja vastu võtnud konkreetsete suunised, mis loovad raamistiku inimõiguste kaitsmiseks ja edendamiseks kolmandates riikides, näiteks suunised surmanuhtluse, piinamise, relvakonfliktidest mõjutatud laste ning inimõiguste kaitsjate kohta ning ELi inimõiguste ja demokraatia tegevuskava 2015–2019. Asjakohaste veebisaitide mittetäielik nimekiri on esitatud I lisas.

Otsuse tegemisel arvesse võetavad elemendid

2.3. ***Põhimõisted.*** Teise kriteeriumi analüüsimisel kerkivad esile mitmed põhimõisted, mida tuleks hindamisel arvesse võtta ja mis sisalduvad järgmises tekstis.

„Olles hinnanud vastuvõtva riigi suhtumist inimõigusi käsitlevates rahvusvahelistes õigusaktides sätestatud asjakohastesse põhimõtetesse, liikmesriigid:

- a) keelduvad ekspordilitsentsi väljaandmisest, kui on olemas ilmne oht, et eksporditavat sõjatehnoloogiat või -varustust võidakse kasutada siserepressioonideks;
- b) on igal üksikjuhul ja võttes arvesse sõjatehnoloogiat või -varustuse iseloomu, eriti ettevaatlikud ja valvsad litsentside väljaandmisel riikidele, kus Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni, Euroopa Liidu või Euroopa Nõukogu pädevad asutused on tuvastanud tõsiseid inimõiguste rikkumisi;“

Olles hinnanud vastuvõtva riigi suhtumist rahvusvahelise humanitaarõiguse õigusaktides sätestatud asjakohastesse põhimõtetesse, liikmesriigid:

- c) keelduvad ekspordilitsentsi väljaandmisest, kui on olemas ilmne oht, et eksporditavat sõjatehnoloogiat või -varustust võidakse kasutada rahvusvahelise humanitaarõiguse tõsistes rikkumistes.“

„Selles tähenduses hõlmab tehnoloogia või varustus, mida võidakse kasutada siserepressioonideks, muu hulgas ka tehnoloogiat või varustust, mille kohta on olemas tõendid selle või sarnase tehnoloogia või varustuse kasutamise kohta siserepressioonideks lõppkasutaja poolt, või on põhjust uskuda, et tehnoloogia või varustus suunatakse väidetavalt lõppkasutuselt või lõppkasutajalt ära ja kasutatakse siserepressioonideks. Kooskõlas käesoleva ühise seisukoha artikliga 1 kaalutakse hoolikalt tehnoloogia või varustuse olemust, esmajoonel juhul, kui see on kavandatud kasutamiseks sisejulgeoleku eesmärgil.

Siserepressioonid hõlmavad muu hulgas isikute piinamist ja muul julmal, ebainimlikul või alandaval viisil kohtlemist või karistamist, kiirkorras ja omavalitsuse hukkamist, kadumist, omavalitsuse kinnipidamist ja muid olulisi inimõiguste ja põhivabaduste rikkumisi, mis on sätestatud asjakohastes inimõigusi käsitlevates rahvusvahelistes õigusaktides, sealhulgas inimõiguste ülddeklaratsioonis ning kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelises paktis.“

Selle hindamisel, kas on olemas ilmne oht, et kavandatavat eksporti võidakse kasutada siserepressioonideks, peaksid liikmesriigid kaaluma väidetava lõppkasutaja praegust ja varasemat tegevust inimõiguste austamise seisukohast ning vastuvõtjariigi praegust ja varasemat tegevust üldiselt. Viimati nimetatud hulka kuuluvad vastuvõtjariigi valitsuse poliitikasuunad; hiljutised olulised arengud, näiteks muu hulgas „terrorismivastase võitluse“ mõju; inimõiguste tõhus kaitse põhiseaduses; keskkete osalejate (näiteks õiguskaitseasutuste) inimõigustealane koolitus; karistamatus inimõiguste rikkumise eest; sõltumatud järelevalveorganid ja riiklikud institutsioonid inimõiguste edendamiseks või kaitseks.

2.4. **Rahvusvahelised inimõigusi käsitlevad õigusaktid.** Peamiste rahvusvaheliste ja piirkondlike õigusaktide mittetäielik nimekiri on esitatud II lisas.

Nimetatud õigusaktid ja nende vastavad lisaprotokollid kujutavad endast peamisi rahvusvahelisi norme ja standardeid inimõiguste ja põhivabaduste vallas. Nendega tagatakse kodaniku- ja poliitilised õigused (nt muu hulgas õigus elule; orjapidamise ja sunniviisilise töö keeld; isikuvabadus ja -puutumatus; võrdsus seaduse ees; õigus õiglasele kohtumenetlusele ja tõhusale õiguskaitsevahendile; väljendus- ja teabevabadus; kogunemisvabadus; liikumisvabadus; mõtte-, südametunnistuse- ja usuvabadus; õigus paluda ja saada varjupaika); naiste õigused; laste õigused; diskrimineerimiskeeld; rahvusvähemuste ja põlisrahvaste õigused; majanduslikud, sotsiaalsed ja kultuurilised õigused.

2.5. **Vastuvõtjariigi suhtumine.** Järgmisi näitajaid tuleks asjakohasel juhul arvesse võtta, kui hinnatakse, kuidas riigis inimõigusi ja põhivabadusi austatakse ja järgitakse, sealhulgas kui hinnatakse ohtu, et relvakaubanduslepingu artikli 2 lõikega 1 ning artiklitega 3 ja 4 hõlmatud kaupu võidakse kasutada raske soolise vägivalla või naiste ja laste vastu suunatud raske vägivalla toimepanemiseks või sellele kaasa aitamiseks:

- vastuvõtjariigi valitsuse võetud kohustus austada ja parandada inimõigusi ning võtta inimõiguste rikkujad kohtulikule vastutusele;
- andmed asjakohaste rahvusvaheliste ja piirkondlike inimõigustealaste õigusaktide rakendamise kohta riiklikus poliitikas ja riiklikes menetlustes;
- andmed asjakohaste rahvusvaheliste ja piirkondlike inimõigustealaste õigusaktide ratifitseerimise kohta kõnealuses riigis;
- rahvusvaheliste ja piirkondlike inimõigustealaste mehhanismidega (näiteks ÜRO lepingu järelevalveorganid ja erimenetlused) tehtava koostöö tase;
- demokraatlike põhimõtete austamine lõplikus sihtriigis. Demokraatia on kõigi inimõiguste täieliku austamisega lahutamatult seotud;

- poliitiline tahe arutada ELi või teiste partneritega, sealhulgas kodanikuühiskonnaga, riigisiseseid inimõigustealaseid küsimusi läbipaistval moel, näiteks kahe- või mitmepoolse dialoogi vormis.

2.6. ***Rasked inimõiguste rikkumised.*** Inimõiguste maailmakonverentsil Viinis 1993. aasta juunis vastu võetud Viini deklaratsioonis ja tegevuskavas kinnitasid kõik riigid taas pühalikult, et nad täidavad oma kohustusi edendada kõikide inimõiguste ja kõigi inimeste põhivabaduste ja demokraatia põhimõtete üldist austamist ning järgimist ja kaitsmist vastavalt Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirjale, teistele inimõigustega seotud õigusaktidele ja rahvusvahelisele õigusele. Samuti kinnitati taas kõikide inimõiguste universaalsuse, jagamatuse, vastastikuse sõltuvuse ja omavahelise seotuse põhimõtteid.

Selle üle otsustamisel, kas inimõiguste rikkumine kvalifitseerub raske rikkumisena, peab iga olukorda hindama asjaoludest lähtuvalt ja igal üksikjuhul eraldi, võttes arvesse kõiki asjakohaseid aspekte. Hindamisel on asjakohaseks teguriks kõnealuse tegeliku rikkumise eripära/laad ja tagajärjed. Inimõiguste süstemaatiline ja/või laialdane rikkumine rõhutab inimõiguste olukorra tõsidust. Selleks et rikkumisi saaks pidada teise kriteeriumi analüüsis rasketeks, ei pea need siiski olema süstemaatilised ega laialdased. Vastavalt teisele kriteeriumile on analüüsi käigus oluliseks teguriks see, kas ÜRO, ELi või Euroopa Nõukogu pädevad organid (nagu on loetletud III lisas) on kindlaks teinud, et vastuvõtjariigis on toimunud rasked inimõiguste rikkumised. Seoses sellega ei ole eeltingimuseks see, et need pädevad organid kasutavad sõnaselgelt mõistet „raske“; piisab, kui nad teevad kindlaks, et rikkumised on toimunud. Lõpliku hinnangu selle kohta, kas neid rikkumisi peetakse raskeks selles kontekstis, peavad andma liikmesriigid. Samuti ei tohiks nimetatud organite poolse otsuse puudumine takistada liikmesriikidel sõltumatu hindamise läbiviimist selliste raskete rikkumiste esinemise kohta.

- 2.7. ***Siserepressioon, ilmne oht, „võidakse“, igal üksikjuhul eraldi.*** Teise kriteeriumi tekstis tuuakse küllaldaselt näiteid selle kohta, mida loetakse siserepressiooniks. Kuid selle hindamine, kas esineb ilmne oht, et kavandatavat ekspordi võidakse kasutada selliste tegude sooritamiseks või neile kaasa aitamiseks, nõuab üksikasjalikku analüüsi. Tuleks pöörata tähelepanu tekstis sõnade „ilmne oht“ ja „võidakse“ koosesinemisele. See nõuab võrreldes „ilmse ohuga“ vähem tõendeid selle kohta, et sõjatehnoloogiat või -varustust kasutatakse siserepressiooniks.

Ilmse ohu analüüsimisel tuleb igal üksikjuhul eraldi uurida olemasolevaid tõendeid vastuvõtjariigis valitsenud ja praegu valitseva olukorra / väidetava lõppkasutaja kohta, samuti tuvastatavate suundumuste ja/või tulevaste sündmuste kohta, mis võivad ootuspäraselt esile kutsuda tingimusi, mis võivad viia repressioonideni (näiteks eelseisvad valimised). Mõned esialgsed küsimused, mida võiks esitada, on järgmised.

- Kas vastuvõtjariigi / väidetava lõppkasutaja käitumist on ELi nõukogu avaldustes/järeldustes negatiivselt esile tõstetud?
- Kas ELi missioonide juhid on hiljutistes aruannetes toonud esile probleeme vastuvõtjariigis või seoses väidetava lõppkasutajaga?
- Kas teised rahvusvahelised või piirkondlikud organisatsioonid (näiteks ÜRO, Euroopa Nõukogu või OSCE) on toonud esile probleeme?
- Kas kohalikelt või rahvusvahelistelt valitsusvälistelt organisatsioonidelt ning meedialt on saadud järjepidevaid murettekitavaid teateid?

Enne analüüsi kinnitamist on tähtis võtta eriti arvesse vastuvõtjariigis parajasti valitsevat olukorda. Rikkumised võivad olla aset leidnud minevikus, kuid vastuvõtjariik võib vastukaaluks siseriiklikule või rahvusvahelisele survele olla astunud samme tavade muutmiseks või võivad olla toimunud valitsusesisesed muutused. Küsimused võiksid olla järgmised.

- Kas vastuvõtjariik nõustus välise või muu sõltumatu järelevalve ja/või uurimisega väidetava repressiooni osas?
- Kui jah, siis kuidas ta on reageerinud uurimistulemustele või milliseid meetmeid ta on nende põhjal rakendanud?
- Kas vastuvõtjariigi valitsus on muutunud sel moel, et see annab põhjust uskuda muutusesse poliitikas/tavades?
- Kas rakendatakse mingeid ELi või muid mitme- või kahepoolseid programme, mille eesmärk on tuua kaasa muutusi/reforme?

Kergendavad asjaolud, nagu suurem avatus ja inimõigustega seotud mureküsimate käsitlemiseks käimasolev dialoog vastuvõtjariigis, võivad kaasa tuua võimaluse saada positiivsem hinnang. Siiski on oluline tunnistada, et kui vastuvõtjariigis ei ole ka pika aja jooksul aset leidnud ühtegi kajastamist leidnud repressioonijuhtumit, ei ole see veel usaldusväärseks näitajaks, et ilmne oht puudub. Ajakohane usaldusväärsetest allikatest pärinev teave on nõuetekohasel, igal üksikjuhul eraldi läbi viidaval hindamisel asendamatu.

2.8. Iga taotluse puhul on oluline kaaluda **sõjatehnoloogia või -varustuse laadi**. Teise kriteeriumi kohane varustuse hindamine peab tingimata olema realistlik (s.t kas kõnealuseid kaupu saab tõesti kasutada repressioonivahendina). Samuti on oluline tunnistada, et kogemused on näidanud, et repressioonide toimepanekuks või neile kaasa aitamiseks on kasutatud väga erinevat varustust. Sellistel kaupadel nagu soomustransportöörid (APC), kuulikindlad vestid ja side-/jäljimisvarustus võib olla oluline roll repressioonidele kaasaaitamisel.

2.9. **Lõppkasutaja** isikut tuleks samuti kindlasti arvesse võtta. Kui kaubad on mõeldud politsei- või julgeolekujõududele, on oluline täpselt kindlaks teha, millisele nende jõudude üksusele vastuvõtjariigis kaubad toimetatakse. Samuti tuleks märkida, et puudub kindel reegel selle kohta, milliseid julgeolekuaparaadi üksusi võidakse repressioonides kasutada. Näiteks võidakse paljudes riikides kasutada sõjaväge, samas kui teistes riikides ei ole sõjaväge varem selleks kasutatud. Mõned esialgsed küsimused võiksid olla järgmised.

- Kas seda varustust on vastuvõtjariigis või mujal varem kasutatud repressioonideks?
- Kui ei, siis milline on tõenäosus selle kasutamiseks tulevikus?
- Kes on lõppkasutaja?

- Milline on lõppkasutaja roll vastuvõtjariigis?
- Kas lõppkasutaja on osalenud repressioonides?
- Kas on olemas asjakohaseid teateid sellise osalemise kohta?

2.10. *Rahvusvahelise humanitaarõiguse alastes õigusaktides sätestatud asjakohased põhimõtted.*

Rahvusvaheline humanitaarõigus (mida kohaldatakse relvastatud konfliktide puhul või sõjaolukorras) hõlmab eeskirju, millega püütakse relvakonflikti korral kaitsta neid inimesi, kes vaenutegevuses ei osale või enam ei osale (näiteks tsiviilisikud ja haavatud, haiged ja vangi võetud võitlejad), ning reguleerida vaenutegevuse läbiviimist (s.t sõjapidamise vahendeid ja meetodeid). Seda kohaldatakse relvakonfliktide korral ja sellega ei reguleerita seda, millal riik võib seaduslikult jõudu kasutada. Rahvusvaheline humanitaarõigus kehtestab kohustused kõigile relvakonfliktis osalevatele pooltele, sealhulgas organiseeritud relvastatud rühmadele.

Relvakonfliktis relvade kasutamise suhtes kohaldatavad peamised rahvusvahelise humanitaarõiguse põhimõtted on eristamise nõue, valimatu rünnaku keelamise nõue, proportsionaalsuse nõue, mõistlike ettevaatusabinõude rakendamise nõue, ülemääraseid vigastusi või asjatuid kannatusi käsitlevad nõuded ning keskkonnakaitset puudutav nõue.

Kõige olulisemad rahvusvahelise humanitaarõiguse alased dokumendid on neli 1949. aasta Genfi konventsiooni ja nende 1977. aasta lisaprotokollid. Neid täiendavad konkreetseid teemasid, muu hulgas teatavate relvade kasutamise keeldu ning inimeste ja objektide teatavate kategooriate (näiteks lapsed ja kultuuripärand) kaitset käsitlevad lepingud (peamiste lepingute loetelu on esitatud IV lisas).

Asjakohased küsimused seoses rahvusvahelise humanitaarõiguse alaste lepingute ratifitseerimise ja riikliku rakendamisega on muu hulgas järgmised.

- Nelja 1949. aasta Genfi konventsiooni ja nende 1977. aasta lisaprotokollide ratifitseerimine.
- Muude peamiste rahvusvahelise humanitaarõiguse alaste lepingute ratifitseerimine.
- Konkreetsete relvade edasitoimetamise sõnaselget keeldu või piirangut kehtestavate lepingute ratifitseerimine.
- Kas vastuvõtjariik on võtnud vastu siseriiklikud õigusnormid, mida nõutakse rahvusvahelise humanitaarõiguse alaste instrumentidega, mille osaline riik on?

2.11. **Rahvusvahelise humanitaarõiguse raske rikkumine** hõlmab nelja 1949. aasta Genfi konventsiooni rasket rikkumist. Iga konventsioon sisaldab raskete rikkumiste määratlusi (vastavalt artiklid 50, 51, 130 ja 147). 1977. aasta I lisaprotokolli artiklites 11 ja 85 on samuti loetletud hulk tegusid, mida peetakse selle protokolli rasketeks rikkumisteks. Need rikkumiste määratlused on esitatud V lisas. Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuudis on loetletud rahvusvaheliste ja riigisiseste relvastatud konfliktide suhtes kohaldavate õigusaktide ja tavade muud rasked rikkumised, mis on statuudis määratletud kui sõjakuriteod (artikli 8 lõike 2 punktid b, c ja e; Rooma statuudi terviktekst on toodud järgmisel veebisaidil: <http://legal.un.org/icc/statute/romefra.htm>).

- Kas rikkumisi on toime pannud mõni osaleja, kelle eest on vastutav riik? (Nt riiklikud organid, sealhulgas relvajõud; isikud või üksused, kellel on volitused teostada riigivõimu elemente; isikud või rühmad, kes tegutsevad reaalselt valitsuselt saadud juhiste kohaselt, valitsuse otsesel juhtimisel või kontrolli all; eraisikute või omal käel tegutsevate rühmade poolt toime pandud rikkumised, mida valitsus tunnistab ja peab enda poolt toimepanduks.)
- Kas vastuvõtjariik on jätnud võtmata meetmeid tema kodanike poolt või tema territooriumil toime pandud rikkumiste ennetamiseks või lõpetamiseks?
- Kas vastuvõtjariik on jätnud uurimata väidetavalt tema kodanike poolt või tema territooriumil toime pandud rikkumisi?
- Kas vastuvõtjariik ei ole otsinud ja kohtu alla andnud (või välja andnud) oma kodanikke või tema territooriumil viibivaid isikuid, kes vastutavad rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumiste eest?
- Kas vastuvõtjariik ei ole teinud koostööd teiste riikide, ajutiste kohtute või Rahvusvahelise Kriminaalkohtuga rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumistega seotud kriminaalmenetluste osas?

2.12. **Relvakaubandusleping**, artikli 7 lõike 1 punkti b alapunkt i (rahvusvahelise humanitaarõiguse raske rikkumine) ja alapunkt ii (rahvusvahelise inimõigustealase õiguse raske rikkumine) ning artikli 7 lõige 4 (sooline vägivald ning naiste ja laste vastu suunatud vägivald)

Relvakaubandusleping sisaldab sätet, mis sarnaneb ELi ühise seisukoha teise kriteeriumiga. Artiklis 7 on sätestatud järgmine:

„Eksport ja ekspordi hindamine

1. *Kui eksport ei ole artikli 6 kohaselt keelatud, hindab iga osalisriik enne artikli 2 lõikes 1 nimetatud tavarelvade või artiklis 3 või 4 nimetatud kaupade ekspordi lubamist vastavalt oma jurisdiktsioonile ja riigisisesele kontrollisüsteemile, objektiivselt ja mittediskrimineerival viisil, arvestades asjakohaseid tegureid, sealhulgas importiva riigi artikli 8 lõike 1 kohaselt esitatud teavet, kas tavarelvad või kaubad:*

[...]

b) võidakse võtta kasutusse:

i) rahvusvahelise humanitaarõiguse tõsiste rikkumiste toimepanekuks või neile kaasaaitamiseks;

ii) rahvusvaheliste inimõigusnormide tõsiste rikkumiste toimepanekuks või neile kaasaaitamiseks;

[...]“

Eeltoodud teise kriteeriumiga seotud kaalutlused kehtivad täielikult ka artikli 7 lõike 1 punkti b alapunktide i ja ii rakendamise suhtes.

Relvakaubandusleping sisaldab ka sätet, mis osutab inimõiguste ja rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumise eriliigile, s.t soolisele vägivallale või naiste ja laste vastu suunatud vägivallale, mida ei ole ühises seisukohas sõnaselgelt nimetatud, kuid mis on hõlmatud teise kriteeriumiga.

Artikli 7 lõikes 4 on sätestatud järgmine:

„4. Hindamisel arvestab eksportiv osalisriik võimalust, et artikli 2 lõikes 1 nimetatud tavarelv või artiklis 3 või 4 nimetatud kaupu võidakse kasutada raske soolise vägivalla või naiste ja laste vastu suunatud vägivalla toimepanekuks või neile kaasaaitamiseks.“

Relvakaubanduslepingu kõnealuste sätete kohaselt tuleks teise kriteeriumi läbivaatamisel võtta arvesse soolise vägivalla ning naiste ja laste vastu suunatud vägivalla küsimust. Soolise vägivalla toimepanemisega rikutakse mitmeid rahvusvahelistes õigusaktides sätestatud inimõigustealaseid põhimõtteid ning tegemist võib olla ka rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumisega, kui see pannakse toime relvastatud konfliktide ajal. Soolise vägivalla levinud näideteks on seksuaalvägivald (sealhulgas vägistamine), prostitutsioonile sundimine ja inimkaubandus. Samuti tuleb arvestada, et hädaolukordades/konfliktiolukordades on soolise vägivalla oht alati suurem.

EL käsitab inimõigustealase õiguse ja rahvusvahelise humanitaarõiguse järgimist selliselt, et sellega on täielikult hõlmatud teod, millele on osutatud relvakaubanduslepingu artikli 7 lõikes 4. Seetõttu hõlmab teine kriteerium täielikult kohustusi, mis tulenevad relvakaubanduslepingu artikli 7 lõikest 4.

2.13. **Ilmne oht.** Kui hinnatakse põhjalikult ohtu, et sõjatehnoloogiat või -varustust, mida on kavas eksportida, kasutatakse rahvusvahelise humanitaarõiguse raskete rikkumiste toimepanekuks, tuleb uurida vastuvõtjariigi varasemat ja praegust tegevust seoses rahvusvahelise humanitaarõiguse austamisega, vastuvõtjariigi ametlikult võetud kohustustest ilmnevaid kavatsusi ja vastuvõtjariigi võimet tagada, et edasi toimetatavat varustust või tehnoloogiat kasutatakse kooskõlas rahvusvahelise humanitaarõigusega ning seda ei suunata kõrvale ega toimetata edasi sihtkohtadesse, kus seda võidakse kasutada nimetatud õiguse raskete rikkumiste toimepanekuks.

Rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumise üksikjuhtumid ei näita tingimata vastuvõtjariigi suhtumist rahvusvahelisse humanitaarõigusesse ning need juhtumid ei pruugi iseenesest olla aluseks relvade edasitoimetamise keelamisele. Murettekitavaks asjaoluks tuleks pidada seda, kui võib tuvastada rikkumiste seaduspärasust või kui vastuvõtjariik ei ole astunud sobivaid samme rikkujate karistamiseks.

Kõigi Genfi konventsioonide ühesugust artiklit 1 tõlgendatakse üldiselt selliselt, et sellega pannakse relvakonfliktis mitteosalevatele kolmandatele riikidele kohustus mitte õhutada relvakonfliktis osalevat poolt rikkuma rahvusvahelist humanitaarõigust ning mitte võtta meetmeid, mis võiksid aidata kaasa selliste rikkumiste toimepanemisele, ning astuda sobivaid samme selliste rikkumiste lõpetamiseks. Neil on eriline kohustus sekkuda nende riikide või relvastatud rühmade tegevusse, kelle üle võiks neil mõju olla. Relvi tootvaid ja eksportivaid riike võib pidada eriti mõjukateks rahvusvahelise humanitaarõiguse „austamise tagamisel“ tulenevalt nende võimest anda või kinni pidada vahendeid, mille abil pannakse toime teatavaid raskeid rikkumisi. Seetõttu peaksid nad olema eriti hoolikad selle tagamisel, et nende eksporditavaid kaupu ei kasutata rahvusvahelise humanitaarõiguse raskete rikkumiste toimepanekuks.

Ühises seisukohas 2008/944/ÜVJP sätestatud kohustused on kooskõlas relvakaubanduslepingu artikli 7 lõigetes 1, 3 ja 4 ette nähtud kohustustega. Hindamisel arvestab liikmesriik ohtu, et relvakaubanduslepingu artikli 2 lõikega 1 hõlmatud tavarelvi või artikliga 3 või 4 hõlmatud kaupu võidakse kasutada raske soolise vägivalla või naiste ja laste vastu suunatud raske vägivalla toimepanekuks või sellele kaasaaitamiseks.

Kaaluda võiks järgmisi küsimusi.

- Kas on kehtestatud riiklikud õigusnormid, millega keelatakse rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumine ja nähakse ette karistus selle eest?
- Kas vastuvõtjariik on kehtestanud oma väejuhatusele kohustuse ennetada ja takistada rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumiste toimepanemist ning võtta meetmeid nende alluvuses olevate isikute vastu, kes sellise rikkumise või vägivallateo on toime pannud?
- Kas vastuvõtjariik on ratifitseerinud Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuudi?

- Kas vastuvõtjariigis / lõplikus sihtriigis valitsev olukord on selline, mis võib suurendada tõenäosust, et relvi kasutatakse asjaomast lõplikku sihtriiki käsitlevas hinnangus tuvastatud soolise vägivalla toimepanemiseks või sellele kaasa aitamiseks?
- Kas rahvusvahelised või piirkondlikud organisatsioonid (nt ÜRO, Euroopa Nõukogu või OSCE) on toonud esile mureküsimusi seoses soolise vägivalla ilmingutega/levimusega lõplikus sihtriigis?
- Kas vastuvõtjariik teeb koostööd teiste riikide, ajutiste kohtute või Rahvusvahelise Kriminaalkohtuga rikkumistega seotud kriminaalmenetluste osas?
- Kas on kehtestatud relvajõudude koosseisu (kohustuslikus korras ja vabatahtlikkuse alusel) võetavate isikute vanuse alampiir?
- Kas on vastu võetud õiguslikke meetmeid, millega keelatakse laste värbamine või kasutamine vaenutegevuses ning nähakse ette karistused sellise tegevuse eest?
- Kas vastuvõtjariik koolitab oma sõjaväehvitseri ja reasõdureid ning võimaldab neile väljaõpet rahvusvahelises humanitaarõiguses sätestatud eeskirjade järgimise teemal (näiteks sõjaliste õppuste käigus)?
- Kas rahvusvaheline humanitaarõigus on integreeritud sõjalisse doktriini ja relvajõudude juhenditesse, tegevuseeskirjadesse, instruktsioonidesse ja korraldustesse?
- Kas on olemas rahvusvahelise humanitaarõiguse vallas koolituse saanud õigusnõustajad, kes annavad nõu relvajõududele?
- Kas samu meetmeid on võetud selleks, et tagada rahvusvahelise humanitaarõiguse austamine teiste relvakandjate poolt, kes tegutsevad rahvusvahelise humanitaarõiguse kohaldamisalasse kuuluvates olukordades?
- Kas on kehtestatud mehhanismid, et tagada vastutusele võtmine relvajõudude ja muude relvakandjate toime pandud rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumiste eest, ning kas muu hulgas on kehtestatud distsiplinaar- ja kriminaalkaristused?
- Kas on olemas sõltumatu ja toimiv kohtuvõim, mis saab esitada süüdistusi rahvusvahelise humanitaarõiguse raskete rikkumiste eest?

- Kas on oht, et valitsus- või võimustruktuurides toimuvad järsku või ootamatult muutused, mis võivad avaldada ebasoovitavat mõju vastuvõtjariigi tahtele või suutlikkusele austada rahvusvahelist humanitaarõigust (näiteks riigistruktuuride lagunemine)?
- Kas lõppkasutaja on suuteline kasutama varustust kooskõlas rahvusvahelise humanitaarõigusega (näiteks kui sõjaväerelvi toimetatakse muudele kui relvajõudude relvakandjatele, kes tegutsevad rahvusvahelise humanitaarõiguse kohaldamisalasse kuuluvates olukordades, siis kas nad on saanud rahvusvahelise humanitaarõiguse alase koolituse)?
- Kas lõppkasutaja on suuteline seda tehnoloogiat ja varustust hooldama ja kasutama? (Kui mitte, siis võib tekkida põhjendatud mure selle kasutamise viisi ja teistele osalejatele kõrvaesuunamise pärast.)
- Kas väidetaval lõppkasutajal on kehtestatud nõuetele vastav varude, sealhulgas liigsete relvade ja laskemoona haldamise ja julgeoleku tagamise kord?
- Kas vastuvõtjariigis on teadaolevalt probleemiks varude vargused ja nende kadumine või korrupsioon? Kui jah, siis kas on märke sellest, et relvaekspordis osalejad on sellega seotud?
- Kas vastuvõtjariigis on probleemiks ebaseaduslik relvadega kauplemine? Kas riigis tegutsevad ebaseadusliku relvakaubandusega tegelevad rühmitused?
- Kas piirikontroll on vastuvõtjariigis nõuetele vastav või kas piirid teadaolevalt lekivad?
- Kas vastuvõtjariigis on kehtestatud tõhus relvatarnete kontrollisüsteem (import, eksport, transiit ja ümberlaadimine)?

- Kas vastuvõtja on sõjatehnoloogia või -varustuse tegelik lõppkasutaja, kas ta nõustub selle kontrollimisega ja kas ta võtab endale kohustuse kaupu ilma tarniva riigi loata kolmandatele isikutele mitte edasi toimetama?

2.14. **Kõrvalesuunamine.** Samuti on vaja arvesse võtta riigisisese kõrvalesuunamise aspekti. Selle võimalikkus võib nähtuda sõjatehnoloogia või -varustuse laadist ja lõppkasutajast. Küsimused võiksid olla järgmised.

- Kas väidetaval lõppkasutajal on põhjendatud vajadus selle sõjatehnoloogia või -varustuse järele? Või kas kõnealused kaubad on asjakohasemad julgeolekuaparaadi mõne teise haru jaoks?
- Kas me väljastaksime litsentsi, kui lõppkasutaja kuuluks vastuvõtjariigi julgeolekuaparaadi mõnda teise harusse?
- Kas julgeolekujõudude erinevad harud kasutavad eraldiseisvaid hankekanaleid? Kas on olemas võimalus, et varustus suunatakse kõrvale teise harusse?

2.15. **Otsuse tegemine.** Eespool punktides 2.3 – 2.14 osutatud teabele ja kirjeldatud elementide hindamisele tuginedes teevad liikmesriigid otsuse, kas kavandatava ekspordi lubamisest tuleks teise kriteeriumi alusel keelduda.

ASJAKOHASTE TEABEALLIKATE VEEBISAIDID

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni inimõiguste ülemvoliniku büroo (www.ohchr.org)

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (www.un.org; <http://untreaty.un.org>)

Rahvusvaheline Punase Risti Komitee (www.icrc.org)

Euroopa Nõukogu (www.coe.int)

Euroopa Liit (<http://europa.eu>)

Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon (www.osce.org)

Ameerika Riikide Organisatsioon (www.oas.org)

Aafrika Liit (www.au.int)

Amnesty International (www.amnesty.org)

Human Rights Watch (www.hrw.org)

Rahvusvaheline Inimõiguste Föderatsioon (www.fidh.org)

Rahvusvaheline Piinamisvastane Organisatsioon (www.omct.org)

Piinamise Ennetamise Assotsiatsioon (www.apr.ch)

Rahvusvaheline Juristide Komisjon (www.icj.org)

MUUD TEABEALLIKAD

Rahvusvaheline Kriminaalkohus ja ajutised kohtud

Vastuvõtjariigis tegutsevad rahvusvahelised asutused

Rahvusvaheline Kriisirühm

Lapssõdurite kasutamise peatamise koalitsioon

Small Arms Survey (väikerelvade ülevaate uurimisprojekt)

Stockholmi Rahvusvaheline Rahu-uuringute Instituut (SIPRI) ja teised uurimisinstituudid

Sõjalised juhendid (juhised relvajõududele)

PEAMISED RAHVUSVAHELISED JA PIIRKONDLIKUD INIMÕIGUSTEALASED
ÕIGUSAKTID

ÜHINENUD RAHVASTE ORGANISATSIOON:

Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste rahvusvaheline pakt (ICESCR)

Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt (ICCPR)

Fakultatiivne protokoll kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti juurde (ICCPR-OP1)

Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti surmanuhtluse kaotamist käsitlev teine fakultatiivne protokoll (ICCPR-OP2-DP)

Rassilise diskrimineerimise kõigi vormide kõrvaldamise rahvusvaheline konventsioon (CERD)

Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta (CEDAW)

Naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise konventsiooni fakultatiivprotokoll (CEDAW-OP)

Piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastane konventsioon (CAT)

Piinamisvastase konventsiooni fakultatiivprotokoll (CAT-OP)

Lapse õiguste konventsioon (CRC)

Lapse õiguste konventsiooni fakultatiivprotokoll laste kaasamise kohta relvastatud konfliktidesse (CRC-OP-AC)

Lapse õiguste konventsiooni laste müüki, lasteprostitutsiooni ja -pornograafiat käsitlev fakultatiivprotokoll (CRC-OP-SC)

1951. aasta pagulasseisundi konventsioon

1967. aasta pagulasseisundi protokoll

Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuut

PIIRKONDLIKUD ÕIGUSAKTID

SEOSES EUROOPA NÕUKOGU LIIKMESRIIKIDEGA:

Euroopa inimõiguste konventsioon, sealhulgas protokollid 6 ja 13, mis käsitlevad surmanuhtluse kaotamist

Piinamise tõkestamise Euroopa konventsioon

SEOSES AMEERIKA RIIKIDE ORGANISATSIOONI LIIKMESRIIKIDEGA:

Inimõiguste Ameerika konventsioon

Inimõiguste Ameerika konventsiooni lisaprotokoll majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste kohta, San Salvadori protokoll

Inimõiguste Ameerika konventsiooni protokoll surmanuhtluse kaotamise kohta

Üleameerikaline konventsioon, mis käsitleb isikute kadunuks jääma sundimist

Üleameerikaline konventsioon piinamise tõkestamiseks ja selle eest karistamiseks

SEOSES AAFRIKA LIIDU LIIKMESRIIKIDEGA:

Inimõiguste ja rahvaste õiguste Aafrika harta

Inimõiguste ja rahvaste õiguste Aafrika harta protokoll inimõiguste ja rahvaste õiguste Aafrika kohtu loomise kohta

Inimõiguste ja rahvaste õiguste Aafrika harta protokoll naiste õiguste kohta Aafrikas

Lapse õiguste ja heaolu Aafrika harta

SEOSES ARAABIA LIIGA LIIKMESRIIKIDEGA:

Inimõiguste Araabia harta

**ÜRO, EUROOPA NÕUKOGU VÕI ELi ORGANID, KES ON PÄDEVAD RASKETE
INIMÕIGUSTEALASTE RIKKUMISTE KINDLAKSTEGEMISEKS:**

ÜHINENUD RAHVASTE ORGANISATSIOON:

Peaassamblee (sealhulgas riigipõhised resolutsioonid)

Julgeolekunõukogu

Inimõiguste Nõukogu ning Majandus- ja Sotsiaalnõukogu

ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo

Erimenetluste volitatud esindajad ja muud volitatud esindajad

Lepingujärgsed organid

EUROOPA NÕUKOGU:

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee

Parlamentaarne Assamblee

Euroopa Inimõiguste Kohus

Euroopa Nõukogu inimõiguste volinik

Rassismi ja sallimatuse vastu võitlemise Euroopa komisjon (ECRI)

Piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa komitee (CPT)

EUROOPA LIIT:

Euroopa Ülemkogu

ÜVJP organite avaldused

ELi ühised seisukohad ja avaldused riikide kohta

ELi aastaaruanded inimõiguste kohta

ELi missioonide juhtide inimõigustealased aruanded ja ELi inimõigustealased riigistrateegiad

Euroopa Parlamendi resolutsioonid ja avaldused

IV LISA (2. peatüki 2. jao juurde)

PEAMISED RAHVUSVAHELISE HUMANITAARÕIGUSE ALASED LEPINGUD

I konventsioon haavatud ja haigete sõjaväelaste olukorra parandamise kohta, Genf, 12. august 1949

II konventsioon haavatud, haigete ja merehädas sõjaväelaste olukorra parandamise kohta merel, Genf, 12. august 1949

III konventsioon sõjavangide kohtlemise kohta, Genf, 12. august 1949

IV konventsioon tsiviilisikute sõjaaegse kaitse kohta, Genf, 12. august 1949

12. augusti 1949. aasta Genfi konventsioonide lisaprotokoll rahvusvaheliste relvakonfliktide ohvrite kaitse kohta, Genf, 8. juuni 1977

I lisaprotokolli artiklis 90 sätestatud avaldus: Rahvusvahelise Uurimiskomisjoni pädevuse kinnitamine

12. augusti 1949. aasta Genfi konventsioonide lisaprotokoll siseriiklike relvakonfliktide ohvrite kaitse kohta, Genf, 8. juuni 1977

Lapse õiguste konventsioon, New York, 20. november 1989

Lapse õiguste konventsiooni fakultatiivprotokoll laste kaasamise kohta relvastatud konfliktidesse, New York, 25. mai 2000

Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuut, 17. juuli 1998

Konventsioon kultuuriväärtuste kaitse kohta relvakonflikti korral, Haag, 14. mai 1954

1954. aasta Haagi konventsiooni (kultuuriväärtuste kaitse kohta relvakonflikti korral) esimene protokoll, Haag, 14. mai 1954

1954. aasta Haagi konventsiooni (kultuuriväärtuste kaitse kohta relvakonflikti korral) teine protokoll, Haag, 26. märts 1999

Sõjalisel või muul vaenulikul eesmärgil keskkonna muutmise tehnikate kasutamise keeldu käsitlev konventsioon, New York, 10. detsember 1976

Protokoll lämmatavate, mürgiste või neile sarnanevate gaaside sõjas tarvitamise keelu kohta, Genf, 17. juuni 1925

Bakterioloogiliste (bioloogiliste) ja toksiliste relvade väljatöötamise, tootmise ja ladustamise keelustamise ning nende hävitamise konventsioon, avatud allakirjutamiseks Londonis, Moskvas ja Washingtonis, 10. aprill 1972

ülemääraseid kahjustusi tekitavate või valimatu toimega tavarelvade kasutamise keelustamist ja piiramist käsitlev konventsioon, Genf, 10. oktoober 1980

- Protokoll avastamatute kildude kohta (1980. aasta konventsiooni I protokoll)
- Protokoll miinide, püünismiinide ja teiste seadeldiste kasutamise keelustamise või piiramise kohta, 10. oktoober 1980 (1980. aasta konventsiooni II protokoll)
- Protokoll süüterelvade kasutamise keelustamise ja piiramise kohta, 10. oktoober 1980 (1980. aasta konventsiooni III protokoll)
- Protokoll pimestavate laserrelvade kohta, 13. oktoober 1995 (1980. aasta konventsiooni IV protokoll)
- Protokoll miinide, püünismiinide ja teiste seadeldiste kasutamise keelustamise või piiramise kohta, mida on muudetud 3. mail 1996 (1980. aasta konventsiooni muudetud II protokoll)
- Ülemääraseid kahjustusi tekitavate või valimatu toimega tavarelvade kasutamise keelustamist ja piiramist käsitleva konventsiooni muudatus, 21. detsember 2001
- Plahvatusohtlikke sõjajäänuseid käsitlev protokoll, 28. november 2003 (1980. aasta konventsiooni V protokoll)

Keemiarelvade väljatöötamise, tootmise, ladustamise ja kasutamise keelustamise ning nende hävitamise konventsioon, Pariis, 13. jaanuar 1993

Jalaväemiinide kasutamise, ladustamise, tootmise ja üleandmise keelustamise ning nende hävitamise konventsioon, Oslo, 18. september 1997

Kobarlahingumooni konventsioon, Dublin, 30. mai 2008

1949. aasta Genfi konventsioonides ja 1977. aasta I lisaprotokollis nimetatud rasked rikkumised

Neljas 1949. aasta Genfi konventsioonis nimetatud rasked rikkumised (vastavalt artiklid 50, 51, 130 ja 147)	Kolmandas 1949. aasta Genfi konventsioonis nimetatud rasked rikkumised (artikkel 130)	Neljandas 1949. aasta Genfi konventsioonis nimetatud rasked rikkumised (artikkel 147)
– tahtlik tapmine; – piinamine või ebainimlik kohtlemine, sealhulgas bioloogilised katsed; – suurte kannatuste või raskete kehavigastuste või tervisekahjustuste tahtlik tekitamine; – vara ulatuslik hävitamine ja omastamine, mida sõjalised vajadused ei õigusta ning mis on toime pandud ebaseaduslikult ja	– sõjavangi sundimine teenima vaenuliku riigi relvajõududes; – tahtlik tegu, millega sõjavangilt võetakse õigus konventsiooniga ette nähtud õiglasele ja korralisele kohtule.	– kaitstud isiku sundimine teenima vaenuliku riigi relvajõududes; – tahtlik tegu, millega kaitstud isikult võetakse õigus konventsiooniga ette nähtud õiglasele ja korralisele kohtule; – kaitstud isiku ebaseaduslik väljasaatmine või üleviimine või vangistamine;

Neljas 1949. aasta Genfi konventsioonis nimetatud rasked rikkumised (vastavalt artiklid 50, 51, 130 ja 147)	Kolmandas 1949. aasta Genfi konventsioonis nimetatud rasked rikkumised (artikkel 130)	Neljandas 1949. aasta Genfi konventsioonis nimetatud rasked rikkumised (artikkel 147)
pahatahtlikult (see säte ei sisaldu kolmanda 1949. aasta Genfi konventsiooni artiklis 130).		– pantvangide võtmine.

1977. aasta I lisaprotokollis nimetatud rasked rikkumised (artiklid 11 ja 85)

Artikkel 11:

Iga tahtlik tegu või tegevusetus, mis tõsiselt ohustab selle isiku füüsilist või vaimset tervist või isikupuutumast, kes on sellise riigi võimuses, kellest ta ise ei sõltu ning millega kas rikutakse lõigetes 1 ja 2 sätestatud keelde või mis ei vasta lõikes 3 sätestatud nõuetele, on käesoleva protokolli raske rikkumine.

Artikli 85 lõige 2:

Konventsioonides rasketeks rikkumisteks nimetatud teod on ka käesoleva protokolli rasked rikkumised, kui need on toime pandud vastaspoole võimuses olevate isikute vastu, keda kaitstakse käesoleva protokolli artiklite 44, 45 ja 73 alusel; või vastaspoole haavatute, haigete ja merehädaliste vastu, keda kaitstakse käesoleva protokolli alusel; või meditsiini- või usupersonali, meditsiiniüksuste või meditsiinisõidukite vastu, kes/mis on vastaspoole kontrolli all ja keda/mida kaitstakse käesoleva protokolli alusel.

Artikli 85 lõige 3:

Lisaks artiklis 11 nimetatud rasketele rikkumistele peetakse käesoleva protokolli rasketeks rikkumisteks ka järgmisi tegusid, juhul kui need on toime pandud tahtlikult ja protokolli asjassepuutuvaid sätteid rikkudes ning nad on põhjustanud surma või raske tervisekahjustuse:

Artikli 85 lõige 4:

Lisaks eelnevates lõigetes ning konventsioonides määratletud rasketele rikkumistele peetakse käesoleva protokolli rasketeks rikkumisteks ka järgnevalt kirjeldatud tegusid, juhul kui need on toime pandud tahtlikult ning konventsioone või käesolevat protokolli rikkudes:

– tsiviilelanikkonna või üksikute tsiviilisikute ründamine; – tsiviilelanikkonda või tsiviilobjekte ohustav valimatu ründamine, teades, et selline rünnak põhjustab ulatuslikke kaotusi tsiviilisikute hulgas, tsiviilisikute vigastusi või kahju tsiviilobjektidele; – ohtlikke jõude sisaldavate rajatiste või seadmete ründamine, teades, et selline rünnak põhjustab ulatuslikke kaotusi tsiviilisikute hulgas, tsiviilisikute vigastusi või kahju tsiviilobjektidele; – kaitseta kohtade ja demilitariseeritud tsoonide ründamine; – isiku ründamine, teades et ta on võitlusvõimetu (<i>hors de combat</i>); – punase risti või punase poolkuu või muude kaitsetähiste pettuslik kasutamine.	– kui okupeeriv riik asustab osa oma tsiviilelanikkonnast ümber okupeeritud territooriumile, samuti okupeeritud territooriumi elanikkonna osaline või täielik ümberasustamine või deporteerimine kas mujale selle territooriumi piires või väljapoole seda territooriumi; – sõjavangide või tsiviilisikute repatrieerimisega õigustamatu viivitamine; – apartheid ning muu ebainimlik ja alandav kohtlemine, sealhulgas rassilisel diskrimineerimisel põhinevad solvangu; – selgelt äratuntavate ajaloomälestiste, kunstiväärtuste või usutalituskohtade ründamine, juhul kui need kujutavad endast rahva kultuurilist ja religioosset pärandit ning mis erikorralduse, näiteks asjaomase rahvusvahelise organisatsiooni erikorralduse alusel on erikaitse all; juhul kui rünnak põhjustas nende ulatusliku hävimise ning sellised ajaloomälestised, kunstiväärtused või usutalituskohad ei asunud sõjaliste sihtmärkide vahetus läheduses ja vastaspool ei kasutanud neid oma sõjategevuse toetamiseks; – konventsioonide või I protokollil alusel kaitstavatelt isikutelt nende üle õiglase ja korralise kohtupidamise õiguse äravõtmine.
---	---

3. jagu. Kolmanda kriteeriumi tõlgendamise parimad tavad

Kolmanda kriteeriumi kohaldamine

- 3.1. Nõukogu ühist seisukohta 2008/944/ÜVJP kohaldatakse kogu liikmesriikide ekspordi suhtes, mis puudutab sõjaliste kaupade ühisesse ELi nimekirja kantud sõjatehnoloogiat või -varustust, ning kahesuguse kasutusega kaupade suhtes, nagu on sätestatud ühise seisukoha artiklis 6. Kolmandat kriteeriumi kohaldatakse eranditult kõigi vastuvõtjariikide suhtes. Parima tava puhul järgitakse siiski põhimõtet, et kui sihtriigis leiab aset relvastatud konflikt või kui seal on sisemisi pingeid, tuleks hoolikalt analüüsida kavandatava ekspordiga kaasnevat ohtu konflikti esile kutsuda või pikendada või olemasolevaid pingeid süvendada ja soodustada nende eskaleerumist suuremaks konfliktiks. Kui analüüs näitab, et selline oht on olemas, tuleks arutluse all oleva ekspordilitsentsi suhtes kohaldada piiravat lähenemisviisi. Erilist tähelepanu tuleks pöörata lõppkasutaja rollile selles konfliktis. Kõiki ekspordilitsentse tuleks hinnata igal üksikjuhul eraldi ning kui on kahtlusi seoses pingete või relvastatud konfliktide olemasoluga, tuleks arvesse võtta kolmandat kriteeriumi.
- 3.2. **Teabeallikad.** Teavet selle kohta, kas esineb oht, et varustus kutsub esile või pikendab konflikti või süvendab olemasolevaid pingeid või konflikte lõplikus sihtriigis, tuleks taotleda asjaomases riigis asuvalt liikmesriigi esinduselt ning vastava riigiga tegelevalt välisministeeriumi üksuselt.

Kõikidele liikmesriikidele kättesaadav ELi ühine teabeallikate andmebaas sisaldab ELi missioonide juhtide aruandeid, ELi aruandeid ja mõnel juhul ELi nõukogu avaldusi/järeldusi konkreetsete vastuvõtjariikide kohta. Teiste liikmesriikidega probleemsete piirkondadega seoses tehtud keeldumiste üle konsulteerides on liikmesriikidel soovitatav vahetada lõpliku sihtriigi siseolukorra analüüse ja tõlgendusi.

Põhjalikumad internetil ja luureandmetel põhinevad aruanded (riiklikelt luureteenistustelt) on samuti abiks, eriti kui hinnatakse suutlikkuse võimalikku suurenemist.

Lisateavet võib saada järgmistest kohtadest:

- kohalikud ÜRO/ELi/OSCE esindused;
- ÜRO (ÜRO Peaassamblee, ÜRO Julgeolekunõukogu), Rahvusvahelise Kriminaalkohtu ja/või muude rahvusvaheliste ja piirkondlike organisatsioonide dokumendid;
- uurimisinstituudid (näiteks SIPRI);
- rahvusvaheliste valitsusväliste organisatsioonide aruanded;
- teave kohalikelt ja piirkondlikelt valitsusvälistelt organisatsioonidelt / kodanikuühiskonnalt.

Asjakohaste veebisaitide mittetäielik nimekiri on esitatud I lisas.

Otsuse tegemisel arvesse võetavad elemendid

3.3. ***Põhimõisted.*** Kolmanda kriteeriumi analüüsimisel jäävad silma mitmed põhimõisted, millega tuleks hindamisel arvestada ja mis on esitatud allpool.

Siseolukord

„Siseolukord“ tähendab majanduslikke, sotsiaalseid ja poliitilisi arenguid ning stabiilsust lõplikus sihtriigis. Ühises seisukohas 2008/944/ÜVJP on lõplikule sihtriigile (ühises seisukohas „lõppsihtriik“) osutatud ka mõistega „vastuvõttev riik“.

Pingete või relvastatud konfliktide olemasolu tähendus

Mõiste „pinged“ osutab ebasõbralikele või vaenulikele suhetele erinevate ühiskonnarühmade (või üksikisikutest koosnevate rühmade) vahel, mis põhinevad rassil, nahavärvusel, sool, keelel, usul, poliitilistel või muudel veendumustel, rahvuslikul või sotsiaalsel päritolul, ajaloosündmuste tõlgendamisel, majandusliku heaolu või omandi erinevustel, seksuaalsel sättumusel või muudel teguritel. Pinged võivad olla rahutuste või vägivaldsete sündmuste aluseks või riigi kontrollile allumatute eraisikutest koosnevate relvastatud rühmituste loomise põhjuseks.

Mõiste „relvastatud konfliktid“ osutab pingete süvenemisele eespool nimetatud rühmade vahel kuni tasemeni, kus üks rühm kasutab teiste vastu relvi.

Ekspordilitsentsi taotluse läbivaatamisel peab pädev asutus hindama sihtriigi siseolukorda, lõppkasutaja võimalikku osalemist ja rolli sisekonfliktis või pingetes ning eksporditavate kaupade võimalikku kasutamist konfliktis. Võimalike lõplikus sihtriigis esinevate riskide hindamisel võiks pädev asutus esitada järgmised küsimused.

- Milline on eksporditavate kaupade (sõjatehnoloogia või -varustuse) lõppkasutus? Kas eksporditavaid kaupu võidakse kasutada sisejulgeoleku tugevdamiseks või vaenutegevuse jätkamiseks?
- Kas sõjavarustus või -tehnoloogia on mõeldud rahvusvaheliselt tunnustatud rahuvalve-/rahu kindlustamise operatsioonide toetamiseks või humanitaarseks interventsiooniks?
- Kas lõppkasutaja osaleb riigis relvastatud konfliktis või on tihedalt seotud osaleva osapoolega? Mis on lõppkasutaja roll konfliktis?
- Kui taotlus puudutab koostis- või varuosi, siis kas on teada, et vastuvõtjariik kasutab riigis asjaomaseid süsteeme relvastatud konfliktis?
- Kas on olnud hiljutisi teateid selle kohta, et olemasolevad pinged võiksid süveneda? Kas on olemas oht, et olemasolevad pinged võiksid areneda relvastatud konfliktiks, kui üks või mitu osalejat saavad ligipääsu eksporditavale sõjatehnoloogiale või -varustusele?
- Kas lõpliku sihtriigi suhtes on riigi siseolukorra tõttu kehtestatud piirkondlikke või ÜRO embargosid (vt ka esimene kriteerium)?

Varustuse laad

Varustuse laad mõjutab otsuse tegemist selle kohta, kas anda ekspordilitsents või selle andmisest keelduda. Tuleks uurida, kas eksporditav tehnoloogia või varustus on realselt (otseselt või kaudselt) seotud pingete või konfliktidega lõplikus sihtriigis. See on eriti tähtis juhul, kui seal juba leiab aset relvastatud konflikt.

Kaaluda võiks järgmisi küsimusi.

- Kas eksporditavad kaubad on laadilt sellised, et neid kasutatakse või saaks kasutada lõplikus sihtriigis toimuvas relvastatud konfliktis?
- Kas on olemas oht, et olemasolevad sisepinged võivad muutuda relvastatud konfliktiks, kui väidetav lõppkasutaja saab ligipääsu sellele sõjatehnoloogiale või -varustusele?

Lõppkasutaja

Ka lõppkasutaja isik on seisukoha kujundamisel väga tähtis. Kui on olemas kolmanda kriteeriumiga seotud kahtlusi, on oluline täpselt kindlaks teha, millisele relva-, politsei- või julgeolekujõudude üksusele eksporditavad kaubad on mõeldud. Näiteks võivad vastuvõtjariigis relvajõud ja politsei olla kaasatud relvastatud konflikti, milles merevägi ei osale. Sellega seoses tuleks samuti arvesse võtta riigisisese kõrvalesuunamise ohtu.

Olukord on keerulisem, kui varustus võib minna uurimisinstituudile või eraettevõttele. Sellisel juhul tuleks teha kindlaks, kuivõrd tõenäoline kõrvalesuunamine on, ning seisukohad kolmanda kriteeriumi kohta peaksid põhinema muudel, eelkõige seitsmenda kriteeriumiga („Kõrvalesuunamise oht“) seotud kaalutlustel.

Kaaluda võiks järgmisi küsimusi.

- Milline on lõppkasutaja roll lõplikus sihtriigis? Kas lõppkasutaja on osa probleemist või püüab pigem olla osa lahendusest?
- Kas lõppkasutaja on kaasatud riigisisestesse relvastatud konfliktidesse või pingeolukordasse?
- Kas on olemas asjakohaseid teateid sellise osalemise kohta?

3.4. *Otsuse tegemine*

Eespool toodud punktides osutatud teabele ja üldisele riskihindamisele tuginedes teevad liikmesriigid otsuse, kas kavandatava ekspordi lubamisest tuleks kolmanda kriteeriumi alusel keelduda.

ASJAKOHASTE TEABEALLIKATE VEEBISAITIDE MITTETÄIELIK NIMEKIRI

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

(www.un.org)

Resolutsiooni 1540 komitee

(<http://www.un.org/en/sc/1540/>)

OSCE / relvastuskontroll

(www.osce.org/)

Euroopa Liit

(<http://europa.eu>)

4. jagu. Neljanda kriteeriumi tõlgendamise parimad tavad

Neljanda kriteeriumi kohaldamine

- 4.1. Ühist seisukohta 2008/944/ÜVJP kohaldatakse kogu liikmesriikide ekspordi suhtes, mis puudutab sõjaliste kaupade ühises ELi nimekirjas olevat sõjatehnoloogiat või -varustust, ning kahesuguse kasutusega kaupade suhtes, nagu on sätestatud ühise seisukoha artiklis 6.
- Neljandat kriteeriumi kohaldatakse eranditult kõigi vastuvõtjariikide suhtes. Siiski järgitakse põhimõtet, et kui esineb suurem piirkondliku konflikti oht, tuleb neljandat kriteeriumi analüüsida põhjalikumalt kui juhtudel, kus selline oht on väiksem. Kõiki ekspordilitsentse tuleks hinnata igal üksikjuhul eraldi ning kui on kahtlusi seoses rahu, julgeoleku ja stabiilsuse säilitamisega piirkonnas, tuleks arvesse võtta neljandat kriteeriumi.

Neljanda kriteeriumi eesmärk on tagada, et ekspordi tulemusena ei soodustata, süvendata, kutsuta esile ega pikendata konflikte või pingeid kavandatava vastuvõtjariigi piirkonnas. Selle kriteeriumi puhul tehakse vahet, kas eksporditavaid kaupu on kavas kasutada agressiivsel eesmärgil või kaitse eesmärgil. Kõnealune kriteerium ei ole mõeldud takistama eksporti riikidesse, kes on (võimalikud) agressiooni ohvrid või kes elavad agressiooni ohus. Tuleb hoolikalt hinnata, kas esineb selgeid märke kavandatava vastuvõtjariigi kavatsustest kasutada eksporditavaid kaupu teise riigi ründamiseks, võimalikuks ründamiseks või rünnakuga ähvardamiseks.

4.2. *Teabeallikad*

Teavet selle kohta, kas varustus kujutab ohtu rahu, julgeoleku ja stabiilsuse säilimisele piirkonnas, tuleks taotleda asjaomases riigis asuvalt liikmesriigi esinduselt ning asjakohastelt välisministeeriumi üksustelt; nii üksustelt, kes tegelevad vastuvõtjariigiga, kui ka üksustelt, kes tegelevad ohus riikidega / agressorriikidega.

Kõikidele liikmesriikidele kättesaadav ELi ühine teabeallikate andmebaas sisaldab ELi missioonide juhtide aruandeid, ELi aruandeid ja teatud juhtudel ELi nõukogu avaldusi/järeldusi konkreetse vastuvõtjariigi ja piirkonna kohta. Ulatuslikult saaks ära kasutada ELi luure- ja situatsioonikeskust (EU INTCEN) (riigiriski hindamine). Teiste liikmesriikidega probleemsete piirkondadega seoses tehtud keeldumiste üle konsulteerides on liikmesriikidel soovitatav vahetada piirkonna olukorra analüüse ja tõlgendusi.

Põhjalikumad internetil ja luureandmetel põhinevad aruanded (riiklikelt luureteenistustelt) on samuti abiks, eriti kui hinnatakse suutlikkuse võimalikku suurenemist.

Lisateavet võib saada järgmistest kohtadest:

- kohalikud ÜRO/ELi/OSCE esindused;
- ÜRO (ÜRO Peaassamblee, ÜRO Julgeolekunõukogu, ÜRO relvastuse register), Rahvusvahelise Kriminaalkohtu ja/või muude rahvusvaheliste ja piirkondlike organisatsioonide dokumendid;
- uurimisinstituudid (näiteks SIPRI);
- rahvusvaheliste valitsusväliste organisatsioonide aruanded;
- teave kohalikelt ja piirkondlikelt valitsusvälistelt organisatsioonidelt / kodanikuühiskonnalt.

Asjakohaste veebisaitide mittetäielik nimekiri on esitatud I lisas.

Otsuse tegemisel arvesse võetavad elemendid

4.3. *Põhimõisted*

Piirkondliku rahu, julgeoleku ja stabiilsuse säilitamine

Liikmesriigid keelduvad ekspordilitsentsi väljaandmisest, kui on olemas ilmne oht, et kavandatud saaja võib kasutada eksporditavaid kaupu agressiooniks teise riigi vastu või territoriaalsete nõudmiste esitamiseks jõudu kasutades.

ÜRO põhikirja kohaselt on igal riigil õigus end kaitsta. Kõnealune kriteerium puudutab küsimust, kas vastuvõtjariigil on kavatsusi kasutada või võib ta ähvardada kasutada eksporditavaid kaupu agressiooniks teise riigi vastu. Seetõttu peab hindama vastuvõtjariigi kavatsusi ja samuti seda, kas imporditavad kaubad kujutavad endast asjakohast ja proportsionaalset vastust vastuvõtjariigi vajadusele ennast kaitsta, tagada sisejulgeolek ning toetada rahvusvahelisi rahutagamis- ja humanitaaroperatsioone.

Tundlike ja potentsiaalselt tundlike sihtkohtadega seotud ekspordilitsentside taotlusi hinnatakse hoolikalt igal üksikjuhul eraldi, eriti kui ekspordi sihtkohaks on riik, kes on või on olnud kaasatud relvastatud konflikti. Ilmse ohu analüüsimisel tuleks võtta arvesse relvastatud konfliktide varasemat esinemist ja parasjagu valitsevat olukorda vastuvõtjariigis ja piirkonnas ning samuti kõiki tuvastatavaid suundumusi ja/või tulevasi sündmusi, mis võivad ootuspäraselt süvendada pingeid või viia agressiivsete sammudeni.

Sõna „keelduma“ tähendab kõnealuse kriteeriumi puhul seda, et kui litsentsitaotluse hindamisel on tehtud kindlaks, et esineb ilmne oht, et eksporditavaid kaupu võidakse kasutada agressiooniks teise riigi vastu või territoriaalsete nõudmiste esitamiseks jõudu kasutades, tuleb ekspordilitsentsi andmisest keelduda, olenemata ühise seisukoha artiklis 2 sätestatud muude kriteeriumide põhjal tehtud analüüside tulemustest või muudest kaalutlustest.

Nende ohtude analüüsimisel võtavad liikmesriigid muu hulgas arvesse järgmist.

a. Relvastatud konflikti olemasolu või tõenäosus vastuvõtjariigi ja teise riigi vahel

Selle elemendi puhul tuleb otsustada, kas on olemas ilmne oht, et kõnealust varustust kasutatakse vastuvõtjariigi ja tema naabrite vahelises olemasolevas relvastatud konfliktis või muus konfliktis selles piirkonnas. Kui relvastatud konflikti ei ole, tuleb arvesse võtta piirkondlikku olukorda. Süvenevad pinged piirkonnas, suurenev konfliktioht või rahulepete halb täitmine on näited sellest, et on tõenäoline sellise konflikti puhkemine, mis ohustab rahu, julgeoleku ja stabiilsuse säilitamist piirkonnas.

Sellistel juhtudel tuleb otsustada, kas on olemas ilmne oht, et kõnealuse varustuse tarnimine kiirendaks konflikti tekkimist, näiteks andes vastuvõtjariigile eelise tema naabrite või teiste piirkonna riikide ees. Kui eksporditav varustus suurendab vastuvõtjariigi sõjalist võimet, tuleb otsustada, kas on olemas ilmne oht, et see varustus pikendab olemasolevat konflikti või hoiab ülal pingeid relvastatud konfliktis.

Asjakohasel juhul võib arvesse võtta järgmisi suunavaid küsimusi.

- Kas piirkonnas on toimumas konflikt?
- Kas piirkonnas valitsev olukord areneb tõenäoliselt relvastatud konfliktiks?
- Kas konflikti oht on teoreetiline/ebatõenäoline või on see ilmne ja reaalne?

b. Territoriaalsed nõudmised naaberriigile, mida vastuvõtja on varasemalt üritanud või ähvardanud jõuga ellu viia

Tuleks hinnata, kas on olemas ilmne oht, et vastuvõtjariik esitab relvastatud konflikti kaudu või jõuga ähvardades naaberriigile territoriaalseid nõudmisi. Selline territoriaalne nõudmine võib olla esitatud ametliku seisukohana või välja öeldud vastuvõtjariigi ametlike esindajate või vastavate poliitiliste jõudude poolt ning need võivad olla seotud maa, mere või õhuruumiga. Naaberriik ei pea olema vastuvõtjariigi vahetu naaber.

Otsuse tegemisel tuleks arvesse võtta seda, kas vastuvõtjariik on hiljuti esitanud nõudmisi teise riigi territooriumi suhtes. Kui vastuvõtjariik on minevikus püüdnud jõuga territoriaalseid nõudmisi läbi viia või ähvardab territoriaalseid nõudmisi täide viia, tuleks otsustada, kas näib tõenäoline, et kõnealust varustust sellisel juhul kasutatakse, ning tuleks otsustada, kas see annaks vastuvõtjariigile täiendava võime püüda taas seda nõudmist jõudu kasutades ellu viia, tekitades sellega piirkonnas ebastabiilsust.

Asjakohasel juhul võib arvesse võtta järgmisi suunavaid küsimusi.

- Kas vastuvõtjariigil on territoriaalseid nõudmisi naaberriigi suhtes?
- Kas territoriaalne nõudmine on viinud konfliktini piirkonnas või tekitanud pingeid vastuvõtjariigi ja tema naaberriikide vahel?
- Kas vastuvõtjariik on püüdnud seda probleemi lahendada rahumeelselt, kas ta on varasemalt püüdnud esitada oma territoriaalseid nõudmisi jõudu kasutades või kas ta on ähvardanud oma territoriaalseid nõudmisi jõuga ellu viia?

c. Tõenäosus, et sõjatehnoloogiat või -varustust kasutatakse vastuvõtja poolt muul kui seaduspärasel riigi julgeoleku ja kaitse eesmärgil

Selle neljanda kriteeriumi elemendi hindamisel peaks eksportiv riik hindama, kas vastuvõtjariik on väljendanud agressiivset sõjalist doktriini, ning tõenäosust, et soovitud varustust kasutatakse selle doktriini kohaselt. Eksportiv riik peaks samuti hindama, kas soovitud varustus sobib kokku vastuvõtjariigi kaitsejõudude olemasolevate relvasüsteemidega või on nendele vajalikuks täienduseks või asenduseks. Samuti võib olla asjakohane võtta arvesse eksporditava varustuse kogust ja kvaliteeti.

d. Vajadus mitte kahjustada märkimisväärselt piirkondlikku stabiilsust

Selle kriteeriumi puhul tuleb otsustada, kas vastuvõtjariigile varustuse tarnimine parandab märkimisväärselt tema sõjalist võimet ning kui see nii on, siis kas naaberriiki ähvardaks sellisel juhul konflikt. Kui piirkonnas esineb pingeid, siis kas selle varustuse tarnimine suurendaks vastuvõtjariigi sõjalist võimet sellega, et piirkonnas võetakse kasutusele uus varustus, mis võib olla ähvarduseks naaberriigile.

Asjakohasel juhul võib arvesse võtta järgmisi suunavaid küsimusi.

- Miks soovib vastuvõtjariik sõjavarustust või -tehnoloogiat soetada?
- Kas see varustus on lihtsalt olemasoleva vananenud või remonti vajava varustuse asendamiseks või hooldamiseks või arendab vastuvõtjariik uusi võimeid, näiteks märkimisväärselt parem õhurünnakute läbiviimise võime?

Varustuse laad

Eksporditava varustuse laad mõjutab otsuse tegemist selle kohta, kas litsents anda või selle andmisest keelduda. Tuleks kaaluda, kas esineb ilmne oht, et varustust saab kasutada vastuvõtjariigi ja tema naaberriikide vahelises konfliktis. Seda võetakse suuremal määral arvesse, kui esineb piirkondlikke pingeid või relvastatud konflikte. Pingete esinemise korral on varustuse liik veelgi olulisem, kuna varustus võib märkimisväärselt suurendada vastuvõtjariigi võimet alustada relvastatud konflikti või relvastatud konfliktiga ähvardada. Kas selle varustuse eksportimise pärast võib naaberriik astuda samme oma relvaimpordi suurendamiseks? Võttes arvesse pingeid teatavates piirkondades, võib eksporti pidada naaberriigile avalduva ohu suurendamiseks ning seetõttu on selle küsimuse analüüsimine väga oluline.

Kaaluda võiks järgmisi küsimusi.

- Kas ekspordi tulemusel suureneb vastuvõtjariigi sõjaline võime? Kui jah, siis kas see suureneb tasemeni, mis rikub olemasolevat jõudude tasakaalu? Kui võtta arvesse asjaolusid vastuvõtjariigis ja tema kavatsusi, siis kas suurenenud sõjaline võime kujutab endast ilmset ohtu, et konflikti tekkimine kiireneb?
- Kas naaberriik võib pidada eksporditavat sõjatehnoloogiat või -varustust endale ohuks?
- Kas on olemas oht, et olemasolevad piirkondlikud pinged võivad muutuda relvastatud konfliktiks, kui üks või mitu osalejat saavad ligipääsu sellele sõjatehnoloogiale või -varustusele?

Kas eksporditavad kaubad on oma laadilt sellised, mida kasutatakse või saab piirkonnas kasutada relvastatud konfliktis? Milline on tõenäosus, et seda varustust kasutatakse konflikti käigus?

Lõppkasutaja

Tuleb otsustada, kas lõppkasutaja võimaldaks selle varustuse kasutamist viisil, mis on vastuolus neljanda kriteeriumiga. Kui varustus läheb otse sõjaväele/valitsusele, tuleb järeldusele jõuda, kas varustust kasutatakse teise riigi vastu suunatud sõjalises tegevuses.

Olukord on keerulisem, kui sõjatehnoloogia või -varustus võib minna uurimisinstituudile või eraettevõttele. Sellisel juhul tuleks teha kindlaks, kuivõrd tõenäoline on selle kõrvalesuunamine, ning seisukohad neljanda kriteeriumi kohta peaksid põhinema muudel, eelkõige seitsmenda kriteeriumiga („Kõrvalesuunamise oht“) seotud kaalutlustel.

Kaaluda võiks järgmisi küsimusi.

- Kas eksporditavaid kaupu kasutatakse tõenäoliselt konfliktis naaberriigiga? Või kas see suunatakse tõenäolisemalt politsei- või ÜRO operatsioonide toetuseks või mõnele julgeolekujõudude üksusele, mis ei ole otseselt seotud neljanda kriteeriumi kohase mureküsimusega?

4.4. **Otsuse tegemine.** Eespool toodud juhistes osutatud teabele ja kirjeldatud elementide hindamisele tuginedes teevad liikmesriigid otsuse, kas kavandatava ekspordi lubamisest tuleks neljanda kriteeriumi alusel keelduda.

ASJAKOHASTE TEABEALLIKATE VEEBISAITIDE MITTETÄIELIK NIMEKIRI

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

(www.un.org)

Resolutsiooni 1540 komitee

(<http://www.un.org/en/sc/1540/>)

OSCE / relvastuskontroll

(www.osce.org)

Euroopa Liit

(<http://europa.eu>)

5. jagu. Viienda kriteeriumi tõlgendamise parimad tavad

Viienda kriteeriumi kohaldamine

5.1. Nõukogu ühist seisukohta 2008/944/ÜVJP kohaldatakse sihtriigist olenemata kogu liikmesriikide ekspordi suhtes, mis puudutab sõjaliste kaupade ühisesse ELi nimekirja kantud sõjatehnoloogiat või -varustust, ning kahesuguse kasutusega kaupade suhtes, nagu on sätestatud ühise seisukoha artiklis 6. Kohaldamisala ulatus kehtib ka viienda kriteeriumi puhul. Erinevalt ülejäänud seitsmest kriteeriumist, mille puhul liikmesriikide tähelepanu juhitakse ohu allikaks peetava sihtriigi teatavale aspektile, peavad liikmesriigid viienda kriteeriumi alusel tegema analüüsi, milles keskendutakse neid endid puudutavale parameetrile, s.t nende enda ja nende sõprade, liitlaste ja teiste liikmesriikide julgeolekule. Viienda kriteeriumi eesmärk on vältida, et sõjatehnoloogia või -varustuse eksport mõjutaks liikmesriikide, liitlasriikide või sõbralike riikide julgeolekut. Eksporti tuleb viienda kriteeriumi alusel hinnata ilma, et tekiks vastuolu muude ühises seisukohas sätestatud kriteeriumidega.

Enne litsentsi andmist tuleb analüüsida järgmist kahte punkti:

- a) tegevuse võimalik mõju sõprade, liitlaste või teiste liikmesriikide julgeoleku- ja kaitsehuvidele, mõjutamata muude kriteeriumide, eelkõige teise ja neljanda kriteeriumi järgimist;
- b) ekspordi tagajärjed liikmesriikide ja sõbralike või liitlasriikide relvajõudude operatsioonijulgeolekule.

5.2. ***Teabeallikad.*** Liikmesriikide ja territooriumide, mille välissuhete eest liikmesriik vastutab, julgeolekuga ja kaitsehuvidega seotud teave tuleb peamiselt järgmistest allikatest:

- ÜRO põhikiri;
- NATO leping²;
- OSCE: Euroopa Julgeoleku- ja Koostöökonverents (Helsingi lõppakt, 1975); tavarelvade edasitoimetamist käsitlevad põhimõtted (25. november 1993);
- Euroopa Nõukogu;
- Euroopa Liidu leping; ÜVJP põhitekstid („Turvaline Euroopa paremas maailmas. Euroopa julgeolekustrateegia“);
- riiklikud ja piirkondlikud dokumendid: kaitsekokkulepped; abistamise lepingud; sõjalise koostöö lepingud; liitlaslepingud, jne.

Kuna julgeoleku- ja kaitselepingud on tavaliselt konfidentsiaalsed, võivad liikmesriigid selliste konkreetsete taotluste käsitlemisel, mis tõenäoliselt kuuluvad viienda kriteeriumi kohaldamisalasse, konsulteerida oma sõprade ja liitlastega otse, et analüüsida põhjalikumalt ekspordi võimalikku mõju julgeoleku- ja kaitsehuvidele.

² Viide puudutab üksnes teatavaid ELi liikmesriike. Vt punkt 5.6 allpool.

Otsuse tegemisel arvesse võetavad elemendid

- 5.3. ***Põhimõisted.*** Viienda kriteeriumi pealkiri on järgmine: „*Liikmesriikide ja territooriumide, mille välissuhete eest liikmesriik vastutab, ning sõbralike riikide ja liitlasriikide riiklik julgeolek*“.³
- 5.4. ***Riiklik julgeolek.*** Riiklik julgeolek osutab liikmesriikide võimele tagada territoriaalne terviklikkus, kaitsta elanikkonda ja säilitada riigi julgeolekuhuvid ning samuti ressursid ja varud, mida peetakse vajalikuks riigi toimetuleku ja sõltumatuse tagamiseks erinevates ohu- ja rünnakuolukordades.

Riiklik julgeolek on tihedalt seotud Euroopa julgeolekuga. 2003. aasta detsembris võttis Euroopa Ülemkogu vastu Euroopa julgeolekustrateegia, milles määratletakse Euroopa julgeolekule avalduvate ohtude liigid. Nende hulka kuuluvad: terrorism (usuäärmuslus, elektroonilised võrgud); massihävitusrelvade levik; piirkondlikud konfliktid (vägivaldsed või külmutatud konfliktid meie piiridel, ohustatud rahvusvähemused); riikide läbikukkumine (korruptsioon, võimu kuritarvitamine, institutsioonide nõrkus, vastutuse puudumine, tsiviilkonfliktid); organiseeritud kuritegevus (piiriülene ebaseaduslik uimastikaubandus, naistega kaubitsemine, rändajate ebaseaduslik üle piiri toimetamine ning ebaseaduslik relvakaubandus, merepiraatus).

Riiklikku julgeolekut tuleb samuti hinnata, võttes arvesse rahvusvahelist (või kollektiivset) julgeolekut, mis on üks ÜRO põhikirjaga kehtestatud eesmärk. Põhikirjas on sätestatud, et piirkondlikud kollektiivse julgeoleku süsteimid on seaduslikud, kui need on kooskõlas üldise süsteemi eesmärkide ja põhimõtetega (artikkel 52). Selles tunnistatakse võõrandamatut õigust individuaalsele või kollektiivsele enesekaitsele (artikkel 51).

³ See lause on kohandatud kujul võetud üle ühest tavarelvade edasitoimetamist käsitlevast OSCE põhimõttest: „*Iga osalisriik väldib edasitoimetamist, mis oleks tõenäoliselt ohuks teiste riikide ja selliste territooriumide julgeolekule, mille välissuhted kuuluvad teise riigi rahvusvaheliselt tunnustatud vastutusalasse*“ (põhimõtte 4 punkti b alapunkt ii).

5.5. *Territooriumid, mille välissuhete eest vastutab liikmesriik.* Kõnealused territooriumid võib rühmitada järgmiselt:

- territooriumid, mis on hõlmatud NATO lepingu artikliga 5, milles määratletakse relvastatud rünnaku geograafiline ulatus, mille korral võidakse käivitada lepinguosaliste vaheline sõjalise abistamise mehhanism;
- **äärepoolseimad piirkonnad:** neli Prantsusmaa ülemeredepartemangu (Guadeloupe, Prantsuse Guajaana, Martinique, Réunion); kaks Portugali autonoomset piirkonda (Assoorid ja Madeira) Atlandi ookeanis; üks Hispaania autonoomne piirkond (Kanaari saared) Atlandi ookeanis;
- ELi toimimise lepingu artiklitega 198–204 hõlmatud ja kõnealuse lepingu II lisas loetletud **ülemeremaad ja -territooriumid:** Gröönimaa, Uus-Kaledoonia ja sõltkonnad, Prantsuse Polüneesia, Prantsuse Antarktilised ja Lõunaalad, Wallis ja Futuna, Mayotte, Saint-Pierre ja Miquelon, Aruba, Bonaire, Curaçao, Saba, Sint Eustatius, Sint-Maarten, Anguilla, Kaimanisaared, Falklandi saared, Lõuna-Georgia ja Lõuna-Sandwichi saared, Montserrat, Pitcairn, Saint Helena ja sõltkonnad, Briti Antarktise ala, Briti India ookeani ala, Turksi ja Caicose saared, Briti Neitsisaared, Bermuda;
- Euroopa territooriumid, mille suhtes ELi toimimise lepingu sätteid kohaldatakse teatud tingimustel (ELi toimimise lepingu artikkel 349).

5.6. **Liitlasriigid.** Liitlasriigid võib määratleda kui riigid, mis on moodustanud liidu sellise lepingu või rahvusvahelise kokkuleppe alusel, mis sisaldab solidaarsusklauslit või vastastikuse kaitse klauslit. Solidaarsusklausel näeb ette osalisriikide kasutada olevate kõigi vahendite, sealhulgas sõjaliste vahendite mobiliseerimise, kui üks neist satub terrorirünnaku või loodusõnnetuse või inimtegevusest tingitud õnnetuse ohvriks. Kollektiivse kaitse klausel näeb ette, et ühe osalisriigi suhtes toimepandud relvastatud rünnaku korral on teistel kohustus anda talle abi kõigi oma käsutuses olevate vahenditega, võttes seejuures arvesse oma julgeoleku- ja kaitsepoliitika eriomast laadi.

Vastastikuse kaitse klausli näideteks on Atlandi liidu loomise aluseks oleva Põhja-Atlandi lepingu artikkel 5 ja Euroopa Liidu lepingu artikli 42 lõige 7. ELi lepingus sätestatud vastastikuse kaitse klauslit täiendab solidaarsusklausel (ELi toimimise lepingu artikkel 222), milles sätestatakse, et liikmesriigid peavad tegutsema koos, kui liikmesriiki tabab terrorirünnak või kui ta langeb loodusõnnetuse või inimtegevusest tingitud õnnetuse ohvriks. Sellised klauslid võib lisada ka kahepoolsetesse kaitsekokkulepetesse, kuid neid üldiselt ei avaldata.

Enamik ELi liikmesriikidest on NATO liikmed, välja arvatud Rootsi, Iirimaa, Küpros, Malta, Austria ja Soome.

5.7. **Sõbralikud riigid.** Mõiste „sõbralikud riigid“ määratlus ei ole nii selge kui mõiste „liitlasriigid“ puhul. Üldiselt kasutatakse seda riikide puhul, kellega liikmesriikidel on tihedad ja/või pikaajased kahepoolsed suhted, eelkõige kaitse ja julgeoleku valdkonnas, või kellega liikmesriigil on ühised väärtused ja huvid ning ühised eesmärgid.

Et teha kindlaks, kas konkreetne liikmesriik võib teatavat riiki pidada sõbralikuks riigiks, võib liikmesriik kontrollida, kas on olemas seda kinnitavad tõendid, sealhulgas:

topeltkodakondsust omavate isikute arv, Euroopa Liidu riikide kodanike kohalolu, keelekogukonna olemasolu, kaubandus- ja koostöölepingute arv jne.

Viies kriteerium on sõnastatud järgmiselt:

„Liikmesriigid võtavad arvesse:

- a) eksporditava sõjatehnoloogia või -varustuse võimalikku mõju nende ja samuti liikmesriikide ning sõbralike riikide ja liitlasriikide **kaitse- ja julgeolekuhuvid**ele, mõeldes, et see tegur ei tohi mõjutada inimõiguste, piirkondliku rahu, julgeoleku ja stabiilsuse kriteeriumidega arvestamist;*
- b) ohtu, et asjaomast sõjavarustust või -tehnoloogiat **kasutatakse nende** või nende sõprade, liitlasriikide või teise liikmesriigi **relvajõudude vastu**.“*

5.8. *Viienda kriteeriumi punkt a*

5.8.1. *Ekspordi võimalik mõju*

a) Positiivne mõju

Kui kavandatav eksport aitab tugevdada riiklikku julgeolekut, eelkõige sõprade, liitlasriikide ja teiste liikmesriikide kaitse- ja julgeolekuhuve, on hinnang põhimõtteliselt positiivne, ilma et see mõjutaks analüüsi, mis tuleb läbi viia teise ja neljanda kriteeriumi raames.

b) Negatiivne mõju

Kui aga eksport ohustaks otseselt või kaudselt sõprade, liitlasriikide ja teiste liikmesriikide kaitse- ja julgeolekuhuvisid, on hinnang põhimõtteliselt negatiivne.

Hindamisel võetakse eelkõige arvesse järgmist:

- strateegilise tasakaalu säilitamine;
- eksporditava varustuse ründe-eesmärgil kasutamist võimaldav laad;
- materjali tundlikkus;
- eksporditava materjaliga kaasnev tegevussuutlikkuse suurenemine;

- eksporditava varustuse siirdavus ja/või selle varustuse abil teostatav siirdavus;
- materjali lõppkasutus;
- materjali kõrvalesuunamise oht.

5.8.2. *Kaitse- ja julgeolekuhuvid*

Enda ja oma liitlasriikide, sõbralike riikide ja teiste liikmesriikide kaitse- ja julgeolekuhuvidele avalduva ohu analüüsimisel ei tohi liikmesriigid jätta arvestamata võimalikku mõju nende relvajõudude julgeolekule, kui need siirdakse riigist välja.

Peale selle ei tohi see hinnang mõjutada teiste kriteeriumide järgimist.

5.9. *Viienda kriteeriumi punkt b*

Tegevusele avalduvat ohtu analüüsitakse järgmiselt.

- a. Kas esineb otsene oht liikmesriigi, sõbraliku riigi või liitlasriigi relvajõudude julgeolekule?

Oht võib olla püsiv või ajutine. Liikmesriigid kaaluvad väga põhjalikult neid taotlusi, mille puhul lõplik vastuvõtja asub teadaolevalt ebastabiilses piirkonnas, eriti kui eksport on mõeldud relvajõududele, mis ei pruugi alati olla täieliku või alalise kontrolli all. On tõenäoline, et aja jooksul põhjustab selline ebastabiilsus ohtu meie või liitlasriikide või sõbralike riikide relvajõududele, eriti kui need relvajõud asuvad piirkonnas sõjalise koostöö või rahuvalveoperatsioonide raames.

Kokkuvõtteks, kui ekspordi tulemusel võib tekkida otsene oht lõplikus sihtriigis või selle naaberriigis asuvate liikmesriigi, liitlasriigi või sõbraliku riigi relvajõudude julgeolekule, on hinnang põhimõtteliselt negatiivne. Sama lähenemisviisi kasutatakse rahvusvaheliste rahuvalvejõudude julgeoleku tagamiseks.

- b. Kas esineb oht, et sõjatehnoloogia või -varustus suunatakse kõrvale relvajõududele või organile, kes on vaenulik liikmesriigi, sõbraliku riigi või liitlasriigi huvide või relvajõudude suhtes?

Seda ohtu analüüsitakse samal viisil nagu seitsmenda kriteeriumi all nimetatud ohtusid. Eksportiv riik võtab arvesse olemasolevaid terrorirühmitusi, parajasti võimul olivate vastu relvastatud võitlust pidavaid organisatsioone ja organiseeritud kuritegevuse võrgustikke, kes võiksid kasutada varustust tegevuses, mis võib mõjutada liikmesriikide, liitlasriikide või sõbralike riikide relvajõudude ning samuti rahvusvaheliste rahuvalvejõudude julgeolekut, või kes võiksid kasutada sellist varustust viisil, mis on vastuolus mõne muu ühises seisukohas määratletud kriteeriumiga.

- c. Kas vastuvõtjariigil on tehniline suutlikkus varustuse kasutamiseks?

Tehniline suutlikkus osutab vastuvõtjariigi võimele kasutada kõnealust varustust tõhusalt nii materiaalsest kui ka inimaspektist lähtudes. See osutab samuti vastuvõtjariigi tehnoloogilisele tasemele ja tema tegevusvõimele ning üldiselt tema varustuse sooritusnormile.

Sellest tulenevalt peaks selle analüüsimisel, kuidas vastab eksporditav sõjatehnoloogia või -varustus sellele tehnilisele suutlikkusele, võtma arvesse seda, kas on asjakohane saata vastuvõtjariigile varustust, mis oma tundlikkuse või keerukuse poolest ületab vastuvõtjariigi tehnilisi vahendeid ja operatiivvajadusi.

Selle vastavuse kindlakstegemiseks võiksid liikmesriigid kaaluda järgmisi küsimusi.

- Kas vastuvõtjariigil on varustuse tõhusaks kasutamiseks vajalik sõjaline taristu?
- Kas soovitud varustuse tehnoloogiline tase on proportsionaalne vastuvõtjariigi kirjeldatud vajaduste ja tema tegevusvõimega?
- Kas juba kasutusel olev sarnane varustus on hästi hooldatud?
- Kas vastuvõtjariigil on piisavalt kvalifitseeritud personali varustuse kasutamiseks ja hooldamiseks⁴?

⁴ Näiteks, kas suur osa riigi inseneridest ja tehnikutest juba töötab sõjaväesektoris? Kas tsiviilsektoris on inseneridest ja tehnikutest puudus, mida täiendav töölevõtmine sõjaväesektorisse võib veelgi süvendada?

- d. Tegevusele avalduva ohu põhjalikumaks hindamiseks, eelkõige eriti tundlikel juhtudel, võiksid liikmesriigid viia läbi mõjuhinnauid igal üksikjuhul eraldi, tuginedes kogu asjakohasele teabele, mida võib liikmesriikide, sõbralike riikide või liitlasriikide vahel vahetada. Selliste mõjuhinnauid eesmärk on tagada riiklike, Euroopa ja rahvusvaheliste relvajõudude ning sõbralike riikide ja liitlasriikide relvajõudude kohalolu maailma erinevates piirkondades ja samuti hinnata, kui tõenäoline on oht, et eksporditavat varustust või tehnoloogiat kasutatakse nimetatud relvajõudude vastu.

Nendes mõjuhinnauides võidakse esitada järgmisi küsimusi.

- Ohu realiseerumise analüüsis võtavad liikmesriigid eelkõige arvesse järgmist:
 - varustuse laad: kas varustus on otseselt ründe-eesmärgil kasutatav, millise tehnilise eelise võib asjaomane varustus seda omavatele relvajõududele anda, selle kasutamise autonoomsus, võimalik tegevuse tulemuslikkuse parandamine varustuse abil;
 - see, kas doktriinis on ette nähtud erinevused selle varustuse kasutamiseks sõltuvalt kasutajast;
 - tegevuste laad: tavavägede vaheline sõda, asümmeetriline sõda, kodusõda jne.

- Kõrvalesuunamise ohu analüüsis võtavad liikmesriigid eelkõige arvesse järgmist:
 - kas varustust saab hõlpsalt kõrvale suunata, kas seejärel saavad seda hõlpsalt kasutada isegi ka mittesõjalised üksused ja/või kas seda saab hõlpsalt muude süsteemidega liita;
 - kas varustust saab kohandada sõjaliseks otstarbeks või kasutada muu varustuse modifitseerimiseks, nii et seda saaks kasutada sõjalisel otstarbel (eelkõige mittesurmava varustuse surmavaks relvaks muutmiseks);
 - selle alajaotuse raames võiks pöörata erilist tähelepanu teatavale varustusele, eelkõige väike- ja kergrelvadele (sealhulgas kaasaskantavad õhukaitsesüsteemid) ning öö nägemis- ja valguse võimenduse seadmetele;
 - seoses sellega antakse tegevustele, mille suhtes kohaldatakse rangemaid kontrollimeetmeid (markeerimine ja päritolu jälgimine, kohapeal tehtavad kontrollid) või mille eesmärk on leviku tõkestamine (vanade varude hävitamine, koguste järelevalve mehhanism), vähem piirav põhimõtteline hinnang.

5.10. *Otsuse tegemine*

Eespool punktides 5.8 ja 5.9 osutatud teabe ja kirjeldatud tegurite hindamise põhjal teevad liikmesriigid otsuse, kas kavandatava ekspordi lubamisest tuleks viienda kriteeriumi alusel keelduda.

TEABEALLIKAD

EL (Euroopa Liit)

<http://www.europa.eu/>

ÜRO (Ühinenud Rahvaste Organisatsioon)

<http://www.un.org/>

OSCE (Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon)

<http://www.osce.org/>

NATO (Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon)

<http://www.nato.int/>

6. jagu. Kuuenda kriteeriumi tõlgendamise parimad tavad

Kuuenda kriteeriumi kohaldamine

- 6.1. Ühist seisukohta 2008/944/ÜVJP kohaldatakse kogu liikmesriikide ekspordi suhtes, mis puudutab sõjaliste kaupade ühises ELi nimekirjas olevat sõjatehnoloogiat või -varustust, ning kahesuguse kasutusega kaupade suhtes, nagu on sätestatud ühise seisukoha artiklis 6. Seega üldiselt kohaldatakse kuuendat kriteeriumi ekspordi suhtes, mille vastuvõtjariigiks on kõik muud riigid peale ELi riikide.

Kuna kuuendas kriteeriumis seostatakse litsentsi andmine vastuvõtjariigi käitumisega rahvusvahelise üldsuse suhtes, tuleks erilist tähelepanu pöörata nendele riikidele, kes annavad põhjust muretsemiseks nende suhtumise tõttu terrorismi, nende liitlassuhete laadi tõttu ja rahvusvahelise õiguse austamise pärast.

Relvakaubanduslepingu preambulis ja asjakohastes sätetes väljendatud põhimõtete ning ELi ühise seisukoha 2008/944/ÜVJP artiklis 2 rõhutatult kohaselt tuleks kuuendal kriteeriumil põhinevate hindamiste käigus täiendavalt arvesse võtta ka seda, kas vastuvõtjariik toetab või soodustab rahvusvahelist või piiriülest organiseeritud kuritegevust⁵. Ebaseadusliku relvakaubanduse ning relvakaubanduslepingu reguleerimisala ja asjakohaste sätetega seoses on oluline tuletada meelde asjakohast rahvusvahelist normatiivset raamistikku, milleks on rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise ÜRO konventsiooni täiendav tulirelvade, nende osade ja laskemoona ebaseaduslikku valmistamist ja nendega ebaseaduslikku kauplemist tõkestav protokoll.

⁵ Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise ÜRO konventsiooni artiklis 2 esitatud mõistete põhjal on rahvusvaheline organiseeritud kuritegevus ebaseaduslik ja kriminaalne tegevus, mida panevad toime organiseeritud kuritegelikud ühendused või struktureeritud ühendused, mille eesmärk on panna toime piiriülest laadi süütegusid ja raskeid kuritegusid, et saada otseselt või kaudselt rahalist või muud materiaalist kasu, ning mille eest on karistuseks ette nähtud vähemalt neli aastat vangistust või rangem karistus. Konventsiooni artikli 3 lõike 2 alusel on organiseeritud kuritegevus rahvusvaheline, kui see pannakse toime rohkem kui ühes riigis; kui see pannakse toime ühes riigis, kuid oluline osa selle ettevalmistamisest, kavandamisest, juhtimisest või kontrollimisest leiab aset teises riigis; kui see pannakse toime ühes riigis, kuid selles osaleb organiseeritud kuritegelik ühendus, kes tegeleb kuritegevusega rohkem kui ühes riigis; või kui see pannakse toime ühes riigis, kuid sel on märkimisväärne mõju teises riigis.

6.2. **Teabeallikad.** Kõikidele liikmesriikidele kättesaadav ELi ühine teabeallikate andmebaas sisaldab ELi missioonide juhtide aruandeid, ELi nõukogu avaldusi/järeldusi ning ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioone.

Lisateavet võib saada järgmistest kohtadest:

- liikmesriikide diplomaatilised esindused ja teised riiklikud valitsusasutused;
- ÜRO ning teised rahvusvahelised ja piirkondlikud organisatsioonid ja asutused, nagu Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon (OSCE), väikerelvade piirkondlik keskus Nairobis, Ameerika Riikide Organisatsioon ja Rahvusvaheline Aatomienergiaagentuur;
- Rahvusvaheline Punase Risti Komitee (ICRC), Rahvusvaheline Punase Risti ja Punase Poolkuu Seltside Föderatsioon ning teised humanitaarorganisatsioonid;
- Europol, Interpol ja luureasutused;
- valitsusvälised organisatsioonid ja teised usaldusväärsed allikad.

Asjakohaste teabeallikate mittetäielik nimekiri on esitatud I lisas.

6.3. **Põhimõisted.** Kuues kriteerium osutab mitmetele üldistele aspektidele, millega tuleks arvestada kõigi hindamiste puhul ja mis esitatakse kriteeriumi tekstis:

„Ostjariigi suhtumine rahvusvahelisse üldsusesse, eelkõige tema suhtumine terrorismi, tema liitlassuhete laad ja rahvusvahelise õiguse austamine.

Ostjariigi puhul võtavad liikmesriigid muu hulgas arvesse varasemat tegevust seoses järgmisega:

- a) terrorismi ja rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse toetamine või soodustamine;*
- b) rahvusvaheliste kohustuste täitmine, eelkõige jõu kasutamisest hoidumise osas, ning rahvusvahelise humanitaarõiguse järgimine;*
- c) võetud kohustused massihävitusrelvade leviku tõkestamise ja muudes relvastuskontrolli ja desarmeerimise valdkondades, eelkõige esimese kriteeriumi punktis b nimetatud asjakohaste relvastuskontrolli ja desarmeerimise konventsioonide allkirjastamine, ratifitseerimine ja rakendamine. “*

Sellest tulenevalt peaksid liikmesriigid selle hindamisel, kas anda ekspordilitsents või mitte, võtma arvesse ostjariigi praegust ja varasemat tegevust seoses tema suhtumisega terrorismi ja rahvusvahelisse organiseeritud kuritegevusse, tema liitlassuhete laadi, rahvusvaheliste kohustuste ja rahvusvahelise õiguse austamist, eelkõige jõu kasutamisest hoidumist, rahvusvahelise humanitaarõiguse ning massihävitusrelvade leviku tõkestamise, relvastuskontrolli ja desarmeerimise järgimist.

Kuuendat kriteeriumi tuleb arvesse võtta nende ostjariikide puhul, kelle valitsuse tegevus eespool nimetatud valdkondades on negatiivne, mistõttu ei ole hindamisel põhirõhk lõppkasutaja isikul ja tema laadil ega eksporditava varustusel. Analüüsis keskendutakse pigem **ostjariigi käitumisele** ning mitte niivõrd selle ohu kaalumisele, kas teataval edasitoimetamisel võivad olla konkreetsed negatiivsed tagajärjed.

Seega, lähtudes kuuenda kriteeriumi raames rõhutatud põhimõistetest, peaksid liikmesriigid võtma arvesse järgmisi soovitusi.

- 6.4. ***Ostjariigi tegevus, mis toetab või soodustab terrorismi ja rahvusvahelist organiseeritud kuritegevust.*** Põhjalikum analüüs tuleb teha siis, kui hinnatakse selliseid ekspordilitsentside taotlusi, mis puudutavad ostjariiki, keda kahtlustatakse terrorismi või rahvusvahelise kuritegevuse mis tahes viisil toetamises.

Selles kontekstis tähendab mõiste „terrorism“ rahvusvahelise õigusega keelatud „terroriakte“, nagu tahtlikud rünnakud tsiviilisikute vastu, valimatud rünnakud, pantvangi võtmine, piinamine või tahtlik ja meelevaldne tapmine, kui teo eesmärgiks on selle laadist või kontekstist tulenevalt soov hirmutada elanikkonda või sundida valitsust või rahvusvahelist organisatsiooni midagi tegema või millegi tegemisest hoiduma.

Mõistega „rahvusvaheline organiseeritud kuritegevus“ tuleks pidada silmas selliseid tegevusi nagu ebaseaduslik uimastikaubandus, inimkaubandus, rändajate ebaseaduslik üle piiri toimetamine, ebaseaduslik kauplemine tuumamaterjalide ja radioaktiivsete ainetega, rahapesu ja sarnased tegevused, mille on toime pannud isikute struktuuriline ühendus, mis on eksisteerinud teatava aja vältel ja mis tegutseb ühiselt, eesmärgiga panna toime raskeid kuritegusid või rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise ÜRO konventsiooni kohaselt kuritegudeks tunnistatud tegusid. Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise ÜRO konventsiooni täiendava tulirelvade, nende osade ja laskemoona ebaseaduslikku valmistamist ja nendega ebaseaduslikku kauplemist tõkestava protokolliga ning relvakaubanduslepinguga seoses tuleks relvade ebaseaduslikku valmistamist ja nendega ebaseaduslikku kauplemist käsitada ühe organiseeritud kuritegelike ühenduste ebaseadusliku tegevusena.

Ostjariik võib terrorismi ja rahvusvahelist kuritegevust soodustada või toetada mitmel viisil ja enne litsentsi andmist võiks pädev asutus esitada muu hulgas järgmised küsimused.

- Kas ostjariik on varem osalenud terroristlikus/kuritegelikus tegevuses või teeb seda praegu?
- Kas on teada või kahtlustatakse, et ostjariigil on sidemeid terroristlike/kuritegelike organisatsioonidega (või üksikute terroristidega/kurjategijatega), või on põhjust kahtlustada, et ostjariigis asuvatel üksustel, kelle suhtes ostjariik on tolerantne, on selliseid sidemeid?
- Kas on muu põhjus kahtlustada, et ostjariik on tolerantne sõjatehnoloogia või -varustuse reeksporti või kõrvalesuunamise suhtes terroristlikele/kuritegelikele organisatsioonidele või et ta korraldab ise reeksporti või kõrvalesuunamist?

- Kas ostjariigis kehtivad terroristlikku tegevust / kuritegevust sallivad siseriiklikud õigusaktid või kas terroristliku tegevuse / kuritegevuse sallimine tuleneb õigusaktide kohaldamata jätmisest?

Paljusid neid küsimusi võib samuti esitada hindamise läbiviimisel seitsmenda kriteeriumi kohaselt, kuid kuuenda kriteeriumi raames puudutavad need pigem ostjariigi valitsust kui lõppkasutajat.

Üksikasjalikumalt tuleks analüüsida järgmist.

- Kas ostjariigis peetakse kuriteoks terroristide rahastamist, külmutatakse nende isikute finantsvarad, kes panevad toime või püüavad toime panna terroriakte, ning on keelatud teenuste osutamine neile, kes osalevad terroriaktide toimepanemises?
- Kas ostjariik hoidub toetamast aktiivselt või passiivselt terroriaktidega seotud üksusi või isikuid?
- Kas ostjariik edastab teabevahetuse kaudu varajasi hoiatusteateid teistele riikidele?
- Kas ostjariik keeldub andmast turvapaika nendele, kes rahastavad, kavandavad, toetavad või panevad toime terroriakte?
- Kas ostjariik takistab neil, kes rahastavad, kavandavad, toetavad või panevad toime terroriakte, kasutamast oma territooriumi?
- Kas ostjariik takistab terroriaktide toimepanijate liikumist tõhusa piirikontrolli abil?

6.5. ***Ostjariigi liitlassuhete laad.*** Range tõlgenduse kohaselt tähendab mõiste „liit“ rahvusvahelist lepingut, mis seob riigi ühe või mitme riigiga ja milles nähakse ette tingimused, mille korral liitlased peavad üksteist abistama. Võttes arvesse, et paljudest riikidevahelistest suhetest, mis puudutavad majanduslikku, sõjalist või kaitsealast koostööd, vastavad vaid mõned mõiste „liit“ rangele tõlgendusele, tuleks kuuenda kriteeriumi kontekstis tõlgendada mõistet „liit“ laiemalt ning hõlmata kõik need majanduslikud, sõjalised ja kaitsealased lepingud, mis oma olemuselt on sõlmitud eesmärgiga luua märkimisväärne side (mis on mõeldud ka ühiste poliitiliste eesmärkide kehtestamiseks) kahe või enama riigi vahel.

Mõiste „liit“ laiem tõlgendus hõlmab ka mis tahes ühiseid vaateid (mis tulenevad muu hulgas ühistest poliitilistest vaadetest, majandushuvideist või mugavusküsimustest) rahvusvahelistele suhetele, mille tulemusena tegutsetakse olulisel määral ühise eesmärgi saavutamiseks. Näiteks võib see olla mis tahes liiki kombineeritud toetus osapoolle, kes on sattunud kriisi-, pinge- või konfliktiolukorda.

Seega, kuna liitlassuhte laadi kindlaksmääramine tähendab enamasti poliitilise hinnangu andmist, tuleks mõistet „liit“ tõlgendada reservatsioonidega, võttes arvesse liikmesriikide riiklikke huve.

Eespool toodut arvestades võivad liikmesriigid ekspordilitsentsi andmise kaalumisel esitada muu hulgas järgmisi küsimusi.

- Kas ostjariik kuulub liitu, mis on loodud või mille raames tegutsetakse liikmesriigi vastu või liitlasriigi või sõbraliku riigi vastu?

- Kas ostjariik kuulub liitu, mis ei austa ÜRO aluspõhimõtteid ega edenda nende austamist?
- Kas ostjariik kuulub liitu, mis tegutseb eesmärgiga destabiliseerida rahvusvahelist üldsust?

6.6. ***Ostjariigi rahvusvaheliste kohustuste järgimine.*** Ekspordilitsentsi andmise kaalumisel võivad liikmesriigid samuti arvesse võtta, kas ostjariik (s.t ostjariigi valitsus) täidab oma rahvusvahelisi kohustusi või mitte.

Tähelepanu tuleks pöörata kohustustele, mis on iga riigi jaoks õiguslikult siduvad, sest need tulenevad kas rahvusvahelise õiguse normidest või iga riigi poolt üldtunnustatud rahvusvahelise lepingu normidest, sealhulgas eelkõige kohustustele (näiteks jõu kasutamisest hoidumine (ÜRO põhikirja artikkel 41) või rahvusvahelise õiguse austamine konflikti korral), mille rikkumine hõlmab nende laadist olenevalt enamasti sõjatehnoloogia või -varustuse kasutamist.

Liikmesriigid peaksid samuti kaaluma järgmist.

- Kas ostjariik täidab oma kohustusi rakendada ÜRO, OSCE ja ELi relvaembargosid?
- Kas ostjariik kasutab, on kasutanud või ähvardab kasutada rahvusvahelise kriisi lahendamiseks jõumeetmeid, rikkudes nii ÜRO põhikirja artiklit 41?

- Kas ostjariik rikub harilikult rahvusvahelise tavaõiguse kohaseid kohustusi või lepinguid, millele ta on vabatahtlikult alla kirjutanud?
- Kas ostjariik käitub viisil, mis jätab ta riikide rahvusvahelisest kogukonnast välja?

Seoses rahvusvahelise humanitaarõigusega on võimalikud näitajad ohu hindamiseks järgmised.

- Kas ostjariik on võtnud ametlikult kohustuse kohaldada rahvusvahelise humanitaarõiguse norme ja võtnud sobivad meetmed nende rakendamiseks?
- Kas ostjariik on kehtestanud rahvusvahelise humanitaarõiguse raskete rikkumiste tõkestamiseks vajalikud õiguslikud, kohtu- ja haldusmeetmed?
- Kas ostjariik, kes on või on olnud kaasatud relvastatud konflikti, on toime pannud rahvusvahelise humanitaarõiguse raskeid rikkumisi?
- Kas ostjariik, kes on või on olnud kaasatud relvastatud konflikti, on jätnud võtmata kõik võimalikud meetmed, et hoida ära rahvusvahelise humanitaarõiguse raskeid rikkumisi?

Nagu eespool mainitud, ei näi analüüsis olevat keskseks elemendiks eksporditava varustuse liik ega selle varustuse lõppkasutaja, kuna kuues kriteerium on mõeldud selleks, et hoida ära igasugune sõjatehnoloogia või -varustuse eksport nendesse riikidesse, kelle valitsus ei täida oma rahvusvahelisi kohustusi.

Sellega seoses on eriti tähtis ühise seisukoha esimene kriteerium (rahvusvahelisi kohustusi käsitlev kriteerium). Seega peaksid liikmesriigid ka sellele tähelepanu pöörama.

Käesoleva jao II lisas on toodud rahvusvaheliste lepingute mittetäielik loetelu.

6.7. *Ostjariigi kohustused massihävitusrelvade leviku tõkestamisel ning muudes relvastuskontrolli ja desarmeerimise valdkondades.*

Kuuenda kriteeriumi kohaselt tuleb hindamisel samuti arvesse võtta, kuidas ostjariik on varasemalt täitnud oma kohustusi desarmeerimise ja relvastuskontrolli valdkonnas.

Liikmesriigid analüüsivad eeskätt nii ostjariigi siseriiklikku õigust kui ka tema rahvusvahelisi kohustusi. Esmajärjekorras tuleks tähelepanu pöörata esimese kriteeriumiga seotud konventsioonidele.

Mõned küsimused, mida võidakse esitada, on järgmised.

- Kas ostjariik on allkirjastanud/ratifitseerinud tuumarelvade leviku tõkestamise lepingu, bioloogiliste ja toksiinrelvade konventsiooni, keemiarelvade keelustamise konventsiooni ning relvakaubanduslepingu või on nendega ühinenud ning kas ta täidab nendes lepingutes kehtestatud kohustusi? Kui ei ole, siis miks?

- Kas ostjariik täidab jalaväemiinide kasutamise, ladustamise, tootmise ja üleandmise keelustamise ning nende hävitamise konventsioonist tulenevat kohustust mitte eksportida mis tahes jalaväevastaseid miine?
- Kas ostjariik on rahvusvaheliste kokkulepete või režiimide, eelkõige tuumatarneriikide grupi, Austraalia grupi, raketitehnoloogia kontrollirežiimi, Wassenaari kokkuleppe ja ballistiliste rakettide leviku tõkestamist käsitleva Haagi tegevusjuhendi liige/osaline või kas ta täidab nende kokkulepete või režiimide kohaseid kohustusi?

Isegi kui eespool nimetatud teemade hindamine on asjakohasem kuuenda kriteeriumi alusel, võiksid liikmesriigid esitada ka mõningaid küsimusi, mida nad peaksid küsima seitsmenda kriteeriumiga seotud hindamise raames, ning muid küsimusi.

- Kas vastuvõtjariik annab aru ÜRO tavarelvastuse registrile? Kui ei, siis miks?
- Kas vastuvõtjariik on oma tegevuse vastavusse viinud ühise seisukoha 2008/944/ÜVJP või sarnaste piirkondlike kokkulepete põhimõtetega?
- Kas vastuvõtjariik osaleb desarmeerimiskonverentsi töös?
- Kas vastuvõtjariik kohaldab tõhusaid ekspordi- ja tarnekontrolle, mis hõlmavad rahvusvahelistele normidele vastavat asjakohast kontrollialast seadusandlust ja litsentside väljastamise korda?

Tuleb veel kord mainida, et liikmesriigid peaksid võtma teadmiseks, et seitsmenda kriteeriumiga (kõrvalesuunamise oht) seotud hindamisel on võimalik teha vahet sõjatehnoloogia või -varustuse kvaliteedi ja lõppkasutajate vahel; kui samad küsimused esitatakse kuuenda kriteeriumiga seotud hindamise raames, teevad liikmesriigid otsuse mis tahes liiki varustuse kõnealusesse riiki saatmise kohta, tuginedes oma arvamusele vastuvõtjariigi valitsuse kohta.

III lisas on toodud relvaekspordi kontrollirežiimide ja organisatsioonide mittetäielik loetelu.

- 6.8. ***Otsuse tegemine.*** Eespool toodud punktides osutatud teabele ja üldisele riigianalüüsile tuginedes teevad liikmesriigid otsuse, kas kavandatava ekspordi lubamisest tuleks kuuenda kriteeriumi alusel keelduda.

Liikmesriigid ei anna litsentsi, kui üldine hinnang ostjariigi varasema tegevuse kohta seoses kuuenda kriteeriumiga ei ole positiivne.

Igal juhul, isegi kui selline hinnang on positiivne, ei tohi seda kasutada õigustamaks relvade edasitoimetamist, mis oleks ühise seisukoha teiste kriteeriumide kohaselt keelatud.

ASJAKOHASTE TEABEALLIKATE VEEBISAIDID

Ühendatud Rahvaste Organisatsioon / tavarelvastus

(<http://disarmament.un.org>)

Julgeolekunõukogu sanktsioonide komiteed

(<http://www.un.org/sc/committees/>)

Julgeolekunõukogu aruanne

(<http://www.securitycouncilreport.org>)

Julgeolekunõukogu terrorismivastase võitluse komitee

(<http://www.un.org/en/sc/ctc/>)

Resolutsiooni 1540 komitee

(<http://www.un.org/en/sc/1540/>)

Ülemaailme korruptsioonivastane tegevuskava, ÜRO uimastite ja kuritegevuse vastu võitlemise büroo

(<http://www.unodc.org/>)

ÜRO Desarmeerimisuringute Instituut (UNIDIR)

(<http://www.unidir.org>)

OSCE/relvastuskontroll

(<http://www.osce.org>)

Euroopa Liit

(<http://europa.eu>)

Luure Keskagentuuri (CIA) „World Fact Book“

(<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>)

Väljaanded „Jane’s Defence“ ja „Jane’s Foreign Report“

(<http://www.janes.com/>)

SIPRI

(<http://www.sipri.org>)

Rahvusvaheline väikerelvade tegevusvõrgustik

(<http://www.iansa.org>)

Small Arms Survey (väikerelvade ülevaate uurimisprojekt)

(<http://www.smallarmssurvey.org/>)

Rahvusvaheline Punase Risti Komitee

(<http://www.icrc.org>)

ASJAOMASED RAHVUSVAHELISED LEPINGUD

ÜRO põhikiri

Bioloogiliste ja toksinrelvade konventsioon

Keemiarelvade keelustamise konventsioonid

Tuumarelvade leviku tõkestamise leping

Tuumarelvakatsetuste üldise keelustamise leping (CTBT)

Jalaväemiinide kasutamise, ladustamise, tootmise ja üleandmise keelustamise ning nende hävitamise konventsioon

Rarotonga leping

Pelindaba leping

Tlatelolco leping

Bangkoki leping

Kesk-Aasia tuumarelvavaba tsooni leping

Antarktika leping

Merepõhja leping

Avakosmoseleping

Strateegilise relvastuse piiramise läbirääkimised

Genfi konventsioonid

ENMOD desarmeerimiskonventsioon

Teatavate tavarelvade konventsioon

Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon

Relvakaubandusleping

Nende ja muude rahvusvaheliste lepingute tekstid on kättesaadavad veebisaidil

<http://untreaty.un.org/>.

**ASJAOMASED RAHVUSVAHELISED RELVAEKSPORDI KONTROLLIREŽIIMID JA
ORGANISATSIOONID**

Wassenaari kokkulepe

(<http://www.wassenaar.org>)

Tuumatarneriikide grupp

(<http://www.nuclearsuppliersgroup.org>)

Austraalia grupp

(<http://www.australiagroup.net>)

Zanggeri komitee

(www.zanggercommittee.org)

Raketitehnoloogia kontrollirežiim (MTCR)

(<http://www.mtc.info>)

Ballistiliste raketide leviku tõkestamist käsitlev Haagi tegevusjuhend

(<http://www.hcoc.at/>)

7. jagu. Seitsmenda kriteeriumi tõlgendamise parimad tavad

Seitsmenda kriteeriumi kohaldamine

- 7.1. Ühist seisukohta 2008/944/ÜVJP kohaldatakse kogu liikmesriikide ekspordi suhtes, mis puudutab sõjatehnoloogiat ja -varustust, ning kahesuguse kasutusega kaupade suhtes, nagu on sätestatud ühise seisukoha artiklis 6. Seega kohaldatakse seitsmendat kriteeriumit põhimõtteliselt eranditult kõikidesse vastuvõtjariikidesse suunduva ekspordi suhtes. Siiski järgitakse põhimõtet, et juhtudel, kus potentsiaalne risk on suurem, peaks kohaldama kõrgema tasemega kontrolli kui väiksema riskitasemega juhtudel. Konkreetsete ekspordilitsentside taotluste hindamine peaks toimuma igal üksikjuhul eraldi ning hõlmama üldist riskianalüüsi, mis põhineb vastuvõtjariigi võimalikul riskitasemel, tehingus osalejate usaldusväärsusel, edastatavate kaupade laadil ja kavandataval lõppkasutusel.

Selleks et sõjatehnoloogia ja -varustuse kõrvaesuunamist paremini mõista ja ennetada, innustatakse liikmesriike vahetama COARMis tehtava koostöö või muude kanalite kaudu igal üksikjuhul eraldi teavet muret valmistavate riikide, tegevuste ja üksuste kohta.

Kooskõlas relvakaubanduslepingu artikliga 11 ja vastavalt siseriiklikele õigusaktidele võib selleks olla teave ebaseadusliku tegevuse kohta, sealhulgas korruptsiooni, rahvusvahelise salakaubaveo marsruutide, ebaseaduslike vahendajate, ebaseaduslike tarneallikate, varjamismeetodite ning kõrvalesuunamisega tegelevate organiseeritud kuritegelike rühmituste kasutatavate ühiste lähtekohade ja sihtkohtade kohta. Relvakaubanduslepingu osalisriigid kohustuvad võtma asjakohaseid meetmeid tuvastatud kõrvalesuunamise korral. Sellised meetmed võivad hõlmata potentsiaalselt mõjutatud relvakaubanduslepingu osalisriikide hoiatamist, kõrvalesuunatud saadetiste läbivaatamist ning järelmeetmete võtmist uurimis- ja õiguskaitsealase tegevuse kaudu. Näiteks kui liikmesriik tuvastab teatud tegevuse või üksuse poolt põhjustatud kõrvalesuunamise, peaks ta kaaluma teiste liikmesriikide (ja asjaomaste relvakaubanduslepingu osalisriikide) teavitamist, vähendamaks ohtu, et sama tegevuse või üksusega seotud järgmise tehinguga kaasneb taas kõrvalesuunamine. Sama põhimõtet tuleks kohaldada juhul, kui liikmesriik tuvastab sõjaliste kaupade ekspordiga seotud korruptsioonijuhtumi. Eksportiv liikmesriik võib tavarelvastuse ekspordi hindamisel võtta arvesse rahvusvahelistes äritehingutes välisriigi ametiisikutele altkäemaksu andmise vastu võitlemise OECD konventsiooni. Konventsiooni kohaselt tuleb käsitada kuriteona välisriigi ametiisikule alusetu rahalise või muu hüve tahtlikku pakkumist, lubamist või andmist kas otse või vahendajate kaudu, sealhulgas hankemenetluse käigus.

Ka relvakaubanduslepingu artikli 13 lõikes 2 innustatakse osalisriike teavitama sekretariaadi kaudu teisi osalisriike võetud meetmetest, mis on edasitoimetatavate tavarelvade kõrvalesuunamise käsitlemisel osutunud tõhusateks, ning artikli 15 lõikes 4 innustatakse osalisriike tegema koostööd tavarelvade kõrvalesuunamise ennetamiseks ja kaotamiseks, sealhulgas jagama teavet ebaseadusliku tegevuse ja selles osalejate kohta. Igal juhul on kõik relvakaubanduslepingu osalisriigid kohustunud kõrvalesuunamise ohu vähendamise eesmärgil tegema koostööd ja vahetama teavet, kui see on asjakohane ja teostatav. Eelnimetatud teabevahetuse puhul võetakse arvesse kõiki tundliku teabe kasutamisele seatud piiranguid.

Lisaks muutub kõrvalesuunamine raskemaks, kui kõrvalesuunamist käsitlev riskianalüüs on litsentside väljastamise etapis paremini dokumenteeritud (näiteks lepingud või kokkulepped, lõppkasutaja sertifikaadid, erinevad kinnitused). Lõppkasutaja kontrollimise tõhusad süsteemid aitavad kaasa sõjatehnoloogia või -varustuse soovimatu kõrvalesuunamise või reekspordi ennetamisele. Lõppkasutaja sertifikaatidel ja nende tõendamisel litsentside väljastamise etapis peaks olema keskne roll kõrvalesuunamise vastases poliitikas (vt ka 2. peatükki „Litsentseerimise tavad“). Lõppkasutaja sertifikaatide kasutamine ei saa siiski asendada igal konkreetsel juhul tehtavat täielikku olukorra riskihindamist. Kooskõlas relvakaubanduslepingu artikliga 11 peavad liikmesriigid püüdma kõrvalesuunamist ennetada ka seeläbi, et kaaluvad selliste riski maandavate meetmete kehtestamist nagu usaldust suurendavad meetmed või eksportivate ja importivate riikide poolt ühiselt välja töötatud ja heaks kiidetud programmid. Muud ennetusmeetmed võivad vastavalt vajadusele olla järgmised: ekspordis osalevate isikute kindlakstegemine, lisadokumentide, sertifikaatide või kinnituste nõudmine, ekspordi mittelubamine või muud asjakohased meetmed.

- 7.2. **Teabeallikad.** Teavet kõrvalesuunamise alaste riskide kohta peaks hankima erinevatest allikatest: riiklikest, piirkondlikest ja rahvusvahelistest allikatest; avalikest ja mitteavalikest allikatest ning avaliku sektori ja valitsusvälistest allikatest.

Litsentse väljastav asutus peaks esmalt võtma riiklikul tasandil ühendust valitsusasutustega, kes tegelevad ebaseadusliku kaubanduse ja kõrvalesuunamise vastase võitlusega; sellised asutused on tolli-, õiguskaitse-, kohtu- ja luureasutused, rahapesu andmebürood ja kaitseagenteerid. Kõnealustel asutustel võib olla teavet selle kohta, kas tehingus osalevad üksused on varasemalt tegelenud kõrvalesuunamisega. Litsentse väljastav asutus võib kaaluda Euroopa karistusregistrite infosüsteemi (ECRIS) ja tulevase ECRIS-TCN-süsteemi (kolmandate riikide kodanikke hõlmav süsteem) kasutamist, et saada juurdepääs relvade salakaubaveo eest süüdimõistetud üksuseid/isikuid käsitlevale karistusregistrite teabele, et kasutada seda sõjatehnoloogiat ja -varustust puudutava ekspordilitsentsi taotlusega seotud riski hindamisel. Mõnes riigis, näiteks Ameerika Ühendriikides, tehakse loetelud üksustest, kes on mõistetud süüdi riiklike relvaeksporti käsitlevate õigusaktide rikkumise eest, avalikuks. Lisateavet võib asjakohasel juhul saada liikmesriikide diplomaatilistelt esindustelt. ELi tasandil on kehtestatud keeldumisest teatamise süsteem ning muud liiki teabevahetus, mida tehakse seoses COARMiga ja määrusega (EL) nr 258/2012.

Ka Wassenaari kokkuleppe osalised on kohustunud jagama parimaid tavaid ja teavet nende lõppkasutajate kohta, kelle riskitaset peetakse kõrvalesuunamise osas kõrgeks. OSCE liikmesriigid jagavad omavahel parimaid tavaid ekspordikontrolli, sealhulgas lõppkasutust käsitlevate dokumentide kohta. Kõrvalesuunamise alast teavet on võimalik saada ka maailma teiste regioonide piirkondlikelt organisatsioonidelt. Rahvusvahelisel tasandil on kasulikuks allikaks aruanded, mida koostavad ÜRO sanktsioonide komiteesid toetavad eksperdirühmad. Need aruanded sisaldavad üksikasjalikku teavet ÜRO Julgeolekunõukogu kehtestatud relvaembargode rikkumiste kohta. Kasu võib ka olla resolutsiooni 1540 (2004) kohaselt loodud ÜRO Julgeolekunõukogu komitee raames toimuvast teabevahetusest ning ÜRO desarmeerimisküsimuste büroo (UNODA) ja ÜRO uimastite ja kuritegevuse vastu võitlemise büroo (UNODC) veebisaitidel avaldatud väljaannetest ja aruannetest. ELi rahastatud Interpoli internetipõhises ebaseaduslike relvade andmete ja päritolu kindlakstegemise haldamise süsteemis (iARMS) on eraldi moodul, mis sisaldab statistikat ja aruandeid ebaseaduslike tulirelvade kohta. Selle mooduli abil saab luua kohandatud aruandeid ning see võimaldab analüüsida riiklikul tasandil esitatud andmeid tulirelvadega seotud kuritegevuse ja relvade päritolu kindlakstegemise kohta. ELi liikmesriikide litsentse väljastavad asutused võiksid taotleda kõnealusele moodulile juurdepääsu saamist kas otse oma riiklike keskbüroode (riigi politsei ja Interpoli vaheline kontaktpunkt) kaudu või kaudselt oma riigi õiguskaitseasutuste kaudu. Valitsusväliste organisatsioonide seas pakuvad mitmed teadusasutused, äriühingud ja väljaanded internetipõhist teavet, andmebaase ja indekseid, nagu näiteks ELi rahastatud andmebaas iTrace, mis on asjakohased kõrvalesuunamise ohu hindamisel ja seitsmenda kriteeriumi üldisel kohaldamisel.

Asjakohaste veebisaitide mittetäielik nimekiri on esitatud käesoleva jao I lisas.

- 7.3. **Põhimõisted.** Seitsmes kriteerium osutab paljudele üldistele küsimustele, mida tuleks hindamisel arvesse võtta. Tuleb meeles pidada, et kõrvalesuunamist võib algselt erinevatel tasanditel, see võib toimuda riiki vedamise käigus, riigis sees või hõlmata saatmise käigus kõrvale põikamist või edasisuunamist kolmandasse riiki ja/või üksusesse, kelle jaoks ei ole luba antud. Kõrvalesuunamine võib olla seotud valduse (lõppkasutaja) ja/või funktsiooniga (lõppkasutus). Üldise küsimusena võiks küsida, kas eksisteerib oht, et lõppkasutaja tegevus ei ole kooskõlas eksporditavate kaupade õiguspärase eesmärgiga, nt lõppkasutaja tegeleb kuritegevusega, sealhulgas salaküttimisega.

Punkt a: vastuvõtjariigi õigustatud kaitse- ja sisejulgeolekuhuvid, sealhulgas osalemine Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni või muudes rahuvalveoperatsioonides.

ÜRO põhikirja kohaselt on igal riigil õigus end kaitsta. Siiski tuleks hinnata, kas import on asjakohane ja proportsionaalne vastus vastuvõtjariigi vajadusele ennast kaitsta, tagada sisejulgeolek või toetada Ühendatud Rahvaste Organisatsiooni või muid rahuvalveoperatsioone. Sellega seoses võiks arvesse võtta vastuvõtjariigi tavapäraseid sõjalisi vajadusi ja tehnilist suutlikkust, mille kohta saab järeldusi teha erinevate rahvusvaheliste allikate põhjal, näiteks ÜRO tavarelvastuse register, Stockholmi Rahvusvahelise Rahu-uuringute Instituudi (SIPRI) aastaraamat või Rahvusvahelise Strateegiliste Uuringute Instituudi (IISS) dokument „Annual Military Balance“.

Esitada võiks järgmisi küsimusi.

- Kas eksisteerib tõenäoline julgeolekuoht, millele saaks imporditava sõjatehnoloogia või -varustusega vastu hakata?
- Kas relvajõududel on olemas valmisolek sellisele ohule vastu hakkamiseks?
- Kuhu suunatakse imporditav varustus pärast seda, kui lõppeb osalemine ÜRO või muudes rahuvalveoperatsioonides?
- Kas eksisteerib oht, et hange on ajendatud muudest teguritest, mitte õigustatud kaitse- ja julgeolekuhuvidest?

Punkt b: vastuvõtjariigi tehniline suutlikkus sõjatehnoloogiat või -varustust kasutada.

Tehniline suutlikkus osutab vastuvõtjariigi võimele kasutada kõnealust varustust tõhusalt nii materiaalsest kui ka inimaspektist lähtudes. See osutab samuti vastuvõtjariigi tehnoloogilisele tasemele ja tema tegevusvõimele ning üldiselt tema varustuse sooritusnormile.

Sellest tulenevalt peaks selle analüüsimisel, kuidas vastab eksporditav sõjatehnoloogia või -varustus sellele tehnilisele suutlikkusele, võtma arvesse seda, kas on asjakohane saata vastuvõtjariigile varustust, mis oma tundlikkuse või keerukuse poolest ületab vastuvõtjariigi tehnilisi vahendeid ja operatiivvajadusi.

„Vastuvõtjariigi tehniline suutlikkus varustust kasutada“ võib olla oluline märk sellest, et esineb kõrvaletuunamise oht. Kavandatav eksport, mis näib tehniliselt või koguseliselt ületavat seda taset, mida vastuvõtjariik võiks eeldatavalt kasutada, võib olla märk sellest, et kavandatavaks lõplikuks saajaks on tegelikult kolmanda riigi lõppkasutaja. Seda põhimõtet kasutatakse võrdselt nii valmistoodete ja -süsteemide kui ka koostis- ja varuosade puhul. Kui ei ole tõendeid, et vastuvõtjariik kasutab kõnealust valmissüsteemi, siis võib koostis- ja varuosade eksport olla selge märk sellest, et neid kasutatakse muul otstarbel.

Mõned küsimused, mida võidakse esitada, on järgmised.

- Kas eksporditavad kaubad on oma laadilt kõrgtehnoloogilised?
- Kui jah, siis kas saajal on juurdepääs müüki toetavale vajalikule tehnilisele toele või kas nad uurivad selle võimalikkust?
- Kas kavandatav eksport sobib kokku vastuvõtjariigi kaitseprofiiliga?
- Kas kavandatav eksport vastab kvantitatiivselt ja kvalitatiivselt vastuvõtjariigi relvajõudude või politsei operatiivstruktuurile ja tehnilisele suutlikkusele? Kui taotlus puudutab koostis- või varuosi, siis kas on teada, et vastuvõtjariik kasutab asjakohaseid süsteeme, millesse need osad kuuluvad?

Punkt c: vastuvõtjariigi suutlikkus rakendada tõhusat ekspordikontrolli.

Rahvusvaheliste ekspordikontrollinormide järgimine vastuvõtjariigi poolt võib olla positiivseks näitajaks, et tegemist ei ole tahtliku või tahtmatu kõrvalesuunamisega. Mõned küsimused, mida võidakse esitada, on järgmised.

- Kas vastuvõtjariik on peamistele ekspordikontrolli alastele lepingutele, kokkulepetele või režiimidele (näiteks Wassenaari kokkulepe, relvakaubandusleping) alla kirjutanud või nendega ühinenud?
- Kas vastuvõtjariik annab aru ÜRO tavarelvastuse registrile? Kui ei, siis miks?
- Kas vastuvõtjariik on oma tegevuse vastavusse viinud nõukogu ühise seisukoha 2008/944/ÜVJP või sarnaste piirkondlike kokkulepete põhimõtetega?
- Kas vastuvõtjariik kohaldab tõhusaid ekspordi- ja tarnekontrolle, mis hõlmavad rahvusvaheliste normidele vastavat asjakohast kontrollialast seadusandlust ja litsentside väljastamise korda?
- Kas varude haldamine ja julgeolek on nõuetekohane (vt STANAG, väike- ja kergrelvade kontrolli rahvusvahelised standardid ning rahvusvahelised laskemoona alased tehnilised juhised)? Kas lõppkasutaja asukohariigis on teada varude kadumise juhtumeid?
- Kui tõsine on korruptsioon vastuvõtjariigis? Kas kehtestatud on tõhusad õigusnormid ja haldusmeetmed, et ära hoida korruptsiooni ja võidelda selle vastu?
- Konkreetsemalt, kas relvajõudude, sisejulgeolekujõudude või teiste sarnaste üksuste või teiste tehingus osalevate üksikisikute või üksuste puhul on olnud korruptsioonijuhtumeid? Kui jah, siis kas eksisteerib oht, et selline korruptsioon võib soodustada sõjaliste kaupade kõrvalesuunamist?
- Kas riik on ühinenud ÜRO korruptsioonivastase konventsiooniga ja kas ta on varasemalt täitnud hästi oma kohustusi kooskõlas rakendamise läbivaatamise mehhanismiga.

- Kas vastuvõtjariik asub konfliktitsoonide läheduses või kas vastuvõtjariigis eksisteerivad pinged või muud tegurid, mis võivad nõrgendada nende ekspordikontrolli sätete usaldusväärsust järgimist?
- Kas riigis, kus toimub väidetav lõppkasutamine, on varem esinenud relvade kõrvalesuunamist, sealhulgas liigse varustuse litsentseerimata reeksporti probleemsetesse riikidesse?

Asjakohaste veebisaitide mittetäielik nimekiri on esitatud käesoleva jao I lisas.

Punkt d: oht, et selline tehnoloogia või varustus reeksportitakse ebasoovitavale adressaadile, ja andmed selle kohta, kas vastuvõtjariik on igal reekspondil kinni pidanud reekspondile eelneva kontrolli või nõusoleku andmise protseduurist, mida eksportiv liikmesriik peab asjakohaseks kehtestada.

Pädev asutus peaks hindama konkreetse kaubasaaja usaldusväärsust ning, kui see on litsentside väljastamise etapis teada, siis ka marsruudi usutavust ja usaldusväärsust ning tehingu osas kavandatud kaubanduslikku korraldust. Lisaks lõppkasutajale võivad tehinguga olla seotud ka teised osalejad, sealhulgas vahendajad, vahendajate alltöövõtjad, ekspediitorid (õhu-, mere-, raudtee-, maantee-, praamitransport), rahastajad, kindlustusseltsid jne. Riskihindamisel tuleb arvesse võtta mis tahes kõnealuse üksuse eelnevat osalemist ebaseaduslikus kauplemises.

Kuigi konkreetsed kaubad ei pruugi olla kõrvalesuunamise objektiks, võidakse nendega kõrvalesuunamisele kaasa aidata, võimaldades olemasolevate relvavarude loata edasisuunamist. Eelkõige juhul, kui vastuvõtjariik või lõppkasutaja on varem tegelenud kõrvalesuunamisega, võiksid tarnijad kaaluda sellist ohtu vähendavate meetmete võtmist.

Küsimused, mida võidakse esitada, on järgmised.

- Kas varustus on ette nähtud valitsusele või üksikule äriühingule?
- Kui marsruut on teada või selle teatamine on nõutud litsentside väljastamise etapis, siis kas marsruut tekitab muret?
- Kui kaubanduslik korraldus on teada või selle teatamine on nõutud litsentside väljastamise etapis, siis kas kaubanduslik korraldus tekitab muret (vahendajate, turustajate jne võimalik osalemine)?
- Kas mõni tehingu kaubanduslikus korralduses või marsruudis osaleja on varem mõistetud süüdi ebaseadusliku relvakaubanduse või relvaekspordialaste õigusaktide rikkumise eest?

Kui importijaks on valitsus:

- Kas valitsus / konkreetne valitsusasutus on selles osas usaldusväärne?
- Kas valitsus / konkreetne valitsusasutus on pidanud kinni varasematest lõppkasutaja sertifikaatidest või muudest sätetest, mis käsitlevad reekspordi lubamist?
- Kas on põhjust arvata, et valitsus / konkreetne valitsusasutus ei ole usaldusväärne?

Kui importijaks on äriühing:

- Kas äriühing on tuntud?
- Kas äriühingul on valitsuse luba tegutseda vastuvõtjariigis?
- Kas äriühing on varem osalenud ebasoovitavates tehingutes? Kas äriühing on mõistetud süüdi ebaseaduslikus relvakaubanduses?

Punkt e: oht, et selline tehnoloogia või varustus suunatakse kõrvale terroristlikele ühendustele või üksikutele terroristidele (selles kontekstis on erilist tähelepanu vaja pöörata terrorismivastase võitluse varustusele).

Võimaliku riski hindamisel vastuvõtjariigis võiks pädev asutus esitada järgmisi küsimusi.

- Kas vastuvõtjariik on varem osalenud terroristlikus tegevuses või teeb seda praegu?
- Kas on mis tahes teadaolevaid seoseid terroristlike organisatsioonidega (või üksikute terroristidega) või põhjuseid arvata, et vastuvõtjariigi üksused osalevad terrorismi rahastamises?
- Kas on muid põhjuseid arvata, et varustus võidakse reeksportida või suunata kõrvale terroristlikele organisatsioonidele?

Kui vastus ühele või mitmele esitatud küsimusele on jaatav, siis on vaja viia läbi põhjalikum kontroll. Pädev asutus peaks selle riskihindamise jätkamisel konsulteerima avalike ja teiste allikatega.

Punkt f: pöördprojekteerimise või tahtmatu tehnosiirde oht.

Ekspordilitsentsi taotluse kohta otsuse tegemisel peavad liikmesriigid arvesse võtma riikliku või erasektori vastuvõtja võimet omandatavates sõjalistes kaupades sisalduvat tehnoloogiat analüüsida ja kõrvale suunata.

Liikmesriigid saavad vahetada asjaomast teavet eesmärgiga teha kindlaks Euroopa sõjaliste kaupade võimaliku ostja suutlikkus.

Sellega seoses ning eelkõige varustuse osas, kus on kasutatud tundlikku tehnoloogiat, tuleb analüüsida järgmisi tegureid:

- süsteemis sisalduvate tehnoloogiate tundlikkus ja kaitstuse tase, arvestades vastuvõtja eriteadmiste hinnangulist taset, ja asjaomase vastuvõtja ilmne soov omandada mõnda nendest tehnoloogiatest;
- see, kui lihtne on neid tehnoloogiaid analüüsida ja kõrvale suunata kas sarnase varustuse arendamiseks või muude süsteemide täiustamiseks omandatud tehnoloogia abil;
- eksporditavad kogused: asjaolu, et ostetakse mitmeid allsüsteeme või kaupu, mille hulk näib olevat ala- või ülehinnatud, on märk sellest, et püütakse omandada tehnoloogiaid;

- vastuvõtja varasem käitumine: kui see vastuvõtja on varem omandanud süsteeme, mida tal on olnud võimalik analüüsida, et saada teavet nendes süsteemides kasutatud tehnoloogiate kohta. Sellega seoses võivad liikmesriigid üksteist teavitada tehnoloogia varguse juhtumitest, mida nad on kogenud.

Selle vastavuse kindlakstegemiseks võiksid liikmesriigid kaaluda järgmisi küsimusi.

- Kas vastuvõtjariigil on varustuse tõhusaks kasutamiseks vajalik sõjaline taristu?
- Kas soovitud varustuse tehnoloogiline tase on proportsionaalne vastuvõtjariigi kirjeldatud vajaduste ja tema tegevusvõimega?
- Kas juba kasutusel olev sarnane varustus on hästi hooldatud?
- Kas vastuvõtjariigil on piisavalt kvalifitseeritud personali varustuse kasutamiseks ja hooldamiseks⁶?

7.4. **Otsuse tegemine.** Eespool toodud punktides osutatud teabele ja üldisele riskihindamisele tuginedes ning pärast riskide maandamise meetmete kehtestamist teevad liikmesriigid otsuse, kas kavandatava ekspordi lubamisest tuleks seitsmenda kriteeriumi alusel keelduda.

⁶ Näiteks, kas suur osa riigi inseneridest ja tehnikutest juba töötab sõjaväesektoris? Kas tsiviilsektoris on inseneridest ja tehnikutest puudus, mida täiendav töölevõtmine sõjaväesektorisse võib veelgi süvendada?

ASJAKOHASTE TEABEALLIKATE VEEBISAIDID

Üleilmne relvakaubandus

- ÜRO tavarelvastuse register (UNROCA) – <http://www.un-register.org/HeavyWeapons/Index.aspx>
- ÜRO Comtrade'i andmebaas – <http://comtrade.un.org/data/>

Valitsusvälised allikad:

- SIPRI relvade üleandmise andmebaas – <http://www.sipri.org/databases/armstransfers>

Relvaembargod

- Euroopa Liit – kehtivad piiravad meetmed (sanktsioonid) – <https://www.sanctionsmap.eu/#/main>
- ÜRO Julgeolekunõukogu sanktsioonide komiteed – ekspedirühmade aruanded – <http://www.un.org/sc/committees/>

Valitsusvälised allikad:

- SIPRI relvaembargode andmebaas – <http://www.sipri.org/databases/embargoes>

Terrorism

- ELi terrorismivastane võitlus – <http://www.consilium.europa.eu/policies/fight-against-terrorism?lang=en>
- ÜRO Julgeolekunõukogu terrorismivastase võitluse komitee – <http://www.un.org/en/sc/ctc>

Parimad tavad ja standardid

- Rahvusvahelised laskemoona alased tehnilised juhised – <http://www.un.org/disarmament/convarms/ammunition/IATG>
- Uuring, mis käsitleb lõppkasutuse ja lõppkasutuse kontrollimise süsteemide parandamise raamistiku väljatöötamist –

<http://www.un.org/disarmament/HomePage/ODAPublications/OccasionalPapers/PDF/OP21.pdf>

- Väike- ja kergrelvade kontrolli rahvusvahelised standardid – <http://www.smallarmsstandards.org/isacs/>
- Väike- ja kergrelvade parimate tavade käsiraamat – <http://www.osce.org/fsc/13616>
- Wassenaari kokkulepe – <http://www.wassenaar.org/>

Kõrvalesuunamine ja ebaseaduslik kaubandus

- Euroopa Komisjoni siseküsimuste peadirektoraat – tulirelvade ebaseadusliku kaubanduse vastane algatus – http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/trafficking-in-firearms/index_en.htm
- ÜRO Julgeolekunõukogu sanktsioonide komiteed – eksperdirühmade aruanded – <http://www.un.org/sc/committees/>
- Interpoli andmebaas iArms – juurdepääs statistikale ja aruandeid sisaldavale moodulile riiklike keskbüroode taotluse alusel – <http://www.interpol.int/Crime-areas/Firearms/INTERPOL-Illicit-Arms-Records-and-tracing-Management-System-iARMS>
- USA – loetelu üksustest, mis on mõistetud süüdi relvaekspordialaste õigusaktide rikkumise eest – <http://pmddtc.state.gov/compliance/debar.html>
- ÜRO uimastite ja kuritegevuse vastu võitlemise büroo – tulirelvadega ebaseaduslikku kauplemist käsitlev uuring – <http://www.unodc.org/unodc/en/firearms-protocol/global-firearms-trafficking-study.html>

Valitsusvälised allikad:

- Konfliktide relvastamise alane uuring – <http://www.conflictarm.com/>
- iTrace – kõrvalesuunatud relvade ja laskemoona andmebaas – <https://itrace.conflictarm.com/>
- Oslo Rahu-uuringute Instituut – NISAT – <http://nisat.prio.org/Document-Library/Region/>
- Insight Crime <http://www.insightcrime.org/investigations/gunrunners>

Korruptsioon

- ÜRO uimastite ja kuritegevuse vastu võitlemise büroo – <http://www.unodc.org/unodc/corruption>
- OECD altkäemaksu andmise vastu võitlemise konventsioon – <http://www.oecd.org/corruption/> , <https://www.oecd.org/g20/topics/anti-corruption/>

Valitsusvälised allikad:

- Corruption Watch – <http://www.cw-uk.org/>
- Ülemaailmne korruptsiooniraport „Global Integrity Report“ – www.globalintegrity.org
- Transparency International – <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>
- Transparency International – valitsuse kaitsevaldkonna korruptsiooni tajumise indeks – <http://government.defenceindex.org/>
- Transparency International – <http://www.ti-defence.org/>
- U 4 korruptsioonivastase võitluse ressursikeskus – <http://www.u4.no/>

Üldine teave

- Relvakaubandusleping – <http://www.un.org/disarmament/ATT>
- Austraalia grupp – <http://www.australiagroup.net/en/index.html>
- ELi relvaekspordi kontroll – http://eeas.europa.eu/non-proliferation-and-disarmament/arms-export-control/index_en.htm
- Ballistiliste rakettide leviku tõkestamist käsitlev Haagi tegevusjuhend – <http://www.hcoc.at/>
- Raketitehnoloogia kontrollirežiim – <http://www.mtcr.info>
- OSCE / relvastuskontroll – <http://www.osce.org/what/arms-control>
- Tuumatarneriikide grupp – <http://www.nuclearsuppliersgroup.org/>
- ÜRO desarmeerimisküsimuste büroo – <http://www.un.org/disarmament/>
- Väike- ja kergrelvade ebaseaduslikku kaubandust käsitlev ÜRO tegevuskava – www.poa-iss.org
- ÜRO Desarmeerimisuuringu Instituut / UNIDIR – www.unidir.org
- Wassenaari kokkulepe – <http://www.wassenaar.org/>

Valitsusvälised allikad:

- Relvavägivalla seirekeskus (Armed Violence Monitor) – www.avrmonitor.org
- Euroopa kosmose- ja kaitsetööstuse liit – <http://www.asd-europe.org/>
- Bonni Rahvusvaheline Ümberkorralduskeskus – relvaekspordi hindamise andmebaas – <http://www.ruestungsexport.info/>
- Defence Industry Daily – <http://www.defenseindustrydaily.com/>
- Massihävitusrelvade leviku tõkestamise ja desarmeerimise ELi konsortsium – <http://www.nonproliferation.eu/>
- Euroopa kaitsetehnoloogia assotsiatsioonide föderatsioon – <http://www.fedta.eu/home>
- Strateegiliste uuringute eksperdikeskus (*Fondation pour la Recherche Stratégique*) – <http://www.frstrategie.org/>
- Rahu ja julgeoleku alane uurimis- ja teaberühm (*Groupe de Recherche et d'Information sur la Paix et la Securite*) (GRIP) – <http://www.grip.org>
- GunPolicy.org – <http://www.gunpolicy.org/>
- Rahu- ja konfliktuuringu sihtasutus (*Hessische Stiftung Friedens- und Konfliktforschung*) – <http://www.hsfk.de/>
- Rahvusvaheline väikerelvade tegevusvõrgustik (IANSA) – <http://www.iansa.org>
- Rahvusvaheline Strateegiliste Uuringute Instituut (IISS) – <http://www.iiss.org/>
- Rahvusvaheline rahuteabe teenistus (IPIS) – <http://www.ipisresearch.be/?&lang=en>
- Väljaanne „Jane's Defence“ – <http://www.janes.com/>
- Small Arms Survey (väikerelvade ülevaate uurimisprojekt) – www.smallarmssurvey.org
- Saferworld – www.saferworld.org.uk
- Stockholmi Rahvusvaheline Rahu-uuringute Instituut (SIPRI) – www.sipri.org
- Kagu- ja Ida-Euroopa väike- ja kergrelvade kontrolli keskus (SEESAC) – <http://www.seesac.org/>

8. jagu. Kaheksanda kriteeriumi tõlgendamise parimad tavad

Kaheksanda kriteeriumi kohaldamine

- 8.1. Ühist seisukohta 2008/944/ÜVJP kohaldatakse kogu liikmesriikide ekspordi suhtes, mis puudutab sõjaliste kaupade ühisesse ELi nimekirja kantud sõjatehnoloogiat või -varustust, ning kahesuguse kasutusega kaupade suhtes, nagu on sätestatud ühise seisukoha artiklis 6. Seega kohaldatakse kaheksandat kriteeriumi põhimõtteliselt eranditult kõikidesse vastuvõtjariikidesse suunduva ekspordi suhtes. Kuna kaheksandas kriteeriumis seostatakse ekspordilitsentside andmine vastuvõtjariigi kestliku arenguga,⁷ tuleks pöörata erilist tähelepanu arengumaadesse suunduvale relvaekspordile. Seda tuleb tõenäoliselt kohaldada vaid siis, kui väidetav lõppkasutaja on valitsus või muu avaliku sektori üksus, sest ainult nende lõppkasutajate puhul võib juhtuda, et sotsiaal- ja teisteks kulutusteks ette nähtud nappe vahendeid suunatakse kõrvale. **A lisas** on esitatud kaheastmeline n-ö filtreerimissüsteem, mille abil liikmesriigid saavad selgitada välja need ekspordilitsentsi taotlused, mille puhul võib olla vajalik hinnata vastavust kaheksandale kriteeriumile. Esimeses astmes tehakse kindlaks arenguprobleemid riigi tasandil, samas kui teises astmes keskendutakse sellele, kas litsentsitaotluse rahaline väärtus on vastuvõtjariigi jaoks märkimisväärne.

⁷ ÜRO kestliku arengu eesmärgid on keskendatud kestlikule arengule ja hõlmavad edusammude tegemist seoses eesmärkidega, mis käsitlevad muu hulgas vaesust, nälga, tervist, haridust, soolist võrdsuslikkust, vett, energiat, kliimat ja keskkonda.

8.2. **Teabeallikad.** Kui punktis 8.1 kirjeldatud filtreerimissüsteemi alusel peaks osutuma vajalikuks täiendav analüüs, on **B lisas** loetletud rida sotsiaalseid ja majanduslikke näitajaid, mida liikmesriigid peavad arvesse võtma. Lisas on iga näitaja jaoks esitatud teabeallikas. Vastuvõtjariigi olukord ühe või mitme sellise näitaja osas ei tohiks iseenesest määrata, milline otsus liikmesriikide ekspordilitsentsi taotluste kohta tehakse.⁸ Pigem tuleks neid andmeid kasutada otsustusprotsessis täiendavate andmetena. Punktides 8.3–8.10 on toodud kaheksanda kriteeriumi elemendid, mida tuleks täiendavalt analüüsida.

Otsuse tegemisel arvesse võetavad elemendid

8.3. Kaheksas kriteerium osutab mitmetele ulatuslikele ja üldistele küsimustele, mida tuleks mis tahes hindamisel arvesse võtta ja mis on esitatud järgnevas tekstis.

Sõjatehnoloogia või -varustuse ekspordi kokkusobivus vastuvõtjariigi majandusliku ja tehnilise suutlikkusega, võttes arvesse, et soovitavalt peaksid riigid oma õigustatud julgeoleku- ja kaitsevajadused saavutama inim- ja majandusressursside minimaalse ümbersuunamisega.

⁸ COARM arutab vähemalt kord aastas kaheksanda kriteeriumi seisukohast asjakohaseid ekspordilitsentsi andmise otsuseid, et saada parem ühine ülevaade kriteeriumi kohaldamisest.

*Liikmesriigid võtavad arvesse asjakohastest allikatest, näiteks Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Arenguprogrammi (UNDP), Maailmapanga, Rahvusvahelise Valuutafondi (IMF) ning Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) aruannetest saadud teavet selle kohta, kas kavandatav eksport võiks tõsiselt kahjustada vastuvõtjariigi kestlikku arengut. Nad kaaluvad sellega seoses vastuvõtjariigi **sõjaliste kulude ja sotsiaalkulude** suhte taset, võttes arvesse ka **ELilt saadud abi ja kahepoolset abi**.*

Majanduslik ja tehniline suutlikkus

8.4a. **Majanduslik suutlikkus** osutab sõjatehnoloogia või -varustuse impordi kohesele, keskpikas perioodis avalduvale või pikaajalisele mõjule vastuvõtjariigi rahaliste ja majanduslike vahendite kättesaadavusele muuks otstarbeks. Sellega seoses võiksid liikmesriigid kaaluda järgmiste asjaolude arvessevõtmist:

- nii sõjatehnoloogia või -varustuse hanke kapitalikulutused kui ka tõenäolised kasutamisest olelutsükli jooksul tekkivad jätkukulutused (näiteks lisasüsteemid ja -varustus) ning väljaõppe- ja hoolduskulud;

- kas kõnealused relvad täiendavad olemasolevat võimekust või asendavad seda ning, kui see on asjakohane, tegevuskulude võimalik kokkuhoid vanemate süsteemide puhul;
- kuidas vastuvõtjariik rahastab importi⁹ ning kuidas see võib mõjutada tema välisvõlga ja maksebilansi olukorda.

8.4b. **Tehniline suutlikkus** osutab vastuvõtjariigi võimele kasutada kõnealust varustust tõhusalt nii materiaalsest kui ka inimaspektist lähtudes. Seetõttu peaksid liikmesriigid kaaluma järgmisi küsimusi.

- Kas vastuvõtjariigil on varustuse tõhusaks kasutamiseks vajalik sõjaline taristu?
- Kas juba kasutusel olev sarnane varustus on hästi hooldatud?
- Kas vastuvõtjariigil on piisavalt kvalifitseeritud personali varustuse kasutamiseks ja hooldamiseks¹⁰?

⁹ Seda tuleb arvesse võtta, sest makseviisidel võib olla kahjulik mõju makromajanduse ja kestliku arengu seisukohast. Näiteks kui soetamine toimub rahamakse eest, võib see tõsiselt vähendada riigi välisvaluutareserve, kahjustades mis tahes valuutakursi juhtimise turvavõrku, ning avaldada lühiajaliselt negatiivset mõju maksebilansile. Kui kasutatakse krediiti (mis tahes kujul), mõjutab see vastuvõtjariigi kogu võlakoormust, mis võib juba enne olla jätkusuutmatul tasemel.

¹⁰ Näiteks, kas suur osa riigi inseneridest ja tehnikutest juba töötab sõjaväesektoris? Kas tsiviilsektoris on inseneridest ja tehnikutest puudus, mida täiendav töölevõtmine sõjaväesektorisse võib veelgi süvendada?

Õigustatud julgeoleku- ja kaitsevajadused

8.5. ÜRO põhikirja kohaselt on igal riigil õigus end kaitsta. Siiski tuleks hinnata, kas import on asjakohane ja proportsionaalne vastus vastuvõtjariigi vajadusele ennast kaitsta, tagada sisejulgeolek ja toetada rahvusvahelisi rahuvalve- ja humanitaaroperatsioone. Kaaluma peaks järgmisi küsimusi.

- Kas eksisteerib tõenäoline julgeolekuoht, millele saaks imporditava sõjatehnoloogia või -varustusega vastu hakata?
- Kas relvajõududel on olemas valmisolek sellisele ohule vastu hakkamiseks?
- Kas kavandatav import on üldist ohtu silmas pidades usutav prioriteet?

Inim- ja majandusressursside minimaalne kõrvalesuunamine

8.6. Selle üle, mis on „minimaalne kõrvalesuunamine“, otsustatakse kõiki asjakohaseid tegureid arvesse võttes. Liikmesriigid peaksid muu hulgas kaaluma järgmisi küsimusi.

- Kas kulutused on kooskõlas vastuvõtjariigi vaesuse vähendamise strateegiaga või rahvusvaheliste finantsinstitutsioonide toetatud programmidega?

- Milline on vastuvõtjariigi sõjaliste kulutuste tase? Kas see on kasvanud viimase viie aasta jooksul?
- Kui läbipaistavad on riigi sõjalised kulutused ja hanked? Millised võimalused on üldsusel osaleda riigi eelarveprotsessis või kas see on demokraatlikel alustel võimalik? Kas asjakohased on muud juhtimisküsimused?
- Kas sõjalise eelarve koostamine on selge ja järjekindel? Kas kaitsepoliitika on täpselt määratletud ning riigi põhjendatud julgeolekuvajadused on selgelt välja toodud?
- Kas on kättesaadavad kulutõhusamad sõjalised süsteemid?
- Kas kaitsealased riigihanked on hõlmatud valitsuse korruptsioonivastaste meetmete ja/või programmidega? Kas kavandatava ekspordiga seoses on märke korruptsioonist?

Sõjaliste kulutuste ja sotsiaalkulude suhte tase

8.7. Liikmesriigid peaksid kaaluma järgmisi küsimusi selle hindamisel, kas ost moonutaks oluliselt sõjaliste kulutuste suhet sotsiaalkulutustesse.

- Milline on vastuvõtjariigi sõjaliste kulutuste ning tervishoiu- ja hariduskulude vaheline suhe?
- Milline on vastuvõtjariigi sõjaliste kulutuste osatähtsus sisemajanduse koguproduktist (SKP)?

- Kas viimase viie aasta jooksul on sõjalised kulutused võrreldes tervishoiu- ja hariduskuludega ning sõjaliste kulutuste osatähtsus sisemajanduse koguproduktist suurenenud?
- Kui riigi sõjaliste kulutuste tase on kõrge, siis kas see sisaldab varjatult ka sotsiaalkulutusi? (Näiteks kõrgelt militariseeritud ühiskondades võib sõjaväel olla haiglaid, ta võib pakkuda sotsiaalhoolekannet jne.)
- Kas riigil on märkimisväärselt suured eelarvevälised sõjalised kulutused (s.t kas märkimisväärsed sõjalisi kulutusi tehakse väljaspool tavapärast eelarve aruandlus- ja kontrolliprotsessi)?

Abivood

8.8. Liikmesriigid peaksid arvesse võtma importivale riigile antava abi voogusid ja abi võimalikku kõrvalesuunamist¹¹.

- Kas riik sõltub tugevalt mitmepoolsest ja ka ELilt saadavast abist ja kahepoolsest abist?
- Kui suur on riigi abisõltuvuse osatähtsus kogurahvatulust?

¹¹ Kõrvalesuunamine tähendab abivoogude võimalikku suunamist mitteasjakohaste sõjaliste kulutuste tegemiseks.

Kumulatiivne mõju

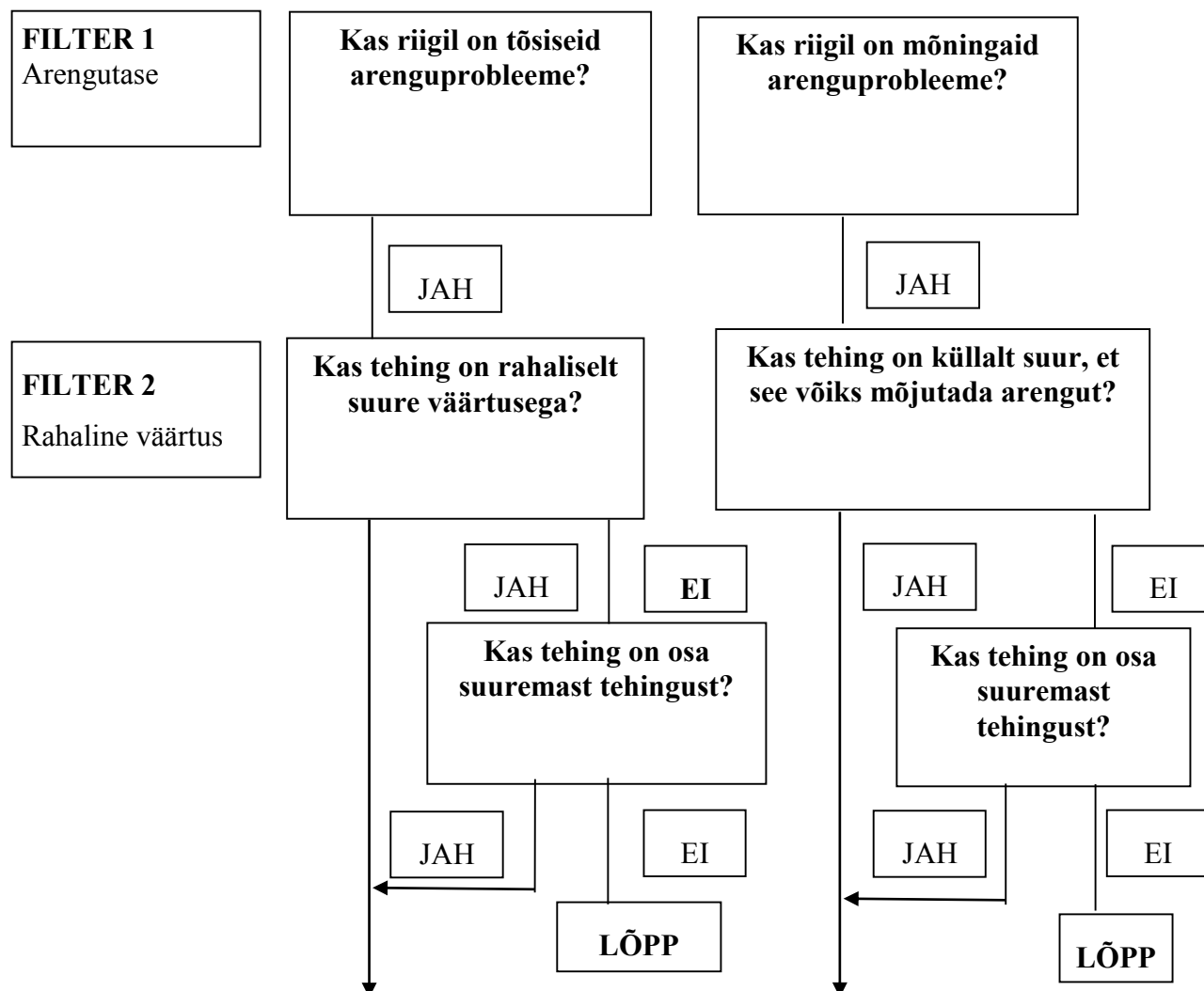
8.9. Relvade impordi kumulatiivset mõju vastuvõtjariigi majandusele saab hinnata üksnes nii, et võetakse arvesse eksporti kõikidest allikatest, kuid täpsed andmed ei ole tavaliselt kättesaadavad. Iga liikmesriik võib soovida kaaluda, milline on tema relvaekspordi kumulatiivne mõju vastuvõtjariigile, võttes arvesse ka viimaseid ja kavandatud litsentsitaotlusi. Liikmesriik võib soovida arvesse võtta ka kättesaadavat teavet parajasti toimuva ja kavandatava ekspordi kohta teistest ELi liikmesriikidest ja ka teistest tarnivatest riikidest. Võimalikeks teabeallikateks on muu hulgas ELi aastaaruanne, liikmesriikide riiklikud aastaaruanded, Wassenaari kokkulepe, ÜRO relvastuse register ja Stockholmi Rahvusvahelise Rahu-uuringute Instituudi aastaaruanded.

8.10. Andmeid kumulatiivse relvaekspordi kohta võib kasutada, et hinnata täpsemalt järgmist:

- vastuvõtjariigi sõjaliste kulutuste varasemad, praegused ja prognoositavad arengusuunad ning see, kuidas seda mõjutaks kavandatav eksport;
- kuidas on muutunud see, kui suure osa protsentuaalselt moodustavad sõjalised kulutused vastuvõtjariigi tuludest ja riigi sotsiaalkulutustest.

8.11. **Otsuse tegemine.** Punktides 8.3–8.10 osutatud teabele ja oluliste elementide hindamisele tuginedes teevad liikmesriigid otsuse, kas kavandatav eksport võib tõsiselt kahjustada vastuvõtjariigi kestlikku arengut.

Esialgse otsuse tegemisel selle kohta, kas ekspordilitsentsi taotlust tuleks hinnata kaheksanda kriteeriumi põhjal, peavad liikmesriigid arvesse võtma vastuvõtjariigi arengutaset ja kavandatava ekspordi rahalist väärtust. Järgmine joonis on koostatud liikmesriikide aitamiseks nende otsustusprotsessis:

VAJALIK ON TÄIENDAV ANALÜÜS, MIS PÕHINEB PUNKTIDES 8.3–8.10 ESITATUD KÜSIMUSTEL NING TEABE KÄTTESAADAVUSEL

Üldise hindamise käigus pööratakse erilist tähelepanu vastuvõtjariigi julgeolekuolukorrale ning läbivaadatava tehingu tunnusjoonte asjakohasusele (näiteks varustuse liik (ründevarustus / kaitsevarustus / kasutamine territoriaalses jälgimises ja piirikontrollis), lõppkasutaja liik (politsei, relvajõud), hooldus- ja tegevuskulud elutsükli jooksul jne).

B lisa (2. peatüki 8. jao juurde)

Liikmesriigid võivad soovida kaaluda mitut vastuvõtjariigiga seotud sotsiaalset ja majanduslikku näitajat ning nende arengusuundi viimastel aastatel. Need näitajad on esitatud allpool koos andmeallikatega.

Näitaja	Andmeallikas
Sõjaliste kulutuste osatähtsus võrreldes tervishoiu- ja hariduskuludega	IISS Military Balance, SIPRI, WB/IMFi aruanded riikide kohta, WDI
Sõjalised kulutused protsendina sisemajanduse koguproduktist (SKP)	IISS Military Balance, SIPRI, WB/IMFi aruanded riikide kohta, WDI
Abisõltuvuse osatähtsus kogurahvatulust	WDI
Riigi rahanduse jätkusuutlikkus	WDI, WDR, IFI riikide aruanded

LÜHENDITE LOETELU

IFI: International Financial Institutions Watchnet (rahvusvaheliste finantsinstitutsioonide järelevalve võrgustik)

IISS: Rahvusvaheline Strateegiliste Uuringute Instituut

IMF: Rahvusvaheline Valuutafond

SIPRI: Stockholmi Rahvusvaheline Rahu-uuringute Instituut

Näitaja	Andmeallikas
Võla jätkusuutlikkus	WB/IMF, sealhulgas riikide aruanded
Aastatuhande arengueesmärkide täitmine (pärast 2005. aastat)	UNDP, inimarengu aruanne
Juhtimisküsimused	WB (eelkõige ülemaailmsed valitsemistavade näitajad; hinnang riigi poliitikale ja institutsioonidele ning tulude andmed)

UNDP: Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Arenguprogramm

WB: Maailmapank

WDI: maailma arengunäitajad

WDR: maailma arenguaruanded

ALLIKATE LOETELU (VEEBISAIDID)

IFI: <http://www.ifitransparency.org>

IISS: <http://www.iiss.org>

IMF: <http://www.imf.org>

SIPRI: <http://www.sipri.org>

UNDP: <http://www.undp.org.in>

MAAILMAPANK: <http://www.worldbank.org>

WDI: <http://data.worldbank.org/products/wdi>

WDR: <http://econ.worldbank.org/wdr>

3. PEATÜKK – LÄBIPAISTVUS

1. jagu. ELi aastaaruande jaoks teabe esitamise nõuded

1.1. Artikli 8 rakendamisel COARMi internetipõhise süsteemi kaudu esitab iga liikmesriik Euroopa välisteenistusele igal aastasel teabe kogu oma ekspordi kohta sihtkohast olenemata, lõppkasutaja liigi kohta ning selle kohta, mis liiki litsentsi alusel eksport toimus.

Artikli 8 kontekstis tähistab mõiste „eksport“ järgmist:

- füüsiline eksport, sealhulgas selline, mille eesmärk on sõjavarustuse litsentseeritud tootmine kolmandates riikides; ning
- tarkvara või tehnoloogia immateriaalne edastamine näiteks elektrooniliste vahendite abil või faksi või telefoni teel.

1.2. Iga liikmesriik esitab Euroopa välisteenistusele COARMi internetipõhise süsteemi kaudu järgmise teabe oma ekspordi kohta:

- a) iga sihtkoha puhul väljastatud ekspordilitsentside arv sõjaliste kaupade nimekirja kategooriate lõikes (kui võimalik);
- b) iga sihtkoha puhul väljastatud ekspordilitsentside väärtus sõjaliste kaupade nimekirja kategooriate lõikes (kui võimalik); ning
- c) iga sihtkoha puhul toimunud tegeliku ekspordi väärtus sõjaliste kaupade nimekirja kategooriate lõikes (kui võimalik);

Artikli 8 kontekstis tähistab mõiste „ekspordilitsentsid“ otsuseid, millega antakse luba asjaomase sõjatehnoloogia või -varustuse müügiks või ekspordiks või asjakohaste lepingute sõlmimiseks. Mõiste „tegelik eksport“ tähistab eksporti, mis on reaalselt toimunud.

1.3. COARMi internetipõhises süsteemis genereeritakse automaatselt järgmine lisateave:

- a) iga sihtkoha puhul väljastatud keeldumiste arv sõjaliste kaupade nimekirja kategooriate lõikes;
- b) iga ühise seisukoha kriteeriumi kasutamise arv iga sihtkoha puhul sõjaliste kaupade nimekirja kategooriate lõikes;
- c) algatatud konsultatsioonide arv;
- d) saadud konsultatsioonitaotluste arv.

Alapunktides a ja b nimetatud teavet ei avaldata ELi aastaaruandes iga liikmesriigi kohta eraldi, vaid see koondatakse.

1.4. Liikmesriik, kellel ei ole võimalik esitada teatavat punktis 1.2 nimetatud teavet, põhjendab seda üksikasjalikult. Liikmesriigid esitavad kogu muu selgitava teabe, mida peetakse väärtuslikuks seoses nende esitatava teabega. Need selgitused lisatakse ELi aastaaruandesse.

1.5. Lisaks eespool nimetatud teabele oma ekspordi kohta esitab iga liikmesriik Euroopa välisteenistusele eraldi teabe selliste eelneval aastal antud litsentside ja litsentsi andmisest keeldumiste kohta, mis on seotud vahendamisega ja ekspordiga ÜRO mandaadi alusel tegutsevatele või muudele rahvusvahelistele missioonidele.

1.6. Liikmesriigid esitavad eespool osutatud teabe iga aasta 30. juuniks. Liikmesriigid ja Euroopa välisteenistus seavad eesmärgiks, et ELi aastaaruanne võetaks nõukogus vastu ja avaldatakse Euroopa välisteenistuse veebisaidil hiljemalt 31. oktoobril.

1.7. Täiendavad juhised aruandluse kohta ning juhised selle kohta, kuidas kasutada sel eesmärgil COARMi internetipõhist süsteemi, esitatakse COARMi internetipõhises süsteemis.

2. jagu. Otsingute tegemist võimaldav internetipõhine andmebaas

2. Punkti 1.2 alapunktides a–c ja punkti 1.3 alapunktides a ja b nimetatud teave tehakse üldsusele kättesaadavaks otsingute tegemist võimaldavas internetipõhises andmebaasis Euroopa välisteenistuse veebisaidil.

3. jagu. Riiklikud aruanded sõjatehnoloogia ja -varustuse ekspordi kohta

3. Liikmesriikide riiklikud aruanded tehakse kättesaadavaks Euroopa välisteenistuse veebisaidil, suunates kasutaja lingi abil siseriiklikul veebisaidil asuvalle aruandele. Selleks esitavad liikmesriigid Euroopa välisteenistusele oma asjaomase veebisaidi aadressi.

4. PEATÜKK – SÕJALISTE KAUPADE ÜHINE ELi NIMEKIRI

- 1.1. Sõjaliste kaupade ühisel ELi nimekirjal on ühise välis- ja julgeolekupoliitika raamistikus poliitilise kohustuse staatus. Sõjaliste kaupade ühise ELi nimekirja kõige uuem versioon on kättesaadav Euroopa välisteenistuse veebisaidil:

http://www.eas.europa.eu/non-proliferation-and-disarmament/arms-export-control/index_en.htm

- 1.2. Nimekirja ajakohastatakse asjakohastes rahvusvahelistes nimekirjades toimunud muudatuste kajastamiseks ning liikmesriikide vahel kokku lepitud mis tahes muude muudatuste sisseviimiseks.

5. PEATÜKK – TEABE VAHETAMINE LIIKMESRIIKIDE VAHEL

1. jagu. Keeldumisest teatamine ja konsultatsioonid

Nõuded ja tähtajad

1.1. Ühise seisukoha artikli 4 rakendamiseks sisestab liikmesriik, kes keeldub relvaekspordi litsentsi või vahendustegevuse litsentsi andmisest, põhjendamatu viivitusega pärast litsentsi andmisest keeldumist COARMi internetipõhisesse süsteemi teate keeldumise kohta.

COARMi internetipõhisesse süsteemi kantakse ka olemuselt identseid tehinguid käsitlevate keeldumiste üle algatatud konsultatsioonid ning nendele konsultatsioonidele vastatakse hiljemalt kolme nädala jooksul pärast konsultatsioonist teatamist. Kui vastamiseks on vaja rohkem kui kolm nädalat, teatab konsulteeritud liikmesriik sellest konsulteerivale liikmesriigile. Kui konsulteeriv liikmesriik ei saa kolme nädala jooksul ühtegi vastust ega teadet, võib ta järeldada, et litsentsi andmisele vastuväiteid ei ole. Konsulteeriv liikmesriik teavitab teist liikmesriiki oma lõplikust otsusest hiljemalt ühe kuu jooksul pärast selle tegemist.

Mõisted „keeldumine“ ja „olemuselt identne tehing“

1.2. Ühise seisukoha artikli 4 lõikes 2 on sätestatud, et „[l]itsentsi andmisest keeldumiseks loetakse seda, kui liikmesriik on keeldunud lubamast asjaomase sõjatehnoloogia või -varustuse tegelikku müüki või eksporti, juhul kui müük oleks vastasel juhul toimunud, või kui liikmesriik on keeldunud sõlmimast asjakohast lepingut. Keeldumiseks, millest tuleb teatada, võib siseriikliku korra kohaselt pidada läbirääkimiste alustamise loa andmisest keeldumist või eitavat vastust ametlikule, konkreetse tellimuse kohta esitatud esialgsele järelepärimisele.“

Selle sätte kohaldamiseks väljastavad liikmesriigid teate litsentsi andmisest keeldumise kohta, kui valitsusasutus ei ole rahuldanud ekspordilitsentsi taotlust, mis on esitanud kirjalikult (e-kirja, faksi või kirja teel) ning milles antakse pädevale asutusele teatava täpsusega piisavalt teavet otsuse tegemiseks. Sellised kirjalikud taotlused võivad olla nii ekspordilitsentsi taotlused, samuti taotlused läbirääkimiste alustamiseks loa saamiseks või ametlikud järelepärimised jne. Kirjalik taotlus peab sisaldama vähemalt järgmist teavet:

- a) sihtriik;
- b) asjaomaste kaupade täielik kirjeldus, sealhulgas kogus ning asjakohasel juhul tehniline kirjeldus;
- c) ostja (täpsustades, kas ostjaks on valitsusasutus, relvajõudude haru, poolsõjaväeline üksus või erasektori füüsiline või juriidiline isik);
- d) väidetav lõppkasutaja.

Keeldumisteade tuleks väljastada ka siis, kui:

- a) liikmesriik tühistab kehtiva ekspordilitsentsi;
- b) liikmesriik keeldub väljastamast ühise seisukoha reguleerimisala jaoks asjakohast ekspordilitsentsi ning on juba edastanud nimetatud keeldumist puudutava keeldumisteate teiste rahvusvaheliste ekspordikontrollirežiimide kaudu;
- c) liikmesriik ei ole andnud luba eksporditehingule, mida peetakse olemuselt identseks tehinguga, millele teine liikmesriik ei ole varem luba andnud ning millest keeldumisest on teatatud.

1.4. Kui litsentsi andmisest keeldutakse üksnes selliste riiklike normide alusel, mis on rangemad ühises seisukohas sätestatust, väljastatakse keeldumisteade ja selles täpsustatakse, et keeldumise põhjuseks on riiklikust poliitikast tulenevad kaalutlused.

Selline keeldumine kantakse COARMi internetipõhisesse süsteemi, kuid selle puhul ei toimu tavapärasest konsulteerimismenetlust juhul, kui teine liikmesriik kavatseb anda litsentsi olemuselt identseks tehinguks. Samuti ei tule sellisel juhul esitada möönduste korral üksikasjalikke põhjendusi.

1.5. Selleks et kindlaks teha, kas tehing on „olemuselt identne“, hinnatakse muude punktide hulgas täpsemalt asjaomaste kaupade tehnilist kirjeldust, koguseid ja mahtu ning tarbijaid ja lõppkasutajaid.

Keeldumise kohta edastatav teave

1.7. Liikmesriigid esitavad oma keeldumisteadetes vähemalt järgmise sisulise teabe:

- a) lõplik sihtriik;
- b) kaubasaaja ja lõppkasutaja;
- c) kauba kirjeldus;
- d) kontrolli alla kuuluvate kaupade nimekirja viide;
- e) väidetav lõppkasutus;
- f) keeldumise põhjus (ühise seisukoha alusel kohaldatavad kriteeriumid);
- g) võimaluse korral keeldumisotsust toetav teave.

1.8. Täiendavad juhised keeldumisteadete ja konsultatsioonide kohta ning juhised selle kohta, kuidas kasutada sel eesmärgil COARMi internetipõhist süsteemi, esitatakse COARMi internetipõhises süsteemis.

2. jagu. Täiendav teabevahetus

2.1. Ühise seiskoha artiklite 7 ja 9 rakendamiseks innustatakse liikmesriike jagama lisateavet oma relvaekspordipoliitika kohta. Liikmesriigid, kes on nõus sellist teavet jagama, teevad seda COARMi koosolekutel, COARMi internetipõhise süsteemi kaudu või salastatuse kategooriasse „Restricted“ kuuluva teabe puhul sõnumite edastamisega COREU-võrgu kaudu.

2.2. COARMi internetipõhine süsteem hõlbustab vähemalt järgmise lisateabe jagamist ja vahetamist:

- a) konkreetne eksporti puudutav teave, nagu teave probleeme valmistavate lõppkasutajate ja vahendajate kohta, süüdi mõistetud eksportijate kohta, teave riskianalüüside kohta, mida peetakse teiste liikmesriikide jaoks väärtuslikuks, tuvastatud kõrvalesuunamismarsruutide kohta jne;
- b) üldine riiklik teave ja poliitika, mida peetakse teiste liikmesriikide jaoks väärtuslikuks, nagu ekspordipoliitika või riiklike kontrollisüsteemide, riiklike poliitikadokumentide jne ajakohastamine;
- c) teave ja tegevuspõhimõtted konkreetsete sihtriikide või saajate kohta või probleemsete küsimuste teemal („ümarlaud“). See võib hõlmata ka järgmist: i) vabatahtlik ja ajutine reaajas teabevahetus selliste riikide puhul antud litsentside kohta, mis on liikmesriikide poolt ühiselt liigitatud probleemseteks kõnealusel eesmärgil; ii) kiireloomulised teabetaotlused, mis puudutavad väljastatud litsentse ja litsentside hilisemat peatamist riikide puhul, millega seoses valitseb pakiline muret tekitav olukord (märkega lühikese vastamistähtaja kohta); ning iii) vabatahtlik teabevahetus konkreetsete anonüümseks muudetud juhtumite korral.

Juhised selle kohta, kuidas kasutada sel eesmärgil COARMi internetipõhist süsteemi, on kättesaadavad COARMi internetipõhises süsteemis.

2.3. Asjakohasel juhul teatavad liikmesriigid oma riiklikus ekspordipoliitikas või oma riiklikus kontrollisüsteemis tehtud asjakohastest muudatustest teistele liikmesriikidele COARMi koosolekutel, COARMi internetipõhise süsteemi kaudu või salastatuse kategooriasse „Restricted“ kuuluva teabe puhul sõnumite edastamisega COREU-võrgu kaudu.